

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 17 (79) / 2019
3 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свідоцтво
про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
КВ № 22444-12344ПР*

Збірник наукових праць

№ 17 (79)

3 том

Київ 2019

Повний бібліографічний опис всіх статей Міжнародного наукового журналу «Інтернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Наукова періодика України.**

Журнал зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; Open J-Gate; Academic keys; Наукова періодика України; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.**

В журналі опубліковані наукові статті з актуальних проблем сучасної науки.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

Редакція:

Головний редактор: **Коваленко Дмитро Іванович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Випускаючий редактор: **Золковер Андрій Олександрович** — кандидат економічних наук, доцент (Київ, Україна)
Секретар: **Колодич Юлія Ігорівна**

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: **Камінська Тетяна Григорівна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Курило Володимир Іванович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Київ, Україна)
Заступник голови редакційної колегії: **Тарасенко Ірина Олексіївна** — доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)

Розділ «Юридичні науки»:

Член редакційної колегії: **Арістова Ірина Василівна** — доктор юридичних наук, професор (Суми, Україна)
Член редакційної колегії: **Бондаренко Ігор Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Братислава, Словачька Республіка)
Член редакційної колегії: **Галуцько Валентин Васильович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Гиренко Інна Володимирівна** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Глушков Валерій Олександрович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Головко Олександр Миколайович** — доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (Харків, Україна)
Член редакційної колегії: **Грохольський Володимир Людвигович** — доктор юридичних наук, професор (Одеса, Україна)
Член редакційної колегії: **Мустафазаде Айтєн Інглаб** — доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права та прав людини Національної Академії Наук Азербайджану, депутат Міллі Меджлісу Азербайджанської Республіки (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Іманлі Магомед Нагі** — доктор юридичних наук, професор (Азербайджан)
Член редакційної колегії: **Калюжний Ростислав Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Клемпарський Микола Миколайович** — доктор юридичних наук, професор (Кривий Ріг, Україна)
Член редакційної колегії: **Лоредана Джані Агуїре** — доктор права, професор (Італійська Республіка)
Член редакційної колегії: **Лоренцмайєр Штефан** — доктор юридичних наук, професор (Аугсбург, Федеративна Республіка Німеччина)
Член редакційної колегії: **Макарова Тамара Іванівна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)
Член редакційної колегії: **Мельничук Ольга Федорівна** — доктор юридичних наук, доцент (Вінниця, Україна)
Член редакційної колегії: **Овчарук Сергій Станіславович** — доктор юридичних наук (Запоріжжя, Україна)
Член редакційної колегії: **Омельчук Василь Андрійович** — доктор юридичних наук, професор (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Остапенко Олексій Іванович** — доктор юридичних наук, професор (Львів, Україна)
Член редакційної колегії: **Пивовар Юрій Ігорович** — доктор філософії в галузі права, доцент (Київ, Україна)
Член редакційної колегії: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Ірпінь, Україна)
Член редакційної колегії: **Світличний Олександр Петрович** — доктор юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Сидор Віктор Дмитрович** — доктор юридичних наук, професор (Чернівці, Україна)

Член редакційної колегії: **Таранова Тетяна Сергіївна** — доктор юридичних наук, професор (Мінськ, Республіка Білорусь)

Член редакційної колегії: **Мушенко Віктор Васильович** — кандидат юридичних наук, доцент (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Олійник Анатолій Юхимович** — кандидат юридичних наук, професор (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Фунта Растіслав** — кандидат юридичних наук, доцент (Сладковичово, Словачка Республіка)

Член редакційної колегії: **Хіміч Ольга Миколаївна** — кандидат юридичних наук (Київ, Україна)

Член редакційної колегії: **Легенький Микола Іванович** — кандидат педагогічних наук, доцент (Київ, Україна)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Shumilo Inessa, Huziy Alina FEMALE GENDER DISCRIMINATION STEREOTYPES IN ADVERTISING	7
Shumilo Inessa, Pastukh Oleh DISCRIMINATORY EXPRESSIONS AGAINST WOMEN FROM OFFICIAL STATE REPRESENTATIVES, PUBLIC PERSONS, MEDIA REPRESENTATIVES.....	10
Банзерук Анна Сергіївна МЕДІА-МАНІПУЛЯЦІЇ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	13
Барков Сергій Євгенович, Чернонос Дмитро Валерійович ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПЮВАННЯ ТРУПІВ З ОЗНАКАМИ ГНИЛІСНИХ ЗМІН	16
Гончаров Вадим Олександрович, Зайцев Владислав Богданович ПРИМУСОВЕ ПОВЕРНЕННЯ ТА ПРИМУСОВЕ ВИДВОРЕННЯ: АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЕКСКУРС	21
Запорожець Анастасія Андріївна КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ТА БОРОТЬБИ З ЦИМИ ЯВИЩАМИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....	25
Колесник Віталій Геннадійович ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ З ЦИФРОВИХ НОСІЇВ ПІД ЧАС ПЕРШОЧЕРГОВИХ СЛІДЧИХ ДІЙ.....	29
Летка Діана Анатоліївна ДОКТРИНА «THE RESPONSIBILITY TO PROTEST» В МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ: ДІЇ ТА ПОЗИЦІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО ПОДІЙ В ГРУЗІЇ ТА УКРАЇНІ.....	36
Менькова Лілія Сергіївна ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО.....	43
Морозова Альона Олександрівна КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ДОДАТКОВА УМОВА ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ	49

Пулик Василь Михайлович ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ACQUIS COMMUNAUTAIRE ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЦЬОГО ПОНЯТТЯ В УКРАЇНІ	53
Сичик Владислав Васильович ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ	57
Сіненко Поліна Олександрівна СПІВРОБІТНИЦТВО ЄВРОПОЛУ З УКРАЇНОЮ	61
Собуцька Олександра Андріївна, Шульженко Надія Володимирівна КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТАТТЕЮ 126-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	65
Строга Єлизавета Олександрівна ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАГУВАННЯ НА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО	69
Федоренко Євгенія Ігорівна АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА	77
Чиркін Антон Сергійович, Витвицький Максим Степанович ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ ІСПАНІЇ ТА УКРАЇНИ	81

UDC 341.215.4

Shumilo Inessa

*Doctor of Law, Associate Professor
Yaroslav Mudryi National Law University*

Huziy Alina

*Student of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

FEMALE GENDER DISCRIMINATION STEREOTYPES IN ADVERTISING

Summary. In the article, the author analyzed the content of the gender reports in the advertisements. In many cases, these messages shape gender identity and determine the nature of gender relations. The author also investigated the intensity of such messages, which are a normalization effect. This means that false ideas become the norm that people guide in their daily lives. As a result, false stereotypes are formed. Given the mass and power of influencing gender identity, media can be considered as a social technology of gender.

Key words: gender equality, law, protect, discrimination.

Equality is the most important foundation of any democratic society that strives for justice and respect for human rights. Women's rights occupy a special place in the context of human rights. In practically in all societies and spheres of activity, women are discriminated against on both sides — from the legal and practical. Now, we can observe the growth role of women in various spheres of public life. I think that the problem of violations of women's rights is very relevant. Women lag behind men in many areas, including education, labor market opportunities, political representation, and pay for equal work.

In my essay I would like to tell you about female gender discrimination in advertising. Advertising is a phenomenon of modern life. It shapes world perception and affects the mental state of people. I think, this problem is relevant in Ukraine because the roles that women portray in advertisements are often offensive and inaccurate. As a result, the younger generation forms incorrect statements about women.

To begin with, discussions about the woman's independent position were conducted from ancient times — from the Jewish wise men, Plato, Socrates and Aristotle to thinkers of the 19th and 21st centuries. The subordinate position of the woman implied a negative attitude of men. Moreover, Socrates thought: *“Three things can be considered happiness — that you are a man, not a wild animal, that you are Greek, not a barbarian, that you are a man, not a woman”*. From ancient times, if a girl was born in a family then it was considered humiliating. Nowadays, this phrase is very popular. Many men use it to show women their

credibility and significance. On the other hand, it is also advertising that discriminates against women. Firstly, many people can read this phrase from books, magazines and other scholarly literature. Secondly, many children hear this phrase from History lessons and other subjects. In my opinion, it also affects the formation of stereotypes about women.

Similar stereotypes often occur in children's books for the youngest age, in literature approved by the relevant ministries. Not long ago, a scandal happened in Ukraine. The educational course “Family values” has developed an advertisement in which *“the man was mentioned — the creator who always strives for novelty”, but “this woman never argues, does not prove, does not try to manage the situation”*. Many women especially who work in educational institutions were outraged because the number of stereotypes is so high that adult people sometimes sincerely believe that women are worse in exact sciences, more capable of emotions or unable to manage. At the same time, the *UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* (mandatory for Ukraine) states that states should take all possible measures to “change the social and cultural patterns of behavior of men and women in order to eliminate prejudices”, customs and all other manifestations based on the idea of inferiority or superiority of one of the articles or the stereotyped role of men and women.

The development of advertising business is not separated from the development of society. Advertising is the product which we don't order and choose, but we are forced to watch it: on TV, on billboards, in the subway.

Using gender stereotypes in the advertising business is used as a factor in creativity, but misunderstanding of the content of sexism has negative consequences. The process of forming an open democratic society is impossible without the fight against sexism. *Sexism* is discrimination based on gender, as well as guidelines, actions or institutions that systematically lower a person or group based on sex. At the heart of this phenomenon are age-created stereotypes. In accordance with them men are better than women, have many “innate” advantages. Gender discrimination continues to exist in the information space by getting more bright forms. The massive penetration of gender stereotypes in the media raises the traditional perceptions of women and men as fundamentally different personalities. The intensity of such messages is the effect of *normalization*. It means that false ideas become the norm which people are guided in their daily lives. As a result, false stereotypes are formed. Due to the mass and force of influence on gender identity, media can be considered as social technologies of the gender.

Advertising images affect to the formation of gender relations, because advertising shows a more attractive or ideal image. It's the best way to stimulate viewers to constantly strive for the proposed ideals. Outdoor advertising that includes billboards, shop windows, large colored signage cannot remain unnoticed. Beautiful and sometimes nude bodies, the text written in uppercase letters attack us everywhere. In this way, advertising becomes important part of society and suggests citizens to certain gender ideas.

In my essay, I want to analyze the content of the text of gender reports in advertisements. In many cases, these messages form gender identity and define the nature of gender relations.

Firstly, one of the biggest problem is the perfect beauty of women portrayed in advertising. A woman becomes a designer's object. She makes a bright makeup, wearing the best clothes, raising the effect of refinement and exclusivity. The image of the erotic parts of the female body, in order to attract the attention of men, actually degrades the woman's dignity. It can be said that her body is perceived as a product. For example, *the advertising of a telephone device under the slogan “Ideas for life”* next to the phone shows a nude woman with a haircut of the Japanese geisha, the back of which is decorated with abundant tattoos, and all this applies to the inscription “Elegant design”. Most of producers of home appliances, furniture and cars use nude girls in their advertisements. Of course, the ratings of these advertisements are bigger. But, first of all, buyers and especially men do not look at the product, they look at the main character — girl. And of course, the first thoughts in their head do not arise about cars or vacuum cleaners.

Secondly, advertising creates a true cult of perfect body. Most ads show skinny girls who have good physical training. Especially sportswear manufacturers want

to see only slender and attractive girls in their rollers. When most of them sign contracts with advertisers they highlight only one point *“that a model should be without extra kilogram”*. In my opinion, this is discrimination. A lot of women, after watching such ads, immediately run to the gym. Moreover, it's a big problem because then women think that they are not attractive enough and lose their self-confident. There is a stereotype — if you are overweight or do not look like a girl from the glamorous magazine, then you have no chance of being successful. This is a complete absurdity. Statistics show that about 20% of girls in the pursuit of a slender figure suffer from serious mental disorders and undermine their own health. *In the advertising fitness clubs — Leo's Sports Club removed a very trained girl. Her buttocks are so strong that she can break nuts by them, in the literal sense of the word.* Advertising was considered too frank. I agree because women should not follow the standards imposed by advertising, because we are all individual.

The authors of the book “Media, Sex and Youth” emphasize: the main problem is that in the girls' system of values are changes: accents are transferred from the intellect — to the body, from the development of abilities- to sexuality. One of the reasons for the spread of prostitution and trafficking in women in Ukraine can be seen in the fact that girls are born from birth with thoughts that their own body is the main resource of success and wealth.

Thirdly, there are other manifestations of sexism. In particular, the stereotypical image of women in traditional roles and statuses is also a kind of sexism. In most cases, this is the role of a housewife, when a stereotype is imposed upon the viewer that the main job of a woman is cleaning the house or cooking. While men appear in roles that point to their professional achievements, financial success, and especially the availability of free time and hobbies. We also see advertising stereotypes in old advertisements. For example, some phrases from 90's ads: *“On a Christmas morning, she'll be happier with Hoover's vacuum cleaner”*, *“The chef will do everything but do not cook — for this there is a wife. I will give my wife Kenwood Chef”*. Paying attention to the stereotypes, advertisers divide the goods into two groups — food, cosmetics *for women* and cars, construction materials, alcohol, and casino *for men*. Although in some cases, a woman can buy building materials because she is a good house repair specialist, and boys can buy tonic creams to smear acne. This is also stereotyped, but it is. In the 21st century, people have to think more globally, and some things are perceived normally, not tragically.

Cosmetic company “Dove” in the struggle for beauty decided to go to the end. In the video they showed elderly women who are very attractive now. The problem was that all these women were completely naked. An official ban was: “Advertising opens too much skin.” On the one hand I agree to show a completely nude body

is not decent. Advertising ethics and respect must be present. On the other hand, I do not think that advertising was banned if instead of elderly women there were shown 20-year-old models. It is more pleasant to look at the young and fresh body and skin. Of course, there are both positive and negative aspects.

The main signs of secession in advertising are:

- **Eroticization** — the use of a nude female body or its parts;
- **Objectification** — identification of a woman with a product. On the other hand, advertising clearly offers a woman as a bonus or a prize for the right choice made by the buyer. “Buy the beer, get the girl!” This way, a woman is conditionally offered as a reward to the buyer, that is, she is identified with the thing.
- **face-ism** — the use of female images without a face or a head. For example, a woman without face or head becomes like a doll because she is not able to think, speak, argue, act or feel. The practice of such images is extremely widespread. For example, *scandalous advertising of sushi restaurants “Yakitoriya”* in Ukraine had a negative result. On the billboard was depicted only the girl’s legs should be associated with sticks for sushi. And there was the inscription “stir the sticks!” According to the Ukrainian Marketing Association, after such advertising the restaurant lost 40% of visitors.

I think, the solution to the problem of sexism in advertising must take place in various ways with the use of all possible means, in particular: state-legal regulation and control of the content of advertising products, proper gender education of advertising producers and gender education of youth. The European countries pay great attention to the problem of abuse of gender stereotypes and manifestations of sexism in the media, both at the national and at the interstate level. For example, in Denmark and Norway, it is legally prohibited to abuse women’s images in advertising of products that are not specifically designed for women. In France, the law on freedom of the press provides for punishment for the spread of sexist allegations in the media or in advertising. The European and world experience of depriving sexism from the media can be useful for Ukraine. It is very difficult and long work, but with the combined efforts of state and local authorities with civic organizations and scholars, it can be

successfully implemented. Of course, the regulation of advertising in Ukraine is carried out through a number of laws, including the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine “On ensuring equal rights and opportunities for women and men in Ukraine”, the Law of Ukraine “On Advertising”, the Law of Ukraine “On Protection of Public Morality”, the Law of Ukraine “On Television and Radio Broadcasting”, the Law of Ukraine “On printed mass media (press) in Ukraine “. Also, this is the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the final comments of the Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (on the 6th and 7th periodic reports of Ukraine on the implementation of the above-mentioned Convention), PACE Resolution No. 1751 (2010) “Fight against stereotypes on the basis of sex in the media “, other documents.

An example of this is the activities of the Krona Gender Information and Analytical Center, which, by engaging a number of specialists, has developed a book for journalists that discusses the problem of sexism in the media and proposes practical solutions to avoid stereotyped representation of women and men. I think, this approach gives rise to hope that a new epoch of journalists will be formed in the Ukrainian media, which will follow to the principle of gender equality. In addition, a public organization “Women’s Consortium of Ukraine”, which organized a lot of discussions in different cities of Ukraine. Journalists, teachers, workers of advertising business, deputies took part in the discussion. Such open discussions took place in an informal, casual atmosphere using the “World Cafe” technique, which prompted the presentation free ideas for eliminating gender discrimination from advertising.

All in all, observing the advertising space gives positive thoughts to overcome sexism in Ukrainian advertising. In particular, on the streets of cities there are ads that can be considered gender-balanced. These include those where men and women are represented in equal roles or statuses (both use a computer or both to clean the flat, together relax or use the same products). Information space is the most important instrument that influences to the mass consciousness of citizens. I think, if we want to achieve gender equality in society, the country must develop effective mechanisms for exemption from some discriminatory aspects.

References

1. Jacobson, M. F., & Mazur, L. A. Sexism and sexuality in advertising.
2. Council of Europe Parliamentary Assembly. Report “Combating sexist stereotypes in the media”.
3. Lindsey L. Gender roles: A sociological perspective. — New Jersey: Prentice-Hall, 1997.
4. Kravchenko E. I. Man and woman: a look through advertising.
5. Van Zoonen, L. Feminist Media Studies. London: SAGE, 1994.

Shumilo Inessa

*Doctor of Law, Associate Professor
Yaroslav Mudryi National Law University*

Pastukh Oleh

*Student of the
Yaroslav Mudryi National Law University*

DISCRIMINATORY EXPRESSIONS AGAINST WOMEN FROM OFFICIAL STATE REPRESENTATIVES, PUBLIC PERSONS, MEDIA REPRESENTATIVES

Summary. *In this article, the author analyzed the definition of discrimination and the different ways in which it is interpreted. The author also explored the elements of discrimination against women politicians. Quotes and statements about women in politics were investigated.*

Key words: *law, public, government, punishment, rights.*

The problem of discrimination against women in Ukraine is extremely topical today, one of its types is the discrimination against the statements of public person against women. In my opinion, this type of discrimination is a deep problem because statements of parliamentarians and even of the Prime Minister of Ukraine show us tolerant of senior women. In the end, this behavior goes on to the lower strata of the population who take an example from these people.

What is discrimination? The answer to this question can be found in the Laws of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men” in Article 1: discrimination on the basis of those hundred — a situation in which a person and / or group persons by signs hundred ones were, there are and can be valid or assumed, is experiencing the limitations of recognition, implementation or enjoyment of the rights and freedoms or s privileges in any kind form prescribed by the Law of Ukraine “On Principles of Prevention and Combating Discrimination in Ukraine, except cases when such limitation or privileges have lawful objectively reasonable goal, ways to conquer which is appropriate and necessary.

First of all, I would like to look at inside the problem and explore why people accept such statements. The main problem is that the intelligent of Ukrainian citizens is low and a lot of stereotypes (a woman is a poor half of humanity woman should only bear children, clean the house and cook eat) make it impossible to understand the Ukrainian the problem is very serious. In addition, the legislative power is so bad in solving this problem, because in Ukraine to this dates,

only one law has been adopted that directly protects the rights of women in society, but it has many gaps. The problem of stereotyped thinking, in my opinion, is more serious, because Ukrainians are far behind Europeans countries where have good understood that a woman and a man are equal members of society and should take decades to make the younger generation understand this statement. Regarding the poor activity of the legislative branch, despite the fact that women make up more than half of the adult population of Ukraine. In our country they were small involved in the process of state leadership. Of the total membership of the Verkhovna Rada, women’s deputies make up only 12.5 percent (according to the Open Data Portal of the Verkhovna Rada of Ukraine). It should also be noted that there are few women experts allowed to the air space, which forms the image of politics as a purely male affair.

But this should not be. Because if we consider politics to be a socially important business, on which our life depends, then it is necessary to involve any citizens, regardless of gender.

On July 12, 1995, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Resolution “On the recommendations of participants in parliamentary hearings on the implementation of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women” in Ukraine, however, only one The Law on Equal Rights and Opportunities for Women and Men was adopted in 2005, which eliminates discrimination against women.

In recently years, in the media, we can hear different kinds of statements about women’s activities in society. In particular, the scandal concerning the

replica of the President of the United States, Donald Trump, who openly showed his attitude to women, was the most widely publicized. In Ukraine this problem exists for a long time, but the first known case occurred in 2010 when of the Prime Minister of Ukraine Mykola Azarov said “Some say that our government large, others that the government no women, no one to watch during the meeting Cabinet The ministers. The most boring faces. For all my respect for women, it’s not a women’s affair to undertake reforms”. Therefore, on March 22 of 2010, representatives of public organizations — Women’s Information and Consultation Center, La Strada –Ukraine International Women’s Rights Center, VGO 50/50, Equal Opportunities School, Youth section.

Polls of people’s deputies, women who are involved in politics (members of the Verkhovna Rada and deputies’ aides), and those holding senior government positions showed that 76.5% of respondents indicated that political parties lack internal policies to prevent violence and discrimination against women. “What is happening in the Ukrainian Parliament right now is not just disrespect for women, but disrespect for the institution itself. Discriminatory and sexist behavior are manifestations of the crisis of parliamentary ethics. Fighting, swearing and sexist expressions are all about destroying the trust of citizens, “added Oleksandr Golub, chairman of the Women’s Harmony of Equal Rights League.

In my opinion, many recommendations should be made to prevent and combat violence and discrimination against women politicians. These include the formation by parties of domestic policies to counteract and prevent internal discrimination and gender-based violence against women politicians; conducting inter-party exercises to develop policies to counter and prevent gender discrimination and gender-based violence; amending the legislation regarding the introduction of administrative liability of individuals and legal entities for sexism and discrimination.

All-Ukrainian Organization against Commercial Sexual Exploitation of Children, Center for the Development of Democracy — a complaint was filed to the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights on the fact of discrimination on the basis of sex.

The complaint is filed in accordance with Art. Art. 24, 55 of the Constitution of Ukraine, Art. Art. 5, 7, 11 of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, Art. Art. 1, 9, 22 of the Law of Ukraine “On ensuring equal rights and opportunities for women and men”, Art. Art. 4, 5 of the Law of Ukraine “On Appeal of Citizens”, Article 17 of the Law of Ukraine “About Ombudsman of Ukraine”.

The legislation of Ukraine provides an opportunity for citizens to appeal against discriminatory actions, including officials. In turn, Ombudsman of Ukraine, in accordance with the Law of Ukraine “On Equal Rights and Opportunities for Women and Men”, is obliged to consider and react to serious complaints.

The above statement by Mykola Azarov is a public statement by a senior official who can be considered as actions in the field of administrative activity, which resulted in violating the rights and legitimate interests of a whole group of citizens — women of Ukraine, obstacles to the exercise of women’s constitutional right to participate in the management of public affairs, which is also a manifestation of direct discrimination, is indicated in the complaint.

In my opinion, the statement by Mykola Azarov “For all my respect for women — not a women’s affair to carry out reforms” — is a direct discrimination against Ukrainian women. Continuation of his statement that the new government has selected people who can work 16 hours a day, “without holidays and passage”, can take responsibility and not be afraid to say “no” to the authorities, is not only discrimination, but also insult to in relation to all women in Ukraine, and calls into question the ability and quality of women, hints at their secondary character, irresponsibility and inferiority compared to men, violates the Constitution of Ukraine, which contains rules of direct action.

This expression is directly applicable to the definition of “discrimination” as is provided in Article 1 of the Law of Ukraine “On the Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men”, since: expresses the distinction and the exception on the basis of gender, aimed at limiting, and also makes it impossible to recognize, use or exercise on an equal footing of human rights and freedoms for women and men. In fact, expressed the conviction of the Prime Minister of Ukraine M. Azarov. leads to restriction of women to use equal constitutional rights enshrined in Article 38 of the Constitution of Ukraine, which is exhibition of discrimination. More precisely: the right to participate in the management of state affairs, to freely elect and be elected to state authorities and local self-government bodies. The right of women to equal access to public service as well as to service in local self-government bodies is also violation by the Prime Minister of Ukraine.

We must understand that the position of the Prime-minister of Ministers of Ukraine, has represented many responsibilities in executive power, including all public servants are accountable to the Cabinet of Ministers of Ukraine and head of the lowest levels of executive power can be thought that this statement is a recommendation to approve the vacant position man, which can work for 16 hours and carry out reforms. Moreover, this statement is a violation of Article 11 The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women States Parties shall take all appropriate measures to eliminate discrimination against women in employment in order to ensure equal rights for men and women, including: (b) the right to equal employment opportunities, including the application of identical selection criteria hired

Another scandal arose when Volodymyr Lytvyn, the Speaker of Verkhovna Rada of Ukraine in 2012

said that “A man is a higher being, because a woman was created from the edge of Adam. Accordingly, it is already at a lower level” This statement can be interpreted as discrimination, which is a violation of the norms of Ukrainian legislation, in particular, the Law on the Guarantee of Equal Rights and Opportunities for Women and Men. This statement shows us that a woman occupies a minor place in society and cannot argue with her husband. In my opinion, in the 21st century this is an unacceptable truth. In particular, if the Speaker of the Verkhovna Rada was a more intelligent person, he would know that the woman was not created from the man's edge, and this is only a myth that men often use to show his ignorance.

Also, this problem exists in the media, in particular the famous Ukrainian magazine wrote articles entitled “Army — Women's Affairs? Ukrainian girls are among the military” In my opinion, this is a direct discrimination because in recent years Ukraine has been waging a war in eastern Ukraine where a significant number of soldiers are women. In Western Europe, this is a normal practice when a woman serves in special anti-terrorism bodies. We cannot forbid women to take up certain positions or to object negatively to the desire of women to serve the Ukrainian people. A woman is the same member of a society as a man.

Moreover, The Verkhovna Rada of Ukraine, in its second reading and as a whole, approved the Bill 6109 “On Amendments to Certain Laws of Ukraine Concerning Equal Rights and Opportunities for Women and Men during the Military Service in the Armed Forces of Ukraine and Other Military Formations”. This bill is based on the principles of equal rights, equal opportunities and equal responsibility. Equal opportunities are when the whole system is grounded not on discrimination and segregation, but on the cooperation of women and men for a common result. Adopting this document paves the way for success in the Armed Forces for the thousands of women who will be the pride of our army tomorrow.

The bill establishes the principle that women serve on an equal footing with men, and abolishes unjustified restrictions on the service of women in the military

stock. For women, there are numerous restrictions on appointments, day trips, and military training. The new bill establishes the same principles for appointing men and women to military attire.

I cannot miss the situation with the special prosecutor of Ukraine Nazar Holodnitsky and his statement “I'm not a girl to force me to something.” In my opinion, this statement is an inadmissible person who occupies this post and the correct decision would be to dismiss him from office but all of Ukrainian politician closed his eyes to this incident. The words “I'm not a girl to force me to something” have an undertone that it is possible and even necessary for “girls” to force their actions undesirable. When people hear this statement, they realize that the permissibility of a certain circle of persons is a danger to the society and in particular a women, because the woman after listen this words understands that it can force something to do against her. These expressions violate the honor and dignity of women in Ukraine, we must understand that a woman is equal in rights with her husband and cannot be given certain benefits to men.

As for the solution of this problem, in my opinion, it is necessary to introduce a distinct mechanism of punishment for this offense. Men need to understand that it is their obligation to recognize women as equal members of society, and if it not happens you must be punished. In addition, this type of punishment should not be limited only administrative sanctions, and should be supplemented the Criminal Code of Ukraine, where there is no one Article of gender discrimination.

In addition, Ukraine should lead an active social policy, because this problem is a global national problem, as many local newspapers allow articles with headlines that are discriminatory, but no one pays attention to it. It is also very important to tell women about their right to protection and give them the opportunity to protect their rights without any problems.

I hope that some of these tasks will be fulfilled by the state authorities as adopted in 2017 by the concept of the State Social Program for Equal rights and opportunities of women and men for the period up to 2021 gives some hope to the Ukrainian people to solve this problem.

References

1. Constitution of Ukraine.
2. Council of Europe Parliamentary Assembly. Report “Combating sexist stereotypes in the media”.
3. The concept of the State Social Program for Equal rights and opportunities of women and men for the period up to 2021.
4. The Law of Ukraine “About Ombudsman of Ukraine”.
5. The Law of Ukraine “On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men”.
6. The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.

УДК 34.06

Банзерук Анна Сергіївна

студентка

Інституту прокуратури і кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Banzeruk Anna Sergeevna

студентка

Института прокуратуры и криминальной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Banzeruk Anna

Student of the

Institute of Prosecution and Criminal Justice

Yaroslav Mudryi National University

Науковий керівник:

Невельська-Гордєєва Олена Петрівна

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

МЕДІА-МАНІПУЛЯЦІЇ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

МЕДИА-МАНИПУЛЯЦИИ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

MEDIA MANIPULATION IN THE MEDIA

Анотація. У науковій роботі було розглянуто питання маніпуляцій у засобах масової комунікації. В умовах сьогодення роль політичного дискурсу в ЗМІ набуває величезного значення. Зростання обсягів інформації, поширеної через ЗМІ, важливості ролі електронних засобів повідомлення новин і соціальних мереж, з одного боку, та посилення загальної міжнародної напруги, з іншого боку, призводять до того, що читачка аудиторія практично не спроможна критично оцінювати інформацію, а це відкриває широкі можливості для маніпулювання свідомістю та ведення інформаційних війн.

Ключові слова: медіа-маніпуляції, засоби масової інформації, техніка «сендвіча», засоби впливу, маніпулювання.

Аннотация. В научной работе был рассмотрен вопрос манипуляций в средствах массовой коммуникации. В современных условиях роль политического дискурса в средствах СМИ приобретает огромное значение. Рост объемов информации, распространенной через средства СМИ, важности роли электронных средств сообщения новостей и социальных сетей, с одной стороны, и усиление общей международной напряженности, с другой стороны, приводят к тому, что читательская аудитория практически не способна критически оценивать информацию, а это открывает огромные возможности для манипулирования сознанием и ведения информационных войн.

Ключевые слова: медиа-манипуляции, средства массовой информации, техника «сэндвича», средства влияния, манипулирование.

Summary. In the science of robotics in retail allowed to feed manipulation in the mass of communications. In the circumstances, the role of political discourse in the media is of utmost importance. The state is informed that it will come to the public hearing – an important role in the war between the two countries, the important roles and problems associated with the emergence of new citizens – on the one hand, with the fact that they have become in power. The greatest opportunities to maneuver consciously and lead an information life.

Key words: media manipulation, mass media, «sandwich» technology, influence, manipulation.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення роль політичного дискурсу в ЗМІ набуває величезного значення. Зростання обсягів інформації, поширеної через ЗМІ, важливості ролі електронних засобів повідомлення новин і соціальних мереж, з одного боку, та посилення загальної міжнародної напруги, з іншого боку, призводять до того, що читацька аудиторія практично не спроможна критично оцінювати інформацію, а це відкриває широкі можливості для маніпулювання свідомістю та ведення інформаційних війн. Тому актуальність дослідження саме маніпулятивного впливу не викликає жодних сумнівів.

Мета пропонованої наукової статті — висвітлити глибинні механізми коригування свідомості аудиторії та випрацювати засоби протистояння маніпуляції. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: розкрити поняття медіа-маніпуляції та типовий алгоритм маніпулятивного впливу, проаналізувати його складники й засоби протидії.

Медіа-маніпуляція (за новим правописом — медіаманіпуляція) — вид психологічного впливу, що здійснюється через пресу (газети, журнали, книги), радіо, телебачення, інтернет, кінематограф, звуко- та відеозаписи, відео- та телетексти, рекламні щити та панелі, домашні відеоцентри, що поєднують телевізійні, телефонні, комп'ютерні та інші лінії зв'язку, соціальні мережі, що призводить до пробудження в об'єкта впливу намірів, які змінюють його бажання, настрої, поведінку, погляди тощо [1, с. 5–10].

ЗМІ — один із соціальних інститутів, що тією чи іншою мірою виконують замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії. Можна зазначити два аспекти такого впливу. По-перше, ЗМІ істотно сприяють засвоєнню людьми різного віку широкого спектра соціальних норм та формуванню у них ціннісних орієнтацій у сфері політики, економіки, здоров'я, права тощо. По-друге, ЗМІ фактично є своєрідною системою неформальної освіти та просвіти різних категорій населення. При цьому користувачі ЗМІ здобувають досить різнобічні, суперечливі, несистематизовані знання, відомості з різних питань суспільного та політичного життя [9, с. 12–17].

Розглянемо різні рівні впливу ЗМІ.

Дж. Клепер подає класифікацію умов, за яких при посередництві інформації можна впливати на людей таким чином: легше всього впливати на людей, які до цього ніякої визначеної думки з даного питання не мали; за сприятливих умов масова комунікація може послабити наявні відношення й уявлення, не ставлячи собі за мету їх змінити.

Виділяють такі рівні сприйняття: 1) індивідуальний; 2) груповий; 3) організаційний; 4) суспільний.

Маніпулювання — це спосіб психологічного впливу, спрямований на зміну напрямку активності аудиторії, її ідей, думок, поглядів тощо, який лишається непоміченим.

Маніпуляція свідомістю — це своєрідне панування над духовним станом людей, управління їхньою поведінкою шляхом нав'язування їм ідей, установок, мотивів, стереотипів поведінки, вигідних суб'єкту впливу [8, с. 67–86].

Виділяють три рівні маніпулювання:

- 1) посилення наявних у свідомості людей потрібних маніпулятору ідей, установок, мотивів, цінностей, норм;
- 2) часткові, малі зміни поглядів на ті чи інші події, процеси, факти, що також впливає на емоційне і практичне ставлення електорату до конкретного явища;
- 3) докорінна, кардинальна зміна життєвих установок шляхом поширення серед виборців сенсаційних, драматичних, надзвичайно важливих для них повідомлень [2, с. 14–23].

Маніпулятори зазвичай залучають пам'ять аудиторії. Відомо, що пам'ять поділяється на коротко- та довгострокову. Короткострокова утримує інформацію лише під час одержання інформації, тоді як довгострокова зберігає важливу для особи інформацію впродовж тривалого часу. Тому для того, щоб необхідна маніпулятору інформація перейшла до довгострокової пам'яті, останній використовує образи, повторення інформаційного повідомлення чи емоційну пам'ять [7, с. 38–45].

Важливим складником маніпуляції є також мислення. З огляду на особливості сприйняття, а саме те, що не все, що оточує людину, піддається сприйняттю, що зовнішні та внутрішні прояви лише в теперішній момент, саме мислення компенсує недоліки сприйняття. Мислячи, людина формує поняття, судження. Мислення як процес залучає аналогії, асоціації, встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Метод Сократа (техніка двох «так») базується саме на особливості мислення. Аудиторії пропонується три тези чи компоненти повідомлення, які логічно пов'язані, і якщо аудиторія погоджується з двома з них, вона, ймовірно, погодиться і з третім [3, с. 28–40].

Маніпуляції можуть застосовуватися до текстів, виступів, аудіо-, відео-, фотоматеріалів. Уперше це явище дослідила Е. Ноель-Нойманн. Суть його полягає в наступному: індивід є більш схильним лишати свої погляди невисловленими, якщо вони не підтримуються більшістю. Перед тим, як відкрито повідомити свою точку зору, особа підсвідомо сканує «клімат» суспільного настрою довкола (це відбувається завдяки *квазі-статистичному органу* чуття, притаманному кожній людині). Якщо ситуація сприятлива і більшість підтримує точку зору індивіда, він матиме навіть більше мотивації та бажання публічно висловитись. Якщо ж ситуація несприятлива — індивід, передчуваючи суспільні санкції за висловлення непопулярної точки зору, найімовірніше, промовчить. На переконання Е. Ноель-Нойманн, саме ЗМІ, а насамперед телебачення, каталізують дію «спіралі мовчання» [6, с. 65–78].

Техніка «сендвіча»

Назва «сендвіч» означає нашарування один на одного матеріалів різного характеру. Цей маніпулятивний ефект полягає у протиставленні позитивних і негативних образів.

«Отруйний сендвіч». Позитивний факт або подія, сприятливі для суб'єкта впливу, обрамлюються спеціально дібраним попереднім і наступним негативним матеріалом і, таким чином, нівелюється позитивний ефект від факту чи події.

«Цукровий сендвіч». Негативний факт або подія, несприятливі для суб'єкта впливу, обрамлюються спеціально дібраним попереднім і наступним позитивним матеріалом і, таким чином, нівелюється негативний ефект від факту чи події [4, с. 34–50].

Маніпулятивними засобами впливу держави на суспільство через ЗМІ є:

- ідеологія,
- пропаганда
- агітація.

Вони пов'язані між собою.

Ідеологія

Ідеологія — система поглядів, ідей, переконань, цінностей та установок, що виражають інтереси різних соціальних груп, класів, товариств, у яких усвідомлюються й оцінюються відносини людей до дійсності та один до одного, соціальні проблеми і конфлікти, а також містяться цілі (програми) соціальної діяльності, спрямованої на закріплення або зміну наявних суспільних відносин.

Пропаганда

Пропаганда — форма комунікації, спрямована на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції. Пропаганда зазвичай повторюється та розповсюджується через різні засоби масової інформації, щоб сформулювати обраний результат суспільної думки.

Агітація

Агітація — найважливіший засіб впливу на свідомість і настрої широких мас із метою спонукати їх до політичної чи іншої активності, ідеологічна зброя боротьби партій. Агітація провадиться шляхом поширення певних ідей і лозунгів за допомогою різноманітних засобів [5, с. 100–128].

Висновки. Отже, з огляду на сказане вище зауважимо, що важливими об'єктами маніпулятивного впливу виступають пам'ять, мислення й емоції. Сама маніпуляція базується на провокуванні адресата на виявлення певних емоцій. Наведені фахівцями методи маніпуляції достатньо відомі, але методи протистояння можуть легко блокуватися маніпулятором. Беззаперечним фактом є те, що засоби масової інформації виступають невід'ємною частиною сучасної реальності з притаманними їй протиріччями, конфліктами та тенденціями, які вони відтворюють. Уважаємо, що подальші дослідження маніпулятивних методів повинні мати міждисциплінарний зв'язок і залучати доробки соціології, психології та лінгвістики

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка: [учеб. пособие] / Н. Ф. Алефиренко. Москва: Флинта, Наука, 2010. 224 с.
2. Андрущенко І. О. Мовна особистість як об'єкт наукових досліджень: принципи класифікації / І. О. Андрущенко // Лінгвістика та лінгводидактика у сучасному інформаційному суспільстві: [матеріали студентської науково-практичної конференції 4–6 квітня 2007 р. / відп. Ред. Г. Б. Мінчак]. К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. С. 5–8.
3. Беянин В. П. Речевое воздействие в рекламе / В. П. Беянин. URL: http://www.psycho.ru/biblio/advert/research/belyanin_online.html
4. Бойко В. В. Психоэнергетика / В. В. Бойко. СПб.: Питер, 2008. 416 с.
5. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием / С. Г. Кара-Мурза. М.: Эксмо, 2009. 447 с.
6. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. СПб.: Питер, 2008. 352 с.
7. Павлов П. В. Социальная сеть FACEBOOK в XXI веке: От инструмента коммуникации к инструменту информационной войны / П. В. Павлов, М. Р. Желтухина // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2016. № 7 (61): в 3 ч. Ч. 3. С. 89–93.
8. Урнов М. Ю. Эмоции в политическом поведении / М. Ю. Урнов. М.: Аспект Пресс, 2008. 240 с.
9. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием / Герберт Шиллер // [пер. с англ.; науч. ред. Я. Н. Засурский]. М.: Мысль, 1980. 325 с.

УДК 343.982.342

Барков Сергій Євгенович

*старший судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

Барков Сергей Евгеньевич

*старший судебный эксперт сектора дактилоскопических исследований
отдела криминалистических видов исследований
Харьковский научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр
Министерства внутренних дел Украины*

Barkov Sergiy

*Senior Forensic Expert in the Field of Fingerprint Research of the
Forensic Research Department
Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine*

Чернонос Дмитро Валерійович

*головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

Чернонос Дмитрий Валерьевич

*главный судебный эксперт сектора дактилоскопических исследований
отдела криминалистических видов исследований
Харьковский научно-исследовательский экспертно-криминалистический центр
Министерства внутренних дел Украины*

Chernonos Dmitro

*Chief Forensic Expert in the Field of Fingerprint Research of the
Forensic Research Department
Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine*

ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЮВАННЯ ТРУПІВ З ОЗНАКАМИ ГНИЛІСНИХ ЗМІН

ОСОБЕННОСТИ ДАКТИЛОСКОПИРОВАНИЯ ТРУПОВ С ПРИЗНАКАМИ ГНИЛОСТНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

FEATURES OF DUTYCLOSIFICATION OF BRANCHES WITH CHARACTERISTICS CHANGES

Анотація. В статті розглянуто особливості дактилоскопіювання трупів з ознаками гнилісних змін, розроблені рекомендації по ідентифікації осіб невідомих трупів і вдосконалення методики дактилоскопіювання осіб невідомих трупів, які перебувають в стадії гнилісних змін.

Ключові слова: дактилоскопіювання невідомих трупів, гнилісні зміни, встановлення особи невідомого трупа, епідерміс, розкриття злочинів.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности дактилоскопирование трупов с признаками гнилостных изменений, разработаны рекомендации по идентификации лиц неопознанных трупов и совершенствования методики дактилоскопирование лиц неопознанных трупов, находящихся в стадии гнилостных изменений.

Ключевые слова: дактилоскопирование неопознанных трупов, гнилостные изменения, установления личности неопознанного трупа, эпидермис, раскрытие преступлений.

Summary. The article discusses the features of fingerprinting of corpses with signs of putrefaction, developed recommendations for identifying persons of unidentified corpses and improving the technique of fingerprinting persons of unidentified corpses who are in the stage of putrefactive changes.

Key words: fingerprinting of unidentified corpses, putrefactive changes, identification of an unidentified corpse, epidermis, crime detection.

Постановка проблеми. В умовах негативних чинників розвитку сучасного суспільства, частішають випадки виявлення трупів невідомих осіб з ознаками насильницької смерті, а також виявлення трупів, які не підпадають під умовну категорію «кримінальний», а саме особи, які добровільно вчинили суїцид або пішли з життя за природних умов, які нерідко виявляють не в перший день і навіть не в перший тиждень після виявлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток криміналістичної науки, а поряд з нею і криміналістичної техніки не стоять на місці. Одним з поширених в світі методів ідентифікації особи, і зокрема в Україні, є дактилоскопіювання осіб. У практичній діяльності правоохоронних органів часто виникають ситуації, пов'язані з виявленням трупів, що потребують дактилоскопіювання для встановлення особи, з'ясування причин та обставин смерті, розкриття злочину. На сьогоднішній день існують розроблені методичні рекомендації по дактилоскопіюванню осіб невідомих трупів (Кисин М.В. Дактилоскопирование трупов с измененными кожными покровами (экспериментальное исследование): дис. канд. мед. наук. — Харьков, 1962.), які впроваджуються правоохоронними органами при проведенні дактилоскопіювання осіб невідомих трупів.

Метою даної статті є розгляд особливостей дактилоскопіювання осіб невідомих трупів з ознаками гнилостних змін, розробки рекомендацій та вдосконалення методики дактилоскопіювання осіб невідомих трупів з ознаками гнилостних змін.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що шкірні утери людини є однією з морфологічних характеристик, вони суворо індивідуальні і неповторні, мають спадково обумовлений характер, що не змінюються з віком і не схильні до впливів зовнішнього середовища.

Тому першочерговим завданням після виявлення невідомого трупа є встановлення його особи, без чого неможливо швидко і ефективно розкриття злочину. Як відомо, з метою ідентифікації особи і ототожнення слідів пальців рук, які виявлені на знаряддях злочину, широко використовують дактилоскопічні дослідження. При цьому нерідко виникає необхідність дактилоскопіювання не тільки живих

осіб, а й трупів, які зазнали значних посмертних змін: гнилостному розкладанню, муміфікації і т.д. Зазначені трупні зміни повністю виключають можливість зняття придатних для дослідження відбитків звичайним способом, що вимагає попередньої обробки рук для повернення тканинам нігтьових фаланг необхідної пружності та еластичності [1].

Дактилоскопіювання трупів в значній мірі відрізняється від дактилоскопіювання живих осіб. Пояснюється це тим, що через деякий час після настання смерті в м'яких тканинах пальців трупа відбуваються зміни, що ускладнюють дактилоскопіювання прийнятими для живих осіб способами, а іноді роблять його неможливим. Прийоми дактилоскопіювання трупів за ступенем складності поділяють: на прості (незабаром після настання смерті), середні (труп знаходиться в стадії трупного задубіння) і складні (труп піддався руйнуванню, гниттю або мацерації).

Працівники слідчих органів і карного розшуку, при необхідності, можуть самостійно дактилоскопіювати трупа на перших двох стадіях стану трупа [2].

При розслідуванні кримінальних проваджень, пов'язаних з виявленням невідомих трупів в стані гнилостних змін або розчленованих останків (при наявності, наприклад, тільки верхніх кінцівок), основна складність роботи полягає не тільки у визначенні обставин загибелі, характеру пошкоджень, механізму впливу знаряддя вбивства, а й у встановленні особи трупа.

У таких ситуаціях на початковому етапі розслідування слідчий позбавлений в повній мірі об'єктивного висунення і перевірки версій про скоєний акт (вбивство, нещасний випадок або самогубство), поки не буде встановлена особа трупа. Відсутність даних про особу потерпілого зобов'язує слідчого проявити максимум уваги до виявлення і фіксації тих ознак трупа (або його частин), одягу та інших виявлених речей, які можуть бути використані для побудови версій про те, що трапилося і для ідентифікації його особи.

Одним з найбільш надійних і оперативних способів експертного ототожнення особи трупа є його ідентифікація за папілярними узорами.

Відзначаючи важливість цієї задачі, зазначимо, що встановлення особи вбитого має бути

першочерговим завданням слідчого у справах про вбивства при виявленні невідомих або розчленованих трупів.

На практиці методика дактилоскопіювання пальців рук, які перебувають в стадії пізніх гнилісних змін, не використовується за низкою обставин. Однією з таких обставин є відсутність як відомчих, так і міжвідомчих нормативних актів (в тому числі з підрозділами судово-медичної експертизи (далі — СМЕ)), які б функціонально закріплювали проведення відповідного дослідження. Наявні в літературі рекомендації, з одного боку, методично недосконалі, а з іншого боку, не є обов'язковими ні для працівників судової медицини, ні для співробітників органів внутрішніх справ.

Інструкція про порядок функціонування дактилоскопічного обліку Експертної служби МВС України визначає: «Організація дактилоскопіювання невідомих трупів покладається на підрозділи карного розшуку із залученням при необхідності фахівців Експертної служби МВС України та бюро судово-медичної експертизи, відповідно до нормативно-правових актів [3]. Але це узагальнене визначення не зобов'язує виконувати чіткий алгоритм дій з метою проведення найбільш якісного дактилоскопування трупів. У той же час дактилоскопічна інформація на сучасному етапі розвитку суспільства залишається одним з найнадійніших і дієвих методів ідентифікації особи. Тому аналіз існуючих прийомів отримання придатних для ідентифікації особи відбитків пальців (деформованих або змінених внаслідок трупних явищ: висихання, трупного задубіння, гниття, муміфікації і т.д.) досить актуальне.

В цілому вибір способу отримання відбитків пальців є принциповим питанням, рішення якого безпосередньо залежить від виду і ступеня конфігурації шкірного покриву долонної частини кистей рук. Безперечно, обраний спосіб повинен забезпечувати не тільки отримання точних відбитків пальців на папері в реальному масштабі і надалі спростити роботу з ними, але і не привести до знищення оригіналу об'єкта дослідження.

Слід зазначити, що уявна простота отримання відбитків пальців нерідко заводять у «глухий кут» як судово-медичного працівника, так і експерта-криміналіста, бо вимагає ретельного дотримання певних вимог, практичних заходів і відповідних критеріїв, пов'язаних з цим процесом (посуд, реактиви, полімери, освітлення та ін.). Роботу з підготовки до дактилоскопіювання трупів потрібно проводити в тісній взаємодії зі слідчим, співробітниками карного розшуку, а при необхідності — біологами, антропологами і іншими фахівцями. Як уже зазначалося, для проведення дактилоскопіювання трупів бажано залучення судово-медичних фахівців, які володіють усіма необхідними для цього навичками і здатні отримати найбільш якісні зразки відбитків пальців рук або долонь (хоча сучасна нормативна база цього не передбачає).

У практиці дактилоскопіювання гнилісно змінених трупів зустрічаються випадки, коли при відносно хорошему стані епідермісу нігтьових фаланг пальців рук, він частково відшарований від дерми і має при цьому розриви. У таких випадках зазвичай доводиться поміщати пальці в теплу воду або використовувати інші методи для повного відшарування епідермісу, а потім отримувати відбитки безпосередньо з дерми. Зазвичай це вимагає значних витрат часу. При цьому, продовжується подальше гниття, і результати дактилоскопіювання погіршуються.

Можливий і такий спосіб усунення розривів епідермісу, коли відшаровані ділянки епідермісу піднімають пінцетом, при необхідності обережно очищають від забруднень, промивають водою, сушать і знежирюють (знежирювати можна спиртом, ефіром, етилацетатом, в крайньому випадку — ацетоном). На дерму або внутрішню поверхню епідермісу наносять тонкий шар клею ПВА і витримують від 5 сек до 1 хв. (час витримки залежить від температури повітря, стану пальця). Потім притискають відшаровані шматки епідермісу до дерми до їх точного збігу по лініях розриву і витримують 3–5 сек, після чого одразу ж отримують відбитки звичайним способом (інакше через 5–10 хв через просочування вологи через дерму підклеєні клапти знову починають відшаровуватися).

Як правило, цього часу цілком достатньо для отримання відбитків. Слід зазначити, що пріоритет в розробці основ першої методики по дактилоскопіюванню пальців рук невідомих трупів належить М. В. Кісіну і В. А. Снеткову. Але рекомендації, запропоновані автором, хоча і носили науково-практичний характер, але в них не було визначений конкретний виконавець. Через 17 років з моменту опублікування першого методичного листа М. В. Кісіна, співробітники управління з розслідування вбивств відзначали: «Як показує дослідження слідчої практики, не всі судові лікарі на місцях знайомі з даним листом, і це призводить до серйозних промахів. Так, пальці, які необхідно обробити, опускають у формалін, який остаточно знищує папілярні візерунки. Через незнання методики в деяких випадках взагалі відмовлялись від дактилоскопування трупів, тоді як така можливість є.

Аналізуючи рекомендації М. В. Кісіна, В. А. Снеткова та інших вчених, а також досвід практичної діяльності, можна сформулювати наступні методологічні положення.

1. У разі, коли епідерміс добре зберігся, дактилоскопіювання може проводитися фахівцем наступним чином:

- руки трупа протирають ватним тампоном, змоченим в спирті (одеколон, скипидарі, гасі або бензині), витирають насухо;
- з аркуша білого паперу (краще — з бланка дактилоскопічної карти) вирізають 10 листків прямокутної форми розміром трохи більше відповідних

місць для прокатки відбитків пальців на бланку дактилоскопічної карти;

- кожен листок призначається для відібрання одного відбитка, на зворотному боці кожного листка вказують найменування руки і пальці;
- кожен палець трупа фарбують фарбою за допомогою дактилоскопічного валика;
- щоб уникнути зсуву паперу, під кожен листок підкладають будь-який предмет прямокутної форми відповідного розміру, наприклад, сірникову коробку, після чого прокочують листок навколо відповідного пальця трупа;
- отримані відбитки акуратно обрізають, прибираючи зайвий папір, і наклеюють на відповідні місця дактилоскопічної або пізнавальної карти;
- щоб не переплутати черговість пальців, треба заздалегідь помітити на звороті кожного прямокутника найменування руки і пальці і ретельно перевіряти правильність наклейки листків на бланк відповідно до цих позначками;
- для дактилоскопіювання може застосовуватися спеціальне пристосування для дактилоскопування трупів;
- дактилоскопічна карта виготовляється в двох примірниках (якщо це можливо).

2. У разі, якщо відбитки пальців рук невідомого трупа, отримані на місці події, непридатні для ідентифікації, після застосування фахівцем в галузі судової медицини спеціальних методів обробки пальців рук слід сфотографувати папілярні візерунки нігтьових фаланг і долонних поверхонь рук невідомого трупа.

3. Якщо епідерміс пошкоджений в результаті тривалого перебування у воді, гнилісних змін, висихання і здійснити дактилоскопію звичайним способом неможливо, криміналіст фотографує папілярні візерунки нігтьових фаланг і долонних поверхонь рук невідомого трупа з метою фіксації причини неможливості проведення дактилоскопіювання на місці.

Безпосередню роботу по дактилоскопіюванню невідомого трупа необхідно доручити фахівцеві в області судової медицини, який, застосувавши спеціальні методики відновлення шкірного покриву пальців і долонь рук і підготувавши їх до дактилоскопіювання, може отримати відбитки папілярних узорів. Для цього після розтину трупа кисті рук відчленюються на рівні лучезап'ясного суглоба і поміщаються в трилітрову банку з водою так, щоб долоні поверхні не торкалися стінок. Банка закривається, опечатується і відразу ж прямує в лабораторію для дактилоскопування. Не можна тривалий час зберігати кисті на повітрі, відчленовані пальці кисті фіксують рідинами (формаліном, спиртом), обробляти їх сіллю. Це ускладнить дактилоскопіювання або зробить його неможливим.

4. При пошкодженні зовнішньої поверхні епідермісу відбитки можна отримати з внутрішньої

його поверхні або з дерми, для чого проводять штучну мацерацію в воді (можна на водяній бані при +40–50 °C) до повного відділення епідермісу з поверхні пальців. Мацерація триває кілька діб. При частковому відшаруванні тканини можна намагатися відокремити епідерміс, так як неминуче будуть пошкоджені його шари і на дермі залишаться ділянки без папілярних узорів. Іноді папілярний малюнок найкраще зберігається на внутрішній поверхні відшарованого епідермісу. У цих випадках можна, обережно вивернувши епідерміс і зміцнивши його на власному пальці за допомогою клейкої стрічки, провести дактилоскопування звичайним способом.

При наявності змін (гнилісних, механічних, термічних або хімічних), що не дозволяють дактилоскопіювати всі пальці і долоні невідомого трупа, після застосування спеціальних методів обробки рук невідомого трупа, проводять фотозйомку тих пальців і долонь рук, на яких проглядаються папілярні візерунки.

Кисті без епідермісу (спеціально оброблені або витягнуті з води) мають занадто м'яку консистенцію, що ускладнює дактилоскопування. Для ущільнення подушечок пальців (попередньо начисто промитих в проточній воді) і посилення рельєфного візерунка їх по черзі занурюють в нагрітий до 110–130° технічний жир або кісткове масло на 5–10–15 секунд або в мильний концентрований розчин приблизно на такий же час. При цьому періодично необхідно пробувати пружність тканин на дотик до отримання природної щільності. Потім, видаливши масло ефіром, сухі пальці прокочують по склу з нанесеним тонким шаром чорної друкарської фарби і роблять відбитки на білому папері.

Для попереднього розм'якшення і відновлення муміфікованих пальців після промивання пензля поміщають на 1–2 години в мильну воду при температурі 50–60°, потім на кілька діб — в 3% -вий водний розчин сульфату натрію або воду. Для набухання колагенових волокон можна використовувати 3–5% -вий розчин оцтової кислоти. Після досягнення необхідної форми і розмірів пальці промивають в проточній воді і проводять дактилоскопіювання.

В слідчо-криміналістичній практиці є випадок, коли у 2011 році до Симферопольського райвідділу внутрішніх справ, надійшло повідомлення про те, що 16.10.2011 р. близько 12:30 виявлено труп невідомого чоловіка в лісосузі. В результаті виїзду слідчо-оперативної групи на місце події було встановлено, що виявлено труп невідомого чоловіка віком 30–40 років в стані гнилісних змін (давність — 2–3 місяці). Кисть правої руки трупа повністю розкладалася, кисть лівої руки піддалася гнилісним змінам і непридатна для дактилоскопіювання. За попередніми висновками СМЕ встановлено, що смерть потерпілого настала в результаті вогнепальних поранень голови та грудної клітини. Проведені оперативно-розшукові заходи не дозволили встановити особу

трупа чоловіка. Після розтину трупа було проведено відсікання кисті лівої руки. Її помістили в спеціальний розчин, а труп невідомого чоловіка чини поховали. Протягом двох місяців співробітники карного розшуку спільно з судово-медичними експертами неодноразово витягували кисть з розчину з метою проведення її дактилоскопування, однак зовнішня поверхня шкірного покриву кисті ніяк не покращує, і здійснити дактилоскопію не представлялось можливим. Для надання практичної допомоги в дактилоскопіюванні кисті лівої руки трупа невідомого чоловіка в прибули експерти Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру. В ході огляду кисті вони переконалися в тому, що папілярні візерунки на пальцях руки не проглядаються, шар епідермісу зазнав значних гнилісних змін, в зв'язку з чим провести дактилоскопіювання не надається можливим. На долонній поверхні руки папілярні візерунки проглядались слабо і фотофіксація їх була ускладнена в зв'язку зі здуттям епідермісу шкірного покриву.

Експерти сектора дактилоскопічних досліджень НДЕКЦ вирішили спробувати провести фіксацію або дактилоскопіювання шару дерми шкірного покриву, з огляду на те, що шар епідермісу формується на основі структури дерми шкірного покриву. Для цього був запрошений судово-медичний експерт, який зробив відділення епідермісу спільно з дермою від долонної поверхні руки трупа. Після цього стало ясно, що шар дерми залишився практично незмінним і в зв'язку з цим придатним для проведення дактилоскопіювання та фотофіксації папілярних узорів.

Для зручності фотофіксації і дактилоскопіювання епідерміс долонної поверхні руки був відділений від дерми і на їх поверхні було нанесений барвник чорного кольору. Після цього на двох фрагментах паперу білого кольору були зроблені відбитки внутрішньої поверхні епідермісу і шару дерми долонній поверхні лівої руки трупа і оформлена дактилокарта на невідомий труп.

Висновки. Таким чином, в разі виявлення невідомого трупа успіх його оперативного впізнання

Рис. 1. Загальний вигляд кисті лівої руки трупа невідомого чоловіка

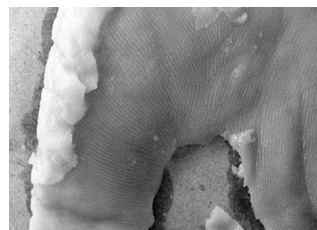

Рис. 2. Детальний вигляд стану дерми шкірного покриву поверхні долоні лівої руки трупа при відділенні епідермісу

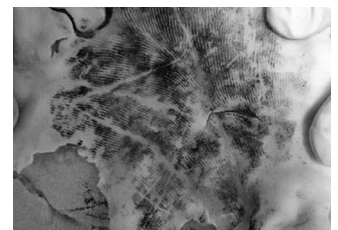

Рис. 3. Детальний вигляд стану епідермісу шкірного покриву поверхні долоні лівої руки трупа при формуванні відбитка

і розкриття злочину при наявності ознак насильницької смерті велике значення має якість і повнота фіксації місця виявлення невідомого трупа; його пози і локалізації; розташування різних слідів і об'єктів щодо трупа і на трупі; стану одягу, взуття та інших предметів; характер спричинених поранень; наявності трупних змін. Комплексне використання інформації про особливості опису зовнішності невідомого трупа, його фотофіксації, дактилоскопіювання, а також про можливості ідентифікації невідомого трупа і проведення експертиз забезпечить ефективність огляду місця події при виявленні невідомого трупа.

Література

1. Дмитриева, Т.Ф.. Тактика и методика расследования насильственных преступлений: учебное пособие / Т.Ф. Дмитриева, И.А. Алхимина. Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2016. 380 с. 2016. URL: <https://pravo.studio/kriminalisticheskaya-taktika/osobennosti-daktiloskopirovaniya-neopoznannogo-75126.html> (дата звернення 21.08.2019).
2. Дактилоскопирование трупов. URL: <http://crimlib.info> (дата звернення 28.08.2019).
3. Наказ МВС України від 11.09.2001 № 785 Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-01> (дата звернення 16.09.2019).

УДК 342.951

Гончаров Вадим Олександрович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Goncharov Vadym

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Honcharov Vadym

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

Зайцев Владислав Богданович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Zaitsev Vladyslav

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zaitsev Vladyslav

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

Науковий керівник:

Ковтун Марина Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРИМУСОВЕ ПОВЕРНЕННЯ ТА ПРИМУСОВЕ ВИДВОРЕННЯ: АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЕКСКУРС

ПРИНУДИТЕЛЬНОЕ ВОЗВРАЩЕНИЕ И ПРИНУДИТЕЛЬНОЕ ВЫДВОРЕНИЕ: АДМИНИСТРАТИВНЫЙ ЭКСКУРС

FORCED RETURN AND FORCED EXPULSION: ADMINISTRATIVE EXCURSION

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питання примусового повернення та примусового видворення в Україні. Порівняно особливості реалізації цих категорій з використанням судової практики. Акцентовується увага на доцільності поліпшення механізмів реалізації цих заходів.

Ключові слова: примусове повернення, примусове видворення, іноземці, особи без громадянства, адміністративний примус, відповідальність.

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопроса принудительного возвращения и принудительного выдворения в Украине. Сравнено особенности реализации этих категорий с использованием судебной практики. Акцентируется внимание на целесообразности улучшения механизмов реализации этих мер.

Ключевые слова: принудительное возвращение, принудительное выдворение, иностранцы, лица без гражданства, административное принуждение, ответственность.

Summary. The article deals with the issue of forced return and forced expulsion in Ukraine. Comparative features of the implementation of these categories using case law. Emphasis is placed on the feasibility of improving the mechanisms of realization of these measures.

Key words: forced return, forced deportation, foreigners, stateless persons, administrative coercion, responsibility.

Постановка проблеми. Одним з проблемних явищ в Україні є нелегальна міграція, що є одним з факторів, який сприяє збільшенню злочинності, порушенню громадського правопорядку, підвищує загрозу порушення прав та свобод громадян України та осіб, що мають законні підстави знаходитися на території країни. З метою протидії цим процесам в нашій державі застосовуються такі заходи державного примусу як примусове повернення та примусове видворення. Щоб ці категорії законно застосовували уповноважені органи, було прийнято ряд нормативних актів: Закони України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р., «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 р., «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 р. і тощо, низку підзаконних актів, серед них важливу роль грає Наказ МВС, Адміністрації Державної прикордонної служби України та СБУ «Про затвердження Інструкції про примусове повернення і примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства» від 23.04.2012 р., що визначає правовий статус суб'єктів, щодо яких вчинено заходи адміністративного примусу в регламентованих ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні питання щодо примусового повернення та видворення були предметом вивчення таких дослідників: Ю. Битяк, І. Гула, В. Зуй, В. Колпакова О. Кузьменко, В. Настюк та інші. Однак, проблема застосування цих заходів все ще залишається актуальною.

Метою статті є дослідження законодавства та судової практики щодо примусового повернення та видворення іноземців, а також актуальних нововведень до відповідних нормативних актів.

Виклад основних положень. Детальне пояснення різниці між цими адміністративними категоріями міститься в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. Для повного порівняння цих понять варто відповісти на наступні запитання: які юридичні підстави для кожного заходу адміністративного примусу; хто застосовує ці заходи; самостійним чи ні є виїзд за межі України; чи існують певні обмеження до порушників щодо яких застосований один з примусів.

Підставами примусового повернення іноземців чи осіб без громадянства виступають: а) їх дії порушують законодавство про правовий статус іноземців; б) дії, що суперечать інтересам забезпечення національної безпеки України чи охорони громадського

порядку; в) якщо це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав законних інтересів громадян України; г) спроби або незаконне перетинання державного кордону України [1].

Відповідно до другого пункту, треба наголосити, що дії іноземців, які є підставою для примусового повернення, повинні не просто порушувати інтереси національної безпеки України та громадський порядок, а суперечити їм.

Досить специфічним є примусове повернення іноземців, які є носіями хвороби, передбаченої у статті 53 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» — туберкульоз, венеричні захворювання, карантинних захворювань [3]. Не підпадають під дію цієї підстави тільки особи, які ще не досягли 18-ти років або на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 р. [1].

Щодо дій іноземців, які порушують права та інтереси громадян України, то, на думку І. Гулої, за це передбачена відповідальність в конкретних законах, тому не доцільно для цього застосовувати примусове повернення [4, с. 254]. Погоджуючись з цим, слід додати, що згідно зі статтею 16 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) та статтею 8 Кримінального кодексу України, іноземці підлягають адміністративній та кримінальній відповідальності відповідно за вчинення ними неправомірних дій.

Нововведенням є заборона примусового повернення іноземців у країну-агресора або яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет, чи голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» [1]. Такими країнами є країни-сусіди Російська Федерація та Білорусь, та інші країни: Куба, Болівія, Вірменія, Нікарагуа, Судан, КНДР, Сирія, Зімбабве, Венесуела.

Необхідно відзначити, що у статті 24 КУпАП згадується такий вид адміністративного стягнення як адміністративне видворення [2]. Однак, необхідно вказати, що в КУпАП не міститься такого адміністративного правопорушення за яке було передбачено б вищезгадане стягнення. Тому постає питання у доцільності закріплення у КУпАП такої норми, оскільки фактично вона є «мертвою».

Натомість примусове видворення, що закріплено Законом України «Про правовий статус іноземців

та осіб без громадянства» передбачає застосування: а) коли іноземець чи особа без громадянства не виконала вимоги про примусове повернення у визначений період без поважних причин; б) якщо існують належні підстави розглядати іноземця чи особу без громадянства такою, що ухиляється від виконання рішення про примусове повернення [1]. І. Гула зауважує, що підставою примусового видворення є інформація не про можливу в майбутньому, а саме про відому майбутню протиправну поведінку [4, с. 253]. Тобто примусовий захід застосовується не за діяння, а за думки, помисли і т.д.

Що стосується примусового повернення, то на думку О. Кузьменко цей захід є тільки видом адміністративного примусу [5, с. 153].

Переконливо вважаємо, що органи Державної міграційної служби (далі — ДМС) повинні враховувати такий факт, як можливість реально виконати рішення органу, можливо бездіяльність особи трапилася через непереборну силу, форс-мажор чи інші істотні обставини. Так, наприклад, у справі № 876/7804/15 про примусове видворення, апеляційний суд скасував примусове видворення, бо суд загальної юрисдикції не врахував дії відповідача в 2014 році, коли останній заявляв до органів ДМС про намір звернутися до відповідних органів щодо визнання біженцем або особою, що потребує додаткового захисту. Проте особа не змогла реалізувати своє право, бо їй як неповнолітньому не надали законного представника, до того ж суд не врахував нормативно-правові приписи щодо недопустимості видворення до країни, де існує загроза життю та здоров'ю порушника [6].

Суб'єктами, що застосовують примусове повернення є територіальні органи, територіальні підрозділи ДМС, орган СБУ або орган охорони державного кордону (у випадках затримання іноземців, коли ті намагаються або незаконно перетнули кордон). Ці органи зобов'язані протягом 24 годин повідомити прокурора щодо підстави прийняття рішення про реалізацію цього заходу державного примусу. Рішення повинно містити належні юридичні та фактичні підстави застосування примусового повернення та строк, впродовж якого порушник повинен залишити територію нашої держави. Особа повинна виконати умови у строк не більше ніж 30 днів, у разі порушення цієї норми до особи є підстава застосувати примусове видворення, що виконується цими ж органами, але лише за рішенням адміністративного суду. Такі особи розміщуються в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на строк не більше 18 місяців [1].

Отже, законодавством передбачений наступний порядок реалізації примусового видворення: затримання порушника, поміщення до пункту тимчасового перебування, документальне обґрунтування підстав, що об'єктивується в позові до суду, набрання законної чинності судової постанови, виконання

судового рішення шляхом видворення порушника в супроводі відповідного органу до пункту пропуску через державний кордон України або до країни походження [7, с. 79].

Поширеним є випадок, коли суд загальної юрисдикції та відповідні органи, що приймають рішення про примусове видворення, не враховують факт недосягнення іноземця повноліття. Таким прикладом є постанова Львівського апеляційного адміністративного суду від 02.12.2014 р., якою було скасовано постанову Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 26.03.2014 р. щодо примусового видворення неповнолітнього іноземця, який є громадянином Афганістану. У новій постанові апеляційного суду було відмовлено в задоволенні позовної заяви 94-го прикордонного загону Західного регіонального управління Прикордонної служби України, оскільки відповідачу на момент прийняття відповідного рішення щодо примусового повернення не виповнилося 18-ти років, що підтверджується наявною у справі тазкіри (tazkira), є національним ідентифікаційним посвідченням у Афганістані [8].

Одна з ключових ознак примусового повернення полягає в самостійному залишенні території України порушником у строк, визначений відповідним органом. Для контролю виконання рішення цей орган може, але не зобов'язаний, супроводжувати порушника по території України. Якщо ж особа знає видворення, то службові особи органу охорони державного кордону або центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері міграції, повинні супроводити таку особу, окрім цього, якщо особу видворено за поданням СБУ, то службова особа органу, що здійснює видворення, інформує СБУ про виконання рішення.

Разом з примусовим поверненням може бути накладена заборона у подальшому в'їжджати в Україну впродовж трьох років, а при видворенні — строком на п'ять років. Дещо обтяжливим та не доцільним, на наш погляд, є те, що строк заборони щодо подальшого в'їзду в Україну в результаті видворення, додається до строку, що міг бути встановлений при примусовому поверненні, таким чином, сумарний строк не може бути більший восьми років.

Вирізняємо ще одну відмінність між цими адміністративними категоріями, яка проявляється в тому, що примусове повернення здійснюється виключно за власні кошти особи, в той час як видворення може бути відшкодоване за рахунок державного бюджету, у разі відсутності таких коштів в іноземця.

Висновки. Проаналізувавши законодавство України та судову практику, яка стосується іноземців, їх примусового повернення та видворення було зроблено порівняльний аналіз цих адміністративних категорій.

1. Адміністративне видворення — це різновид адміністративного стягнення, у той час коли примусове повернення та примусове видворення є заходами

адміністративного примусу. Наявність таких категорій як «адміністративне видворення» та «примусове видворення» вносить непорозуміння у правозастосувальну практику. У зв'язку з чим було зроблено висновок, що така категорія як «адміністративне видворення» є «мертвою» нормою, а тому КУпАП потребує внесення змін для усунення цієї прогалини.

2. Примусове повернення виконується тільки за власні кошти, в той час видворення відшкодовується за рахунок державного бюджету, в тому разі, коли такі кошти відсутні в іноземця-порушника.

3. При застосуванні примусового повернення особа самостійно повинна виїхати за межі терито-

рії України. Якщо порушник зазнає примусового видворення, то відповідні державні органи повинні забезпечити обов'язковий супровід для такої особи.

4. Одночасно із примусовим поверненням щодо іноземців може бути накладена заборона щодо подальшого в'їзду в Україну строком на три роки, а при видворенні — строком на п'ять років.

Це проблематика потребує подальшого вивчення, оскільки є потреба в законодавчому та практичному покращенні механізму реалізації примусового повернення та видворення, тому ця тема залишається актуальною на цей час.

Література

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI // Відом. Верхов. Ради України. 2012. № 19–20. С. 179.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 02.11.2019 р. № 80731-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
4. Гула І. Л. Примусове видворення з України іноземців та осіб без громадянства як захід адміністративного примусу. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 4. С. 252–255.
5. Кузьменко О. В. Новий Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» — нові правові колізії та суперечності. Вісн. Запоріж. нац. ун-ту. Юрид. науки. 2012. № 1 (ч. 1). С. 153.
6. Єдиний державний реєстр судових. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47849356>
7. Зуй В. В. Особливості примусового повернення або примусового видворення іноземців та осіб без громадянства // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2012. Вип. 24. С. 76–84.
8. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41904499>.

УДК 341.231.14

Запорожець Анастасія Андріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Запорожец Анастасия Андреевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Zaporozhets Anastasia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Бойчук Дмитро Сергійович

кандидат юридичних наук, асистент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**КОНВЕНЦІЯ РАДИ ЄВРОПИ ПРО ЗАПОБІГАННЯ
НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНЬОМУ
НАСИЛЬСТВУ ТА БОРОТЬБИ З ЦИМИ ЯВИЩАМИ:
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ**

**КОНВЕНЦИЯ СОВЕТА ЕВРОПЫ О ПРЕДОТВРАЩЕНИИ
И БОРЬБЕ С НАСИЛИЕМ В ОТНОШЕНИИ
ЖЕНЩИН И ДОМАШНИМ НАСИЛИЕМ:
НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ**

**THE COUNCIL OF EUROPE CONVENTION
ON PREVENTING AND COMBATING VIOLENCE
AGAINST WOMAN AND DOMESTIC VIOLENCE:
SOME PROBLEMATIC ISSUES**

Анотація. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбі з цими явищами – відома як Стамбульська Конвенція. Документ породив багато суперечностей, починаючи з процесу ратифікації. Дискусії з багатьох питань, які зазначено у Конвенції тривають також і в Україні. Стаття описує доктринальні основи Стамбульської конвенції та проблемні питання.

Ключові слова: Стамбульська конвенція, гендер, насильство стосовно жінок.

Аннотация. Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием – известна также как Стамбульская конвенция. Документ создал большое количество споров, начиная с процесса его ратификации. Некоторые дискуссии по многим вопросам, которые упоминаются в Конвенции продолжаются и в Украине. В статье описываются теоретические основы Стамбульской конвенции, а также ее проблемные вопросы.

Ключевые слова: Стамбульская конвенция, гендер, насилие в отношении женщин.

Summary. The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, better known as the Istanbul Convention. An important discussion in this regard also takes place in Ukraine, especially issues related to ratification of the Convention. The article reconstructs doctrinal foundations of the Istanbul Convention, which determine operation of technical solutions it contains.

Key words: Istanbul Convention, gender, gender based violence against woman.

Одним із головних зовнішньополітичних пріоритетів України протягом останнього десятиліття є європейська інтеграція.

Переговори щодо нового базового договору між Україною та ЄС були започатковані у березні 2007 року, на заміну чинної Угоди про партнерство та співробітництво. Так, 19 грудня 2011 р. під час П'ятнадцятого саміту Україна — ЄС лідери України та ЄС офіційно заявили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію.

30 березня 2012 року глави переговорних делегацій парафували Угоду, та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося в два етапи.

Перший етап відбувся 21 березня 2014 р. під час позачергового саміту — Україна — ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту.

Зокрема, було підписано преамбулу, статтю 1, розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди. На саміті також була зроблена заява, що зобов'язання України, які випливають зі статті 8 Угоди про асоціацію стосовно ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 р. будуть виконані після внесення відповідних змін до Конституції України. Другий етап — 27 червня 2014 р. в ході засідання Ради ЄС Президентом України П. Порошенком та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав — членів ЄС було підписано економічну частину Угоди — розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством». Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС 16 вересня 2014 р.

У частині «Преамбула, загальні цілі та принципи» окреслюється підґрунтя співробітництва та подальшого партнерства, зокрема визнання з боку ЄС європейського вибору та європейських устремлінь України як європейської країни, що поділяє з ЄС спільні цінності, а також визначені цілі Угоди, серед яких — створення асоціації, поступове зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, поглиблення економічних та торговельних відносин. Закріплюються основні принципи, які лежатимуть в основі асоціації, передусім забезпечення прав людини та основоположних свобод серед них Загальна декларація прав людини ООН 1948 року і Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [1].

Одним із таких елементів співпраці, який потребує реалізації у рамках дотримання принципів є підписання Україною Конвенції Ради Європи про

запобігання насильства стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами відому як Стамбульська конвенція (далі — Стамбульська конвенція) [7].

Окрім цього, безпосередньо Договір про функціонування Європейського Союзу містить основні принципи до яких можна віднести й принцип рівності між чоловіками і жінками [8].

У сфері протидії насильству існує ґрунтовна міжнародно-правова база. Радою Європи за останні 20 років було ухвалено плани заходів та рекомендації стосовно цієї проблеми, зокрема План дій у 1995 р., Рекомендацію (2002) Комітету Міністрів державам-учасникам щодо захисту жінок від насильства у 2002 р. та однією із останніх є Стамбульська конвенція. Стамбульська конвенція набула чинності 1 серпня 2014 р. після її ратифікації 10 Державами.

Стамбульська конвенція це інноваційний документ у сфері захисту жінок від насильства (фізичного, економічного, психологічного) та загалом від домашнього насильства. Вперше міжнародний юридично обов'язковий акт — є потенційно відкритим для будь-якої країни в світі, що забезпечує комплексну низку заходів з запобігання та протидії насильству над жінками та домашньому насильству. Також встановлює чіткий зв'язок між досягненням рівноправності між жінками та чоловіками та викоріненням насильства над жінками. Передбачає встановлення кримінальної відповідальності за конкретні злочини, зокрема щодо переслідування, примусового шлюбу, ушкодження жіночих статевих органів, примусове передчасне припинення вагітності та примусова стерилізація.

Стосовно України, то змінами до чинного законодавства були ухвалені Верховною Радою України Зміни до Кримінального та Кримінально процесуального кодексів стосовно запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству. Чинності даний закон набирає 11.01.2019 року. Впровадження змін до українського законодавства було викликано підписанням Україною конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (CETS No210, Стамбульська конвенція) та, на жаль, на сьогодні все ще не вирішено питання її ратифікації. Хоча згідно з п. 7 ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України», якщо на ратифікацію подається міжнародний договір, виконання якого потребує прийняття нових або внесення змін до чинних законів України, проекти таких законів подаються на розгляд Верховної Ради України разом з проектом закону про ратифікацію і приймаються одночасно. Слід зазначити, що станом на листопад 2019 року існує проект Закону про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами No 0119 від 14.11.2016 [2, с. 148–155].

Домашнє насильство — глибоко травматичний вид насильства. Значна більшість постраждалих — жінки та дівчата. Більшість досліджень показує, що існує зв'язок між фізичним насильством над дітьми та домашнім насильством над жінками, однак інші види домашнього насильства, такі як жорстоке поводження з літніми людьми та з чоловіками, менш досліджені. Деякі чоловіки також можуть страждати від домашнього насильства, його повторюваність та жорстокість набагато менші за насильство над жінками, до того ж чоловіки можуть стати жертвами насильства у відповідь на скоєне ними насильство.

Від насильства (фізичного та сексуального) в Україні за статистичними даними страждають 1,1 мільйона жінок на рік, згідно із дослідженням UNFPA. Це обходиться українському суспільству, за підрахунком аналітиків, у 208 мільйонів доларів (0,23% ВВП країни у 2015 році) [3].

Для початку, звернемось до загального визначення насильства стосовно жінок. Воно ґрунтується на визначеннях, наведених у Рекомендаціях (2002) Комітету міністрів, загальних рекомендаціях Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) №19 [4] та статті 1 Декларації ООН про викорінення всіх видів насильства над жінками [5].

Насильство стосовно жінок — це порушення прав людини й форма дискримінації жінок та означає всі акти насильства за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути завдання фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждання жінкам, зокрема погрози таких дій, примусу чи свавільне позбавлення волі, незалежно від того, відбувається це в публічному чи приватному житті.

Домашнє насильство належить до зазначених вище видів насильства, але воно відбувається в сім'ї, сімейному колі або між нинішніми чи колишніми партнерами, що перебували або не перебували в шлюбі, незалежно від того чи кривдник наразі чи колись жив з жертвою. Це охоплює жертв і правопорушників обох статей та брутальне поводження з дітьми та літніми людьми так само, як і насильство над інтимним партнером.

Стамбульська конвенція пропагує рівноправність між жінками та чоловіками як за законом так і на практиці займає центральне місце в припиненні насильства стосовно жінок. Захищає право кожного

на вільне від насильства життя та забороняє всі види дискримінації жінок, яка виявляється у відмінному ставленні до них без об'єктивного та обґрунтованого виправдання. Сторони зобов'язані: внести принцип рівних прав між жінками та чоловіками до своїх конституцій чи законодавства; заборонити дискримінацію, зокрема шляхом застосування санкцій; скасувати закони та процесуальні норми, що дискримінують жінок.

Перелік внесених до конвенції підстав для дискримінації, зазначених у статті 4 спирається на статтю 14 Європейської конвенції з прав людини та Протоколу №12. Перелік відкритий і охоплює стать, сексуальну орієнтацію, статеву ідентичність, вік, стан здоров'я, інвалідність, сімейний стан і статус емігранта чи біженця чи інший, що мають безпосередній стосунок до конвенції. Відзначаючи, що для запобігання та захисту жінок від насильства можуть бути необхідні спеціальні заходи, вони не вважаються дискримінацією згідно з положеннями конвенції.

Іншим видом насильства, яке охоплюється дією конвенції — насильство стосовно літніх людей. За дослідженнями чеських громадських організацій, близько 10% громадян похилого віку зазнають домашнього насильства [6, с. 86], у статистичних даних Білорусі зафіксовано, що 20% жінок старше 60 років страждають від домашнього насильства [6, с. 131].

У Стамбульській конвенції містяться положення стосовно того, що домашнє насильство щодо людей похилого віку є прихованим [7, с. 64]. За дослідженнями чеських громадських організацій, близько 10% громадян похилого віку зазнають домашнього насильства [6, с. 86], у статистичних даних Білорусі зафіксовано, що 20% жінок старше 60 років страждають від домашнього насильства [6, с. 131]. Такі невеликі дані (лише Чехія та Білорусь), деякою мірою, підтверджують відсутність повної офіційної статистики щодо здійснення насильства над людьми похилого віку в різних країнах Європи, зокрема й в Україні.

Таким чином, ратифікація Верховною Радою України Стамбульської конвенції є досить вагомою, як для населення України так і щодо європейської інтеграції нашої Держави. Такі заходи мають захищати осіб, які постраждали від домашнього насильства та попереджувати таке насильство.

Література

1. Верховна Рада України (офіційний веб-портал). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
2. Вісник кримінального судочинства (1/2018), Запорожець А. А. «Криміналізація домашнього насильства — новела кримінального законодавства України». С. 148–155.
3. Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA)(офіційний веб-портал). URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Infographics_UKR_1.pdf
4. Submission to the Council of Europe ad hoc Committee on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence: the need to ensure that the Convention on violence against women addresses effectively the obligation

of member states to prevent and combat violence against lesbian, bisexual and transgender women. URL: <https://rm.coe.int/1680594272>

5. Резолюція Генеральної Асамблеї А/RES/48/104 від 20 грудня 1993 р.

6. Галай, А. О., Галай, В. О., Головко, Л. О., Муранова, В. В. (2014). Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству. Київ: КНТ (Halai, A. O., Halai, V. O., Holovko, L. O., Muranova, V. V. International experience in preventing and combating domestic violence. Kyiv: KNT).

7. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Council of Europe Convention on Preventing and Combatting Violence against Women and Domestic Violence). URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>

8. Право Європейського Союзу: основи теорії: підручник / [Т.М. Анакіна, Т.В. Комарова, О.Я. Трагнюк, І.В. Яковюк та ін.]; за заг.ред. І.В. Яковюка. Харків: Право, 2019. 360 с.

УДК 343.132.1+343.98

Колесник Віталій Геннадійович

завідувач відділу

комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

Колесник Виталий Геннадьевич

заведующий отделом

компьютерно-технических и телекоммуникационных исследований

Харьковский научно-исследовательский

экспертно-криминалистический центр

Министерства внутренних дел Украины

Kolesnyk Vitalii

Head of the Department of Computer and Telecommunication Studies

Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the

Ministry of Internal Affairs of Ukraine

ОСОБЛИВОСТІ ЗБИРАННЯ ТА ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ З ЦИФРОВИХ НОСІЇВ ПІД ЧАС ПЕРШОЧЕРГОВИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

ОСОБЕННОСТИ СБОРА И ФИКСАЦИИ ИНФОРМАЦИИ С ЦИФРОВЫХ НОСИТЕЛЕЙ ВО ВРЕМЯ ПЕРВООЧЕРЕДНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ

COLLECTING AND FIXATION OF INFORMATION FROM DIGITAL EVIDENCE DURING PRIMARY INVESTIGATIVE ACTIONS

Анотація. У статті розглянуто процесуальні теоретичні та практичні аспекти збирання та фіксації інформації з цифрових носіїв під час слідчих дій. Досліджено проблемні питання виявлення даних, розглянуто алгоритм та практичні методи вилучення та фіксації волатильних даних, акцентовано увагу на важливість фіксації цих даних, досліджено програмне забезпечення для проведення збору та фіксації волатильних даних.

Ключові слова: дослідження цифрових носіїв, першочергові слідчі дії, збирання волатильних даних.

Аннотация. В статье рассмотрены процессуальные теоретические и практические аспекты сбора и фиксации информации с цифровых носителей во время следственных действий. Исследованы проблемные вопросы выявления данных, рассмотрен алгоритм и практические методы изъятия и фиксации волатильных данных, акцентировано внимание на важность фиксации этих данных, исследовано программное обеспечение для проведения сбора и фиксации волатильных данных.

Ключевые слова: исследование цифровых носителей, первоочередные следственные действия, сбор волатильных данных.

Summary. The article deals with the procedural theoretical and practical aspects of collecting and recording information from digital evidences during primary investigative actions. The problematic issues of data discovery are investigated, the algorithm and practical methods of extracting and fixing volatile data are considered, the importance of fixing this data is emphasized, the software for conducting the volatile data collection and fixation is examined.

Key words: digital evidence investigation, primary investigative actions, volatile data collection.

Останніми роками в Україні продовжується стрімке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій майже у всі сфери життєдіяльності суспільства. Нормативно курс на інформатизацію був заданий прийняттям 4 лютого 1998 року під № 74/98-ВР Закону України «Про Національну програму інформатизації» [1].

Розвиток і впровадження інформаційних технологій для громадян, широкі можливості здійснювати миттєвий обмін інформацією, миттєво здійснювати фінансові операції без відвідування відділення банку, можливості реалізації товарів і послуг за допомогою мережі Інтернет, доступ до широкого кола різноманітних державних електронних реєстрів — все це було одразу ж взяте на озброєння сучасними злочинцями. Все частіше інформація, що має доказове значення, зберігається не в паперових документах та журналах, а розташована в електронному вигляді на носіях засобів комп'ютерної техніки (далі — ЗКТ), серверах, мережних сховищах, базах даних, у пам'яті мобільних пристроїв та навіть у хмарних сховищах.

Наявність швидкісного доступу до мережі Інтернет, широкий вибір програмних продуктів для віддаленого керування (адміністрування) та віртуалізації робочого середовища дозволяють використовувати у якості знарядь та засобів вчинення злочинів віддалені комп'ютерні системи. Сучасний злочинець фізично знаходячись в одному місці за своїм комп'ютером, може керувати процесами та проводити будь які операції віддалено на іншій системі, що значно ускладнює подальші пошук та фіксацію доказів, адже, після затримання підозрюваного та вилучення у нього ЗКТ, на їх носіях ніякої доказової інформації (окрім можливих слідів з'єднання з віддаленою системою) виявлено не буде. При цьому сама віддалена система зі всією інформацією буде недосяжною для правоохоронців, оскільки без завчасно проведених слідчих та розшукових дій по встановленню схеми та документуванню злочинної діяльності, не буде зрозуміло, де фізично знаходиться ця віддалена система — в сусідньому кабінеті, чи може на сервері на території іншої держави.

Аналізуючи варіанти проведення огляду при розслідуванні злочинів, вчинених з застосуванням інформаційних технологій, слід зазначити, що у КПК України містяться поняття огляду місця події, огляду місцевості, огляду приміщення, огляду речей та документів, однак нічим не передбачено огляд інформації розташованої віддалено, за умови доступу до неї безпосередньо з місця події чи об'єкту огляду. При цьому, юридично, вона розташована за іншою адресою і тому на неї не розповсюджується дія ухвали суду. На теперішній час немає усталеної практики та є спірним питання, чи законною буде така дія, якщо суд в ухвалі окремо зазначить про надання процесуальним особам можливості також здійснити огляд інформації, розташованої віддалено.

Згідно з ч. 1 ст. 237 КПК України [2] огляд приміщення, речей та документів як слідча (розшукова) дія проводиться слідчим, прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Згідно з цим, вся інформація що відтворюється у ЗКТ під час огляду (у тому числі розташована віддалено) може бути оглянута та зафіксована, у тому числі шляхом копіювання, оскільки вона перебуває у доступності для особи, що проводить огляд. Враховуючи, що сліди таких злочинів знаходяться у цифровому вигляді, окрім візуального огляду, цілеспрямованому огляду також можуть підлягати веб-сайти, сторінки соціальних мереж, рекламні оголошення, вміст електронної поштової скриньки, чатів, на практиці дуже часто виникають питання, чи допустимо додавати таку інформацію до протоколу огляду місця події, чи необхідно створювати окремий протокол огляду, яким саме має бути цей протокол — огляду предмета чи огляду документів. У ч. 2 ст. 99 КПК України зокрема наголошується, що носії інформації (у тому числі електронні) можуть належати саме до документів.

Такі неузгодженості можуть призвести до того, що суд визнає недопустимою частину огляду ЗКТ у протоколі огляду місця події, оскільки буде вважати що необхідно було скласти окремий протокол, або визнає недопустимим окремий протокол огляду предмета, оскільки буде вважати, що мав бути складений протокол огляду документа. Отже, проблема визначення такого об'єкту огляду з метою його правильної процесуальної фіксації потребує однозначного правового врегулювання.

Перш ніж перейти до аналізу практичних процедур, звернімося до процесуальної частини питання. У статтях 159, 168 чинного КПК закріплена низка положень, які, на думку законодавця призначені мінімізувати тиск на бізнес, обмежуючи та забороняючи вилучення електронних інформаційних систем або частин та зобов'язуючи слідчого, прокурора у разі необхідності виготовляти їх копії із залученням спеціаліста. Проте, на практиці з цим виникає ряд проблем і картина є дещо інакшою: по-перше, ніде і нічим не передбачено виділення носіїв на які мають виготовлятися ці копії (а вони потрібні значного обсягу та недешеві), по-друге, кількість спеціалістів, які мають необхідні навички, досвід та програмне забезпечення для виготовлення копій, не відповідає кількості слідчих дій. Інспектори-криміналісти слідчих підрозділів, здебільшого, такими навичками не володіють.

В роботі [3, с. 104] науковцями із залученням фахівців-практиків був розроблений загальний алгоритм техніки огляду увімкненого ЗКТ, у якому окремими кроками вказані збирання та документування волатильних даних та мережних даних:

Однак, на практиці процедура з фіксації волатильних даних наразі фактично не відбувається.

Причинами уникання фіксації таких даних вбачаються:

1. Відсутність теоретичної та практичної підготовки у працівників поліції та криміналістів.
2. Відсутність носіїв для збереження вилучених даних.
3. Відсутність спеціального програмного забезпечення для вилучення даних.
4. Небажання слідчого «затягувати» проведення слідчої дії, витрачати зайвий час на залучення окремого спеціаліста, очікувати на вилучення даних, витрачати час на описування процедур в протоколі.
5. Недостатня інформованість слідчого у важливості (за деякими видами злочинів) фіксації саме волатильних даних, відсутність теоретичної бази самостійно (без спеціаліста) описати відповідні процедури в протоколі.

Розгляньмо докладніше початковий алгоритм огляду увімкненого ЗКТ [3, с. 110].

Пересвідчившись, що обладнання працює, необхідно зафіксувати (сфотографувати) місце навкруги ЗКТ, сам ЗКТ з приєднаними кабелями і обладнанням та всі екрани (монітори, дисплеї). Далі перевірити роботу екрану (монітору), якщо він вимкнений чи перебуває в режимі очікування — ввімкнути його. Після цього необхідно сфотографувати зображення, що відтворюється на моніторі. Після цього необхідно провести первинний огляд системи на наявність ознак шифрування та відкритих (монтажних) томів (таблиця 1).

Перш ніж переходити до етапу вилучення волатильних даних необхідно розуміти, що цей процес потребує під'єднання до ЗКТ одного або декількох носіїв. Якщо слідча дія пов'язана з обшуком, виїмкою, або під час слідчої дії присутні сам обшукуваний, його захисник або адвокат, цей процес зазвичай викликає в них негативну реакцію, оскільки, на їх думку, таким діями поліція вчиняє підозрілі дії по

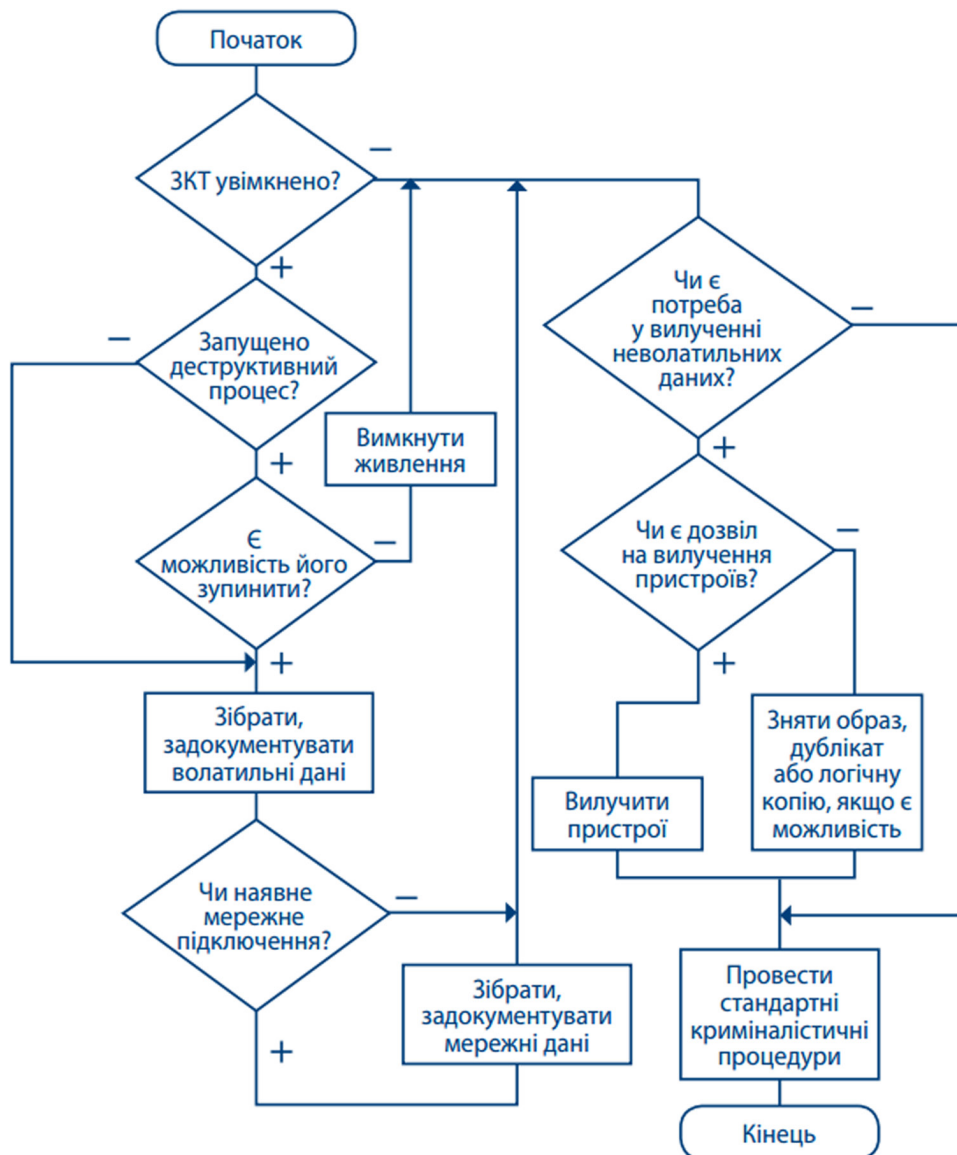

Рис. 1. Загальний алгоритм техніки огляду ЗКТ [3, с. 104]

«підкиданню» доказів на носій ЗКТ і таким чином компрометує об'єкт огляду. Ці особи можуть робити заяви та зауваження, що інформація на ЗКТ, нібито, таким чином буде змінена, скомпрометована, та взагалі не може бути використана у подальшому процесі доказування. Ніяких юридичних підстав забороняти спеціалісту це робити немає, навпаки, ст. 71 КПК прямо надає спеціалісту право користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням. З метою уникнення подібних маніпуляцій, по-перше, необхідно зафіксувати в протоколі точний час першого під'єднання кожного носія та інформацію про нього, по-друге — продемонструвати всім зацікавленим особам вміст носіїв. У більшості випадків, цих дій буває достатньо для підтвердження законності вказаної процедури.

Зупинімося докладніше на етапі пошуку і вилучення даних в режимі реального часу. На теперішній час створено досить велику кількість програмних продуктів для пошуку та фіксації таких даних. Умовно такі продукти можна поділити на:

1. Безкоштовні (для вільного користування, freeware) та пропріетарні (commercial, комерційні, оплачувані).

2. Програмні продукти для загального користування (адміністрування системи тощо) та вузькоспеціалізовані (для правоохоронних органів, спрямовані на вилучення конкретних типів даних).

Крім того, інструменти для вилучення даних в режимі реального часу відрізняються в залежності від цільової операційної системи, в якій має проводитися збирання інформації. У таблиці 2 наведені програмні продукти для збирання та фіксації енергозалежних (волатильних) даних [4–6], в залежності від типу даних та операційної системи:

Отже, як ми можемо бачити, фіксація даних в режимі реального часу наразі можлива як з використанням команд у самих операційних системах, використанням як безкоштовних програмних продуктів (найбільш ефективними вбачаються набір ПЗ Nirsoft Package, AcesoData FTK Imager, безкоштовні програмні продукти виробництва SysInternals, MiTeC.

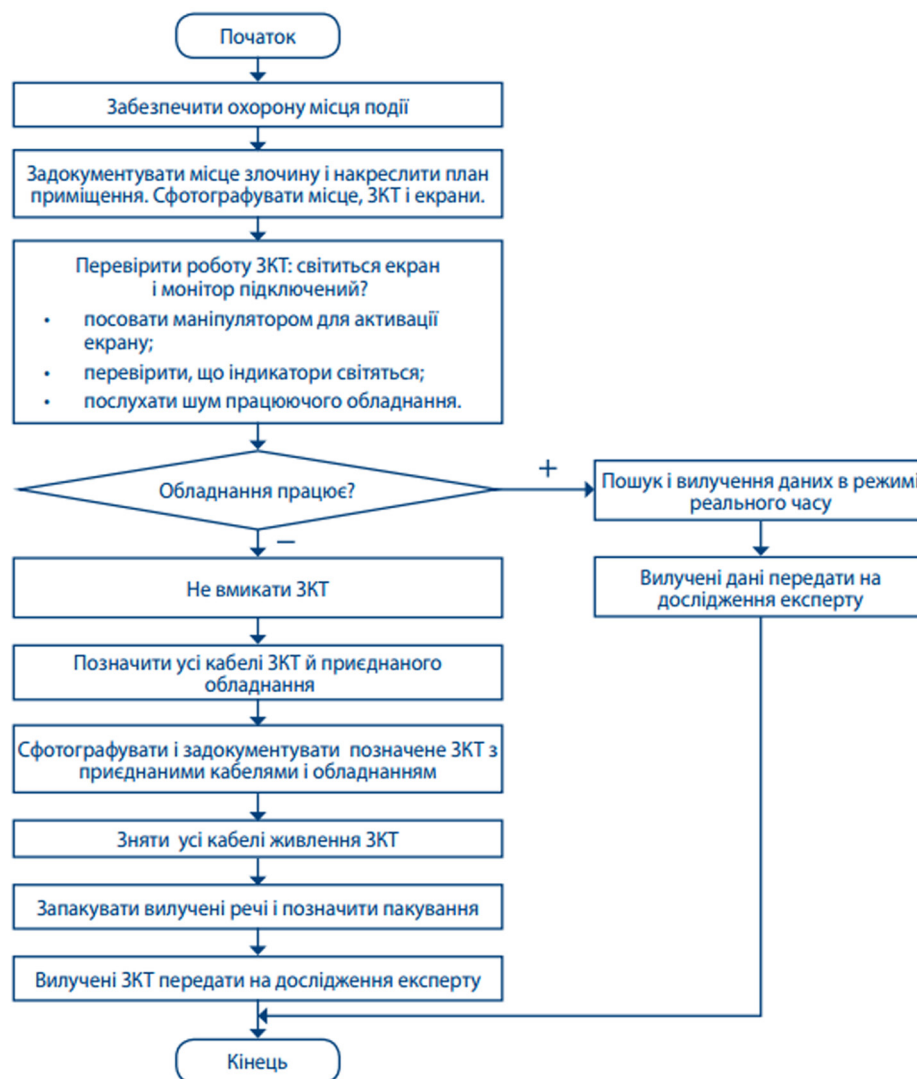
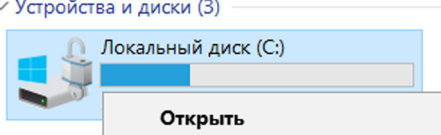
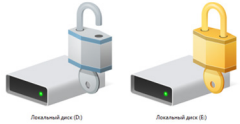

Рис. 2. Початковий алгоритм огляду увімкненого ЗКТ [3, с. 110]

Таблиця 1

Найбільш поширені засоби шифрування у ОС Microsoft Windows

Засіб шифрування	Ознаки у системі	Візуальні ознаки	
TrueCrypt	1. Наявність папок та файлів: • C:\Program Files\TrueCrypt\ • C:\Users\% user% \AppData\Roaming\TrueCrypt\ Configuration.xml 2. Наявність файлів великого розміру (більше 10 Гб) без розширення або з розширенням, але не працюючих (наприклад відеофайл «S02E02.720p. BDRip.Eng.mkv» розміром 100 Гб, що не відтворюється програвачем та не містить метаданих та ознак відеофайлу.	Ярлик: 	Значок у системному лотку:
VeraCrypt	1. Наявність папок та файлів: • C:\Program Files\VeraCrypt\ • C:\Users\% user% \AppData\Roaming\VeraCrypt\ Configuration.xml 2. Аналогічно TrueCrypt.	Ярлик: 	Значок у системному лотку:
BitLocker	1. Іконка логічного диску містить зображення «замка». На самому носії ЗКТ або зовнішніх носіях користувача може бути виявлений ключ відновлення. За замовчуванням він являє собою текстовий файл.TXT розміром 1388 байт з іменем «Ключ восстановления BitLocker X», де X — ідентифікатор диска.	Зображення монтованого та розмонтованого диску: 	
AxCrypt	1. Наявність папок та файлів: • C:\Program Files\AxCrypt • C:\Users\% user% \AppData\Local\AxCrypt\	Ярлик: 	Значок у системному лотку:
DiskCryptor	1. Наявність папок та файлів: • C:\Program Files\dcrypt • C:\Users\% user% \AppData\Local\AxCrypt\	Ярлик: 	Значок у системному лотку:

cz, SecurityXploded.com), так і спеціалізованих проприетарних програмних продуктів для первинного аналізу та зняття інформації з ЗКТ (Binalyze IREC (Tactical Edition), Microsoft's Computer Online Forensic Evidence Extractor (COFEE), Windows Forensic Toolchest (WFT), Rapid Assessment & Potential Incident Examination Report (RAPIER), Helix3 Pro, Live Response, PassMark OSForensics, Oxygen Forensic Key Scout, XenArmor All-In-One Password Recovery Pro).

Після збереження даних в режимі реального часу на окремий носій, та за наявності часу на пошук та наявною необхідністю, є можливість виготовити копію неволатильних даних.

Правильно створена та зафіксована копія інформації, яку потім можна буде використовувати у якості доказу, повинна задовольняти критеріям незмінності та неспростовності, тобто до скопійованої інформації має додаватися перелік файлів

з їх первинними атрибутами (мітки часу які файли мали на оригінальному носії) та вона має бути підкріплена підрахуванням контрольної суми. У разі створення файла-образу всього носія або окремого розділу має підраховуватися загальна контрольна сума всієї інформації в них, у разі вибіркового копіювання файлів необхідно підраховувати контрольну суму кожного скопійованого файлу та додавати до копій файл-лист із оригінальними атрибутами, які файли мали на оригінальному носії, оскільки копіювання файлу на інший носій засобами операційної системи призведе до оновлення атрибутів його дати створення та відкриття. Для таких випадків у спеціальному ПЗ є засоби для т.з. «експертного копіювання» (forensic copy) файлів із збереженням їх оригінальних атрибутів:

1. У ПЗ AccessData FTK Imager передбачено функцію створення файла-образу окремого каталогу

Таблиця 2

Програмне забезпечення для збирання та фіксації волатильних даних

Тип, вид енергозалежних даних	Інструменти для Microsoft Windows (безкоштовні)	Інструменти для Microsoft Windows (платні)	Інструменти для Linux/Mac
Вміст оперативної пам'яті (RAM)	• Belkasoft RAM Capturer; • MAGNET RAM Capture; • AccessData FTK Imager; • Memoryze • Binalyze IREC (Free Edition); • CDIR Collector	• PassMark OSForensics; • Helix3 Pro	• dd (/dev/mem); • LiME; • Evimetry linux (Controller+liveagent); • Memoryze for the Mac; • Blackbag's Macquisition; • OSXpmem; • Mac Memory Reader; • Helix3 Pro
Файл підкачки MS Windows «pagefile.sys» запущеної системи	• AccessData FTK Imager; • Binalyze IREC (Free Edition); • RawCopy.	• PassMark OSForensics; • X-Ways Forensics	
Відомості про систему	• MiTeC System Information X; • Autoruns; • LoadOrder; • RAMMap; • VMMap; • Binalyze IREC (Free Edition)	• PassMark OSForensics; • Helix3 Pro	• sudo lshw -html > lshw.html; • sudo fdisk -l • lscpu; • lsblk -a; • dmidecode
Списки активних процесів	• PsList; • Process Explorer; • Autoruns; • Binalyze IREC (Free Edition);	• Binalyze IREC (Tactical Edition); • Helix3 Pro	• ps -ef; • lsof • sudo pstree;
Відомості щодо файлів попередньої вибірки (Prefetch)	• Advanced Prefetch File Analyzer; • Binalyze IREC (Free Edition); • WinPrefetchView; • CDIR Collector	• PassMark OSForensics; • Binalyze IREC (Tactical Edition);	
Мережеві налаштування, інтерфейси, маршрути, програми та служби що використовують мережу, відкриті ресурси	• ipconfig /all, ipconfig /displaydns, route print, arp -a, netstat -a, netstat -an, netstat -ab, sc queryex, net share; • (Nirsoft): AdapterWatch, • AppNetworkCounter, • NetRouteView, CurrPorts, NetworkCountersWatch • Binalyze IREC (Free Edition);	• COFEE; • Live Response; • Windows Forensic Toolchest (WFT) • Binalyze IREC (Tactical Edition);	• netstat -r -n, route, arp -a, netstat -a, ifconfig, ifconfig -a, netstat -in, netstat -tunp, netstat -an, lsof;
Історія, паролі з інтернет браузерів	• (Nirsoft): BrowsingHistoryView, ChromeHistoryView, MZHistoryView, ChromePass, WebBrowserPassView і т.д.; • (SecurityXploded): • Browser Password Decryptor, Chrome Password Decryptor, • Opera Password Decryptor і т.д.; • CDIR Collector; • CyLR	• PassMark OSForensics; • Binalyze IREC (Tactical Edition); • XenArmor All-In-One Password Recovery Pro	• LiveResponseCollection — Cedarpelta; • AutoMacTC; • CyLR; • FastIR_Collector_Linux
Виявлення шифрування		• Elcomsoft Forensic Disk Decryptor	• MacQuisition

«Export Logical Image (AD1)», що дозволяє зберегти окремий каталог з усім вмістом у експертний файл-образ формату AD1. Крім цього в ПЗ передбачено функцію створення файлу-образу AD1 з набором обраних файлів та каталогів (у т.ч. з різними шляхами) «Add to Custom Content Image (AD1)».

В обох варіантах копіювання оригінальні атрибути файлів будуть збережені.

2. Відповідні функції для копіювання файлів із збереженням оригінальних атрибутів також мають програмні продукти: X-Ways Forensics, OSForensics, KillCopy, FastCopy, Nuix Evidence Mover.

Литература

1. Закон України «Про Національну програму інформатизації» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 27–28, ст. 181.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.
3. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій: навчальний курс / [А. Вінаков, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський, О. Манжай, В. Марков, В. Носов, О. Соловйов]. К., 2017. 148 с.
4. В. А. Кудінов. Основні програмні засоби аналізу волатильних даних, які можна використовувати для огляду засобів комп'ютерної техніки під час розслідування кіберзлочинів та злочинів торгівлі людьми. / Матеріали конференції «Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми». Харків, 2018.
5. Carvajal, Leonardo & Varol, Cihan & Chen, Lei. (2013). Tools for collecting volatile data: A survey study. 318–322. 10.1109/TAEECE.2013.6557293.
6. Brown, Christopher L. T. Computer Evidence: Collection and Preservation, Second Edition / Charles River Media, ISBN: 9781584506997, 2009.

УДК 340.12:341.231.14

Летка Діана Анатоліївна*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого***Летка Диана Анатольевна***Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого***Letka Diana***Yaroslav Mudriy National Law University*

**ДОКТРИНА «THE RESPONSIBILITY TO PROTECT»
В МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ: ДІЇ ТА ПОЗИЦІЇ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО ПОДІЙ
В ГРУЗІЇ ТА УКРАЇНІ**

**ДОКТРИНА «THE RESPONSIBILITY TO PROTECT»
В МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЯХ:
ДЕЙСТВИЯ И ПОЗИЦИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
ОТНОСИТЕЛЬНО СОБЫТИЙ В ГРУЗИИ И УКРАИНЕ**

**THE DOCTRINE OF «RESPONSIBILITY TO PROTECT»
IN INTER-STATE RELATIONS: ACTIONS AND POSITIONS
OF THE RUSSIAN FEDERATION ON EVENTS
IN GEORGIA AND UKRAINE**

Анотація. Дана робота присвячена здійсненню аналізу концепції зобов'язань держави щодо особи та суспільства у цілому, яка практично не розвинута у вітчизняній теорії права та науці міжнародного права. У статті наведено визначення та окреслено поняття зобов'язання щодо захисту, визначаються основні етапи формування доктрини, аналізуються її три ключові компоненти («зобов'язання держав щодо захисту», «міжнародна допомога», «своєчасне і рішуче реагування» з боку міжнародної спільноти). У даній статті висвітлено актуальну проблему сьогодення, а саме: застосування сили в міждержавних відносинах, вплив доктрини «RtoP», зроблено юридичний аналіз правомірності агресії, дій та позицій Російської Федерації проти суверенних держав, таких як Грузія та Україна з точки зору міжнародного права.

Проаналізовані концептуальні ідеї щодо обсягу та характеру зобов'язань держави з прав людини дають розумні відповіді на запитання про систему засобів, які держава повинна використовувати для забезпечення та захисту прав людини, пропорційності використання сили державою, миру і стабільності в країні, особливо в конфліктних районах.

У вересні 2000 року за ініціативою Канади була створена Міжнародна комісія з питань втручання та державного суверенітету. Цю групу склали видатні експерти з міжнародного права на чолі з колишнім міністром закордонних справ Австралії Г. Евансом та спеціальним радником Генерального секретаря ООН М. Сануном. У 2001 р. Вчені розробили та подали Генеральному секретарю та державам-членам ООН відомий звіт «Відповідальність за захист», який запропонував альтернативу так званому «гуманітарному праву» втручання, замінивши його «обов'язком захисту».

У висновках зазначається, що подальший розвиток та визнання доктрини «R2P» сприятиме виконанню зобов'язань держави та міжнародної спільноти щодо захисту населення від масових злочинів злочинця, а також убереже окрему державу від порушень норми та принципи міжнародного права.

Ключові слова: доктрина зобов'язання щодо захисту (RtoP), права людини, гуманітарна інтервенція, державний суверенітет, застосування сили.

Аннотация. Данная работа посвящена осуществлению анализа концепции обязательств государства по личности и общества в целом, которая практически не развита в отечественной теории права и науке международного права. В статье приведены определения и обозначены понятия обязательства по защите, определяются основные этапы формирования доктрины, анализируются ее три ключевые компоненты («обязательства государств по защите», «международная помощь», «своевременное и решительно реагирования» со стороны международного сообщества). В данной

статті освітлені актуальну проблему сучасності, а саме: застосування сили в міждержавних відносинах, вплив доктрини «RtoP», зроблено юридичний аналіз правомірності агресії, дій та позицій Російської Федерації проти суверенних держав, таких як Грузія та Україна з точки зору міжнародного права.

Проаналізовані концептуальні представлення про масштаби та характер зобов'язань держави в області прав людини дають розумні відповіді на запитання про систему засобів, які держава повинна використовувати для забезпечення та захисту прав людини, про пропорційність застосування сили державою, мир та стабільність в країні, особливо в зонах конфліктів.

В вересні 2000 року за ініціативи Канади була створена Міжнародна комісія з втручання та державному суверенітету. Ця група складалася з видних експертів міжнародного права на чолі з колишнім міністром іноземних справ Австралії Г. Евансом та спеціальним радником Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй М. Сахнуном. В 2001 році вчені розробили та представили Генеральному секретарю та державам-членам ООН добре відомий звіт «Відповідальність за захист», який запропонував альтернативу так званому втручанню «гуманітарного права», замінивши його «зобов'язаністю захищати».

В висновках вказується, що подальше розвиток та визнання доктрини «R2P» сприятиме виконанню зобов'язань держави та міжнародного співтовариства по захисту населення від масових злодеянь, а також утримає окрему державу від порушень норм та принципів міжнародного права.

Ключові слова: доктрина зобов'язання по захисті (RtoP), права людини, гуманітарна інтервенція, державний суверенітет, застосування сили.

Summary. This paper focus on the analysis of the concept of the obligations of the state in relation to the individual and the society as a whole, which is practically not developed in the national theory of law and the science of international law. The article defines the concept of the obligation to protect, determines the main nascent stage of the doctrine, analyzes its three key components («States' obligations to protect», «international assistance», «well-timed and decisive response» by the international community). This article highlights the current problem of today, namely: the use of force in interstate relations, the impact of the RtoP doctrine, have done a legal analysis of the legitimacy of aggression, actions and positions of the Russian Federation against sovereign states, such as Georgia and Ukraine in terms of international law.

Analyzed conceptual ideas about the scope and nature of the state's human rights obligations give reasonable replies to questions about the system of means that the state should use in order to ensure and protect human rights, the proportionality of the use of force by the state, peace and stability in the country, especially in conflict areas.

In September 2000, upon an initiative of Canada, an International Commission on Intervention and State Sovereignty was established. This group was made up of eminent international law experts led by former Australian Foreign Minister G. Evans and Special Adviser of the Secretary General of the United Nations, M. Sahnun. In 2001, scientists developed and submitted to the Secretary-General and UN Member States a well-known report, The Responsibility to Protect, which offered an alternative to the so-called «humanitarian right» intervention, replacing it with a «duty to protect».

At the conclusions it's stated that further development and recognition of the «R2P» doctrine will contribute to the fulfillment of the obligations of the state and international community to protect the populations from mass atrocity crimes as well as it will keep the individual state from violations of the norms and principles of international law.

Key words: the doctrine of «Responsibility to Protect» (RtoP), human rights, humanitarian intervention, state sovereignty, the use of force.

Постановка проблеми. В ХХІ столітті світ зіштовхнувся з серйозною та важливою проблемою — тероризмом, розповсюдженням зброї масового знищення, дестабілізацією політичної ситуації через вплив зовнішніх чинників, зокрема, в Грузії, Україні, що веде до порушення колективної безпеки та миру на всій планеті. В умовах новітнього часу, зважаючи на суспільно-політичні події в Україні, які актуалізували нові проблеми сучасних правових досліджень: виникає питання ефективності міжнародного права, яке є показовим прикладом забезпечення якісної регламентації суспільних відносин у будь-якій сфері життя громадянина. Питання концепції зобов'язань держави щодо особи та суспільства з набуттям їх великої суспільної поширеності вимагає відповідного теоретичного опрацювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика силового захисту прав людини, можливості застосування гуманітарної інтервенції та її альтернативного методу — «RtoP» у міждержавних відносинах стала об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та західних вчених. Найбільшої уваги зазначеним питанням приділили: О. О. Мережко, Л. В. Пастухова, А. П. Шуміленко, Г. О. Христова, С. В. Черніченко, В. С. Котляр, Г. Еванс та ін.

Мета статті. Доктрина «The Responsibility to Protect» (далі — «RtoP») є новою концепцією і не досліджена належним чином. Дестабілізація внутрішньополітичної ситуації в Україні через вплив зовнішніх чинників, через дії Росії, мають прямі ознаки втручання у внутрішні справи держави. Дії Російської Федерації (далі — РФ) пояснюються її правлячими колами та ЗМІ як застосування

доктрини «RtoP», проте уряд України та велика кількість західних країн з цим не погоджуються і не визнають ці дії як «зобов'язання щодо захисту».

Таким чином, **головною метою цієї роботи** є необхідність в юридичному аналізі дій та позицій РФ щодо Грузії (2008 р.) та України (2014–2015 рр.), заяв від офіційних осіб, інших правових позицій, пошук та критика аргументів щодо їх правомірності застосування. Необхідно дослідити можливість застосування доктрини «RtoP» Росією щодо останніх суспільно-політичних подій в Україні.

Виклад основного матеріалу. У вересні 2000 р. за Канадою була створена Міжнародна комісія з інтервенції та державного суверенітету. Створена група складалася з видатних фахівців міжнародного права на чолі з Г. Евансом — колишнім міністром закордонних справ Австралії та М. Сахнуном — спеціальним радником Генерального секретаря ООН. У 2001 році вчені розробили і представили на розгляд Генеральному Секретарю та державам-членам ООН добре відому, в міжнародному праві, доповідь «Обов'язок захищати» (англ. «The Responsibility to Protect»), яка втілювалася як альтернатива «праву на гуманітарну інтервенцію», змінюючи на «обов'язок захищати» [1]. У 2005 р. на Всесвітньому саміті аналізовані доповіді стали предметом розгляду. Його результати були викладені у Підсумковому документі, який було затверджено на 60-й сесії Генеральної Асамблеї (Резолюцією ГА ООН 60/1). У цьому документі 191 голова держави чи представник уряду одноголосно підтримали дану доктрину, основні положення якої було відображено у пп. 138–139 вказаної Резолюції [2]. Дана доповідь поставила початок розвитку нової доктрини «responsibility to protect» назва якої на сьогоднішній день на має сталого перекладу українською мовою.

Так, Л. Пастухова та А. Шуміленко пропонують її перекладати як «відповідальність із захисту» [3], О. Назаренко — «відповідальність за захист» [4]. На наш погляд, більш відповідний є переклад «зобов'язання щодо захисту», адже, як буде аналізовано нижче, йдеться не лише про проспективну, іншими словами — позитивну відповідальність держави та міжнародної спільноти. Відповідальність має не тільки соціально-політичний характер, а також і політико-юридичні зобов'язання, які ґрунтуються на основних принципах міжнародного права та положеннях міжнародно-правових договорів у сфері прав людини та основоположних свобод.

Обов'язок захищати є переосмисленням концепції гуманітарної інтервенції, та, на відміну від неї, застосовує військові акції в якості обов'язку міжнародного співтовариства, а не в якості права держави чи групи держав. Обов'язок захищати концентрується на попередженні міжнародних злочинів серед яких: геноцид, військові злочини і злочини проти людства. Можливість застосування «RtoP» щодо інших злочинів чи гуманітарних катастроф — виключена.

Так, А. М. Слотер підтверджує, що «доктрина зобов'язань щодо захисту є найбільш важливим зрушенням у концепції державного суверенітету з часів Вестфальського мирного договору 1648 р. Вона закладає основу міжнародного порядку, який визнає права і обов'язки як індивідів, так і держав» [2].

Основний зміст даного зобов'язання проявляється в наступному:

- 1) кожна держава зобов'язана захищати своє населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людяності. Цей обов'язок зумовлює необхідність запобігання даним злочинам, у тому числі підбурюванню до них, шляхом застосування необхідних заходів.
- 2) міжнародне співтовариство повинне вживати необхідних заходів для того, щоб допомагати та сприяти державам у виконанні цього обов'язку, та підтримати зусилля ООН щодо створення можливостей раннього попередження.

Міжнародне співтовариство, діючи через ООН, зобов'язане також використовувати відповідні дипломатичні, гуманітарні та інші мирні засоби відповідно до розділів VI і VIII Статуту ООН для того, щоб сприяти захисту населення від тяжких злочинів, що порушують фундаментальні права людини.

Таким чином, як стверджують представники коаліції на захист доктрини «RtoP», ця резолюція поставила основу нової глобальної «моральної угоди між кожною державою та кожним народом планети» [5].

Перед тим, як ми розглянемо події в Грузії та Україні, потрібно звернутися до історії. Доктрина «RtoP», не нова. Факт полягає в тому, що вторгнення Гітлера в Судети було виправдано «гуманітарними причинами». Пропагандистська машина Гітлера створила атмосферу масової «істерії» в Німеччині, хибно звинувачуючи Чехословаччину в злочинах проти етнічних німців. Гітлер провів переговори з Невіллом Чемберленом на тій підставі, що він збирається втручатися, тільки для того, щоб спасти життя.

Протягом наступних 50 років доктрина застосовувалась спорадично, тому що воєнне втручання будь-якого виду під час холодної війни ризикувало визвати ядерну конфронтацію. Хоча, наприклад, радянське вторгнення в Афганістан виправдовувалось Москвою як «гуманітарна» акція.

Щодо анексії Криму та вторгнення на Схід України: Росія порушила широкий спектр основних принципів міжнародного права та міжнародних договорів, які гарантували Україні безпеку, територіальну цілісність, непорушність кордонів.

Ми вважаємо, що дії РФ мають прямі ознаки втручання у внутрішні справи України та порушення державного суверенітету. Правлячі кола Росії та деякі їхні науковці намагаються знайти правове виправдання діям посилаючись, то на концепцію «гуманітарної інтервенції», то на доктрину «RtoP»,

то на прецеденти збройного втручання інших країн, що були в минулому.

У 2008 році, коли спалахнула короткочасна російсько-грузинська війна Росія наполягала на застосуванні доктрини «RtoP», яка повинна була надати Росії легітимність для збройного втручання. Хоча насправді, як зазначає політолог І. Самоловов «це було нічим іншим, як «красивою обгорткою» для непропорційної реакції Москви» [6].

В часи «холодної війни», панувала, як відомо, т.з. доктрина Брежнєва, яка зводилася до того, що питання соціалістичного ладу не є внутрішньою справою країни: Радянський Союз, може, не питаючи нікого ні про що, збройно інтервенювати, щоб цю політичну систему зберегти в кожній країні, не зважаючи на принцип територіальної цілісності чи право кожної країни для самостійного визначення своєї політичної системи. Демонстрацією цієї доктрини були військові інтервенції в Угорщині та в Чехословаччині, а також численні погрози, хоча би щодо Польщі 1980 року [7].

Сьогодні ми є свідками народження подібної доктрини. Адже офіційним обґрунтуванням російської військової інтервенції в Криму була ж бо уявна загроза безпеці осіб російської національності, що мешкають на вказаній території. І не мало значення, що не було жодних фактів на підтвердження існування такої загрози — вистачило односторонньої оцінки Росії, що така загроза може з'явитися, і через це є виправданою, як в Абхазії, превентивна військова акція.

Стосовно Абхазії та Південної Осетії, риторика Росії опиралася на Резолюцію РБ ООН № 1808 від 15 квітня 2008 року, де прямо зазначено на невідкладну необхідність економічного розвитку Абхазії та покращення умов життя постраждалого від конфлікту населення [8].

Тодішній російський Президент Д. Медведєв, прем'єр-міністр В. Путін і постійний представник Росії в ООН В. Чуркін назвали початкові дії Грузії проти місцевого населення самопроголошеної республіки Південна Осетія «геноцидом». Російський міністр закордонних справ С. Лавров вважав, що застосування сили Росією у відповідь, стало реалізацією її «обов'язку захищати», яка може бути застосовна не тільки «в системі ООН, коли люди бачать якісь проблеми в Африці», але і в рамках російської конституції, коли небезпеці піддаються громадяни Росії [9].

Головною підставою, що була висунута російським керівництвом на виправдання інтервенції, була необхідність «захищати громадян Росії». Так, в коментарі Департаменту інформації і друку МЗС РФ від 10 червня 2008 року, йдеться про те, що представники влади Грузії встали на небезпечний шлях підбурювання конфлікту в Південній Осетії, що несли страждання місцевому населенню. Тому, метою операції російських військових сил біля по-

бережжя Абхазії є забезпеченням умов для захисту російських громадян, які перебувають в регіоні, надання гуманітарної допомоги цивільному населенню в зоні конфлікту [10]. Отже, щодо аргументів російських керівників, то питання стосовно прямих дій окремої держави щодо захисту своїх громадян, які проживають за межами її території, не мають жодного відношення до зазначеного принципу.

Іншою причиною для заперечення проти російських заяв є те, що Росія так і не змогла переконливо довести, що загроза Грузії населенню Південної Осетії мала такий характер і такий масштаб, який виправдовував би застосування військової сили. Рада Безпеки ООН не приймала ніяких резолюцій, що давали б Росії повноваження на здійснення військової інтервенції. Саме на таке упущення довго посилювалася Москва, коли Сполучені Штати в 1999 р. проігнорували дану вимогу в Косово. Позиція ГА ООН у 2005 р. була абсолютною: «Коли будь-яка країна має намір застосувати силові заходи згідно «RtoP», вона повинна робити це через Раду Безпеки».

Як уже було аналізовано, Росія на виправдання своїх дій у Грузії, висувалося застосування концепції «гуманітарної інтервенції». Так, досліджуючи конфлікт в Грузії С. В. Черніченко, не розглядає гуманітарну інтервенцію як міру допустимої поведінки держави, наголошуючи, що в наш час вона носить суто інтервенційний, а не гуманітарний характер, при цьому відмічаючи неправомірність аргументацій російського керівництва [5, с. 127–128]. В. С. Котляр наголошує на неправомірності знаходження російських військових сил на території іншої держави, адже це прямо суперечить положенню Статуту ООН щодо територіальної цілісності держави та непорушності її кордонів [5, с. 128].

Аналіз дій Росії вчинених щодо України. Росія використала широкий спектр аргументів, намагаючись виправдати анексію Криму та збройне вторгнення на Схід України, які використовував спочатку президент В. Путін, а потім вже ці аргументи намагалися російські науковці привести у відповідність з міжнародним правом та російською доктриною міжнародного права. Отже, висувалися такі аргументи: право на самовизначення народів, державний переворот в лютому 2014 р., та інтервенція за запрошенням.

Ці три аргументи піддаються нищівній критиці. Право на самовизначення народів, як привід для анексії Криму був озвучений президентом РФ у своєму зверненні: «Оголошуючи про свою незалежність, визначаючи референдум, Верховна Рада Криму посилювалася на Статут ООН, в якому йдеться про право нації на самовизначення».

О. О. Мережко наводить 6 доводів проти аргументу щодо самовизначення народів, що включає наступне: 1) Згідно Конституції СРСР та Конституції УРСР, Україна була суверенною державою в якій було право вільного виходу з СРСР, в той час як Крим

ніколи такого права не мав згідно обох конституцій;

- 2) Населення Криму ніколи не вважалося окремим народом. Населення, яке проживає в Криму не можна назвати як нація, так і населенням змішаного етнічного походження (українці, росіяни, кримські татари) «народом». З юридичної точки зору, населення Криму є невід'ємною частиною населення України, яке має право на самовизначення як єдине ціле. Тому росіяни, що проживають в Криму не мають права на самовизначення, іншими словами права на сепесію;
- 3) В російській доктрині міжнародного права, право на самовизначення народів не включає права на сепесію і не повинно підривати територіальну цілісність;
- 4) Конституція України не визнає права на сепесію, а підлив територіальної цілісності держави є кримінальним злочином;
- 5) Росія та України завжди вбачали в спробах сепесії сепаратизм, з яким необхідно боротися національними та міжнародними правовими засобами;
- 6) Так званий «референдум» в Криму суперечить Конституції України [11, с. 183–184]. Кримський референдум проводився всупереч постанові ВРУ, під контролем іноземних військ.

Стосовно державного перевороту, з точки зору конституційного права можна погодитись, що обставини зміни влади в столиці не були «ідеальними». Але якщо від кожної країни, в якій відбувається неконституційна зміна влади, сусіди хотіли «відламати шматочок», наш світ був би занадто небезпечним місцем серед якого навряд чи залишилось би хоча б однієї країни.

Щодо інтервенції на запрошення. То це, ніби, безпосереднє прохання четвертого Президента України Віктора Януковича допомогти владнати політичну ситуацію в країні, що мало характер прямого письмового звернення до Президента РФ В. Путіна. На цей аргумент посилається невелика частина науковців, адже правова природа такого документу ніколи не пояснювалася, а сам він ніколи не був опублікований. Якщо звернутися до міжнародного права, то всім відома доктрина здійснення інтервенції на запрошення Уряду держави, в яку планується інтервенція, але її суть відрізняється від обставин, які відбулися в 2014 році.

Ми погоджуємось з думкою Г. Голосового, який вважає, що російське втручання в Криму не виглядало вмотивованим. На відміну від того ж Косова, в Криму не було ні збройного конфлікту, ні етнічних чисток, ні якого-небудь успішного політичного руху за приєднання до Росії [12].

З цього приводу слушно зазначає український професор О. Мережко: «цікавим є те, що за часів правління В. Януковича Росія на офіційному рівні жодного разу не висувала питання щодо порушення прав людини на Кримському півострові. Слід

зазначити, що РФ є учасницею великої кількості міжнародно-правових механізмів, які можна було б використати для захисту прав людини в Криму, якби того вимагали реалії. Іншими словами, якби був хоча б натяк на порушення прав людини на півострові, Росії, замість використання сили, слід було звернутися до таких міжнародних організацій та механізмів як ООН, Ради Європи, Європейської конвенції з прав людини, учасницею яких є РФ. Більше того доповіді цих організацій щодо ситуації в Криму чітко продемонстрували відсутність порушень прав людини в Криму з боку української влади [11].

Висновки і пропозиції. Отже, концепція RtoP не буде життєздатною без справжньої співпраці великих держав і координації зусиль міжнародних організацій. Аналізуючи вищевикладені позиції РФ, слід звернути увагу, що Росія жодного разу не визнала факту присутності власних збройних сил на території України. Стосовно доктрини «RtoP» в цій історії, дії, які Росія збиралася зробити (і таємно робила) мали недостатньо підстав для використання «RtoP». Росія натомість змодельовала так звану «загрозу» мільйонам життів російськомовних в Криму. Кримська історія схожа на російсько-грузинську війну, за виключенням того, що цього разу загроза була повністю сфабрикована і доктрина «RtoP» взагалі не згадувалася на офіційному рівні.

Ми вважаємо, що причиною того, що Росія не стала офіційно використовувати як прикриття «RtoP» в Криму, полягає в тому, що Росія неправильно використовувала «RtoP» в Грузії. Напевно на це вплинула негативна оцінка багатьох країн в 2008 р. дій та доводів РФ, і застерегла російську правлячу верхівку від неправильного застосування цієї норми знову.

З анексією Криму і втручанням на сході України, Росія показала, що може вміло обходити норми: суверенітет і невтручання, відкидаючи свою пряму участь. За великим рахунком неважливо чи правильно Росія використовувала «RtoP», все одно це не завадило їй втрутитись в Україну. Прикрим є те, що Росія може робити вигляд, що поважає норми, таємно переслідує сумнівні цілі і відповідає «ні» на всі звинувачення [6].

Таким чином, подальший розвиток та визнання доктрини «R2P» не тільки сприятиме більш ефективному виконанню самою державою та міжнародною спільнотою зобов'язання щодо захисту від масових та грубих порушень прав людини, а й має стати вагомим фактором утримання окремих держав від порушення норм і принципів міжнародного права.

Події в Грузії і, на жаль, в Україні не тільки підвищують актуальність теми дослідження, а й вимагають не тільки від вітчизняних науковців, а й зарубіжних звернути більше уваги на захист свого населення, захист населення неспроможних держав та правомірність застосування сили в міжнародному праві. Окремо слід звернути увагу на неприпусти-

мість зловживання концепцією «RtoP» для виправдання втручання у внутрішні справи держави та важливість розробки запобіжного механізму. Українські реалії показали наскільки крихким є сучасний світ і як швидко може відродитись міжнародний збройний конфлікт. Абба Евен, видатний міністр закордонних справ Ізраїлю, одного разу заявив, що: «Міжнародне право — це право, яке зловмисники не виконують, а праведні не примушують виконувати»

[13, с. 296]. Беззаперечні докази масових звірств в Сирії і акт агресії Росії проти України посилює ту істину, що «злочестиві» продовжують ігнорувати міжнародні норми. На сьогодні, головним завданням для міжнародної спільноти є практичне спростування твердження пана Евена стосовно дотримання норм міжнародного права [9]. Питання в тому, чи може міжнародне співтовариство залишатися при цьому праведним.

Література

1. The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: International Development Research Centre, 2001, 91 p. URL: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>
2. Христова Г. Доктрина «R2P»: зобов'язання держави та міжнародної спільноти щодо захисту прав людини. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 2 (77). С. 42–51.
3. Пастухова Л. В. Концепція «відповідальності із захисту»: питання міжнародно-правового обґрунтування. Л. В. Пастухова, А. П. Шуміленко. Міжнародне право XXI століття: сучасний стан та перспективи розвитку (до 60-ліття проф. І. П. Репецького). М. М. Микієвич, М. В. Буроменський, В. В. Гутник [та ін.]; за ред. М. М. Микієвича. Львів: ЛА «Піраміда», 2013. С. 158–172.
4. Пастухова Л. В., Шуміленко А. П. «Відповідальність із захисту» та міжнародне право. Український часопис міжнародного права. К., 2013. № 1. С. 6–9.
5. Фартхудинов И. З. Проблема гуманитарной интервенции и защиты граждан за рубежом. Обзор заседания круглого стола. Евразийский юридический журнал. 2009. № 8 (15).
6. Самоловов И. «Обязанность защищать» и Россия: От Грузии к Крыму. Россия, Европа, Мир. 2015. URL: <http://intersectionproject.eu/ru/article/politics/obyazannost-zashchishchat-i-rossiya-ot-gruzii-k-krymu>
7. Onyszkiewicz J. Doktryna Putina. Gazeta Wyborcza. 2014. URL: <https://zbruc.eu/node/20844>
8. Резолюція Ради Безпеки ООН S/RES/1808 (2008) від 15 квітня 2008 року. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/306/31/PDF/N0830631.pdf?OpenElement>
9. Герасименко Д. С. «Доктрина «R2P» в міждержавних відносинах: від подій в Грузії до Криму». Науковий журнал «Молодий вчений». 2016. № 2 (29).
10. О поручениях Президента России Правительству Российской Федерации в отношении Абхазии и Южной Осетии. Сайт Постоянного представительства РФ при ООН. URL: <https://www.russiaun.ru/ru/news/220804160419>.
11. Merezko O. Crimea's annexation by Russia — contradictions of the new Russian doctrine of international law. ZaöRV. 2015. Vol. 75. P. 167–194.
12. Голосов Г. Почему Кремль продолжает ошибаться на Украине. РБК еженедельная деловая газета, 2014. URL: http://ryzkov.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=35167:2014-08-08-17-49-50&catid=11:2011-12-26-10-30-14&Itemid=6
13. Эванс Г. Россия и «обязанность защищать». URL: <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/msg/2008/09/m156617.htm>

References

1. The Responsibility to Protect (2001). Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. Ottawa: International Development Research Centre, p. 91. Available at: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>
2. Khrystova H. (2014). Doktryna «R2P»: zobov'yazannya derzhavy ta mizhnarodnoyi spil'noty shchodo zakhystu prav lyudyny. [R2P Doctrine: State and International Commitments to Protect Human Rights]. Bulletin of the National Academy of Law of Ukraine, vol. 2 (77), pp. 42–51.
3. Pastukhova L. V., Shumilenko A. P. (2013). Mizhnarodne pravo XXI stolittya: suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku (do 60-littya prof. I. P. Repets'koho). [21st Century International Law: Current State and Prospects for Development (to the 60th anniversary of Prof. IP Repetsky)]. Lviv: LA Pyramid, pp. 158–172.
4. Pastukhova L. V., Shumilenko A. P. (2013). «Vidpovidal'nist' iz zakhystu» ta mizhnarodne pravo. [Responsibility for Protection and International Law]. Ukrainian Journal of International Law, vol. 1, pp. 6–9.
5. Fartkhudinov I. Z. (2009). Problema humanitarnoy interventsii i zashchity grazhdan za rubezhom. Obzor zasedaniya kruglogo stola. [The problem of humanitarian intervention and the protection of citizens abroad. Roundtable Review]. Eurasian Law Journal, vol. 8 (15).

6. Samolovov I. (2015). «Obyazannost' zashchishchat'» i Rossiya: Ot Gruzii k Krymu. [«Duty to Protect» and Russia: From Georgia to Crimea]. The Intersection Project: Russia, Europe, World. Available at: <http://intersectionproject.eu/ru/article/politics/obyazannost-zashchishchat-i-rossiya-ot-gruzii-k-krymu>
7. Onyszkiewicz J. (2014). Doktryna Putina. [Putin's doctrine]. Gazeta Wyborcza. Available at: <https://zbruc.eu/node/20844>
8. Rezolyutsiya Rady Bezpeky OON S/RES/1808 (2008) vid 15 kvitnya 2008 roku. [UN Security Council Resolution S / RES / 1808 (2008) of 15 April 2008]. Available at: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/306/31/PDF/N08306_31.pdf?OpenElement
9. Gerasimenko D.S. (2016). «Doktryna «R2P» v mizhderzhavnykh vidnosynakh: vid podiy v Hruziyi do Krymu». [«R2P» Doctrine in Interstate Relations: From Events in Georgia to Crimea]. Young Scientist Scientific Journal, vol. 2 (29).
10. O porucheniyakh Prezidenta Rossii Pravitel'stvu Rossiyskoy Federatsii v otnoshenii Abkhazii i Yuzhnoy Osetii. [On the instructions of the President of Russia to the Government of the Russian Federation in relation to Abkhazia and South Ossetia]. Website of the Permanent Mission of the Russian Federation to the United Nations. Available at: <https://www.russiaun.ru/ru/news/220804160419>.
11. Merezhko O. (2015). Aneksiya Krymu Rosiyeyu — protyrichchya novoyi rosiys'koyi doktryny mizhnarodnoho prava. [Crimea's annexation by Russia — contradictions of the new Russian doctrine of international law]. ZaōRV, vol. 75, pp. 167–194.
12. Golosov G (2014). Pochemu Kreml' prodolzhayet oshibat'sya na Ukraine. [Why the Kremlin continues to make mistakes in Ukraine]. RBC weekly business newspaper. Available at: http://ryzkov.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=35167:2014-08-08-17-49-50&catid=11:2011-12-26-10-30-14&Itemid=6
13. Evans G. Rossiya i «obyazannost' zashchishchat'». [Russia and the «duty to protect»]. Available at: <http://www.memo.ru/hr/hotpoints/caucas1/msg/2008/09/m156617.htm>

УДК 349.2:331

Менькова Лілія Сергіївна

студентка міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Менькова Лилия Сергеевна

студентка міжнародно-правового факультета

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Menkova Liliy

Student of the International Law Faculty

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Красюк Тетяна Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,

асистент кафедри трудового права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ В СФЕРІ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ОПЫТА В СФЕРЕ ТРУДОУСТРОЙСТВА ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN SPHERE OF EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES IN NATIONAL LEGISLATION

Анотація. На сьогоднішній день законодавство України передбачає європейський вектор розвитку держави. Насамперед, це стосується впровадження та утвердження високого соціального рівня якості життя населення, в тому числі й для осіб з інвалідністю. З кожним роком в Україні кількісний показник збільшення осіб з вадами здоров'я зростає, і тому, автоматично виникає потреба в забезпеченні таких осіб відповідними соціальними правами, що дозволить їм краще адаптуватися в суспільство. Забезпечення належними робочими місцями осіб з інвалідністю є одним із важливих показників розвитку соціальної держави. В статті проаналізовано законодавство України стосовно осіб з інвалідністю, наведено перелік норм і гарантій, наданих державою щодо працевлаштування даної категорії осіб. Досліджено фактичний стан виконання і здійснення контролю за процесом зайнятості людей з інвалідністю з боку органів державної влади України. Виявлено окремі проблеми та висвітлені недоліки, що стосуються процесу працевлаштування осіб з вадами здоров'я. Визначені та запропоновані шляхи вдосконалення законодавства та процесу працевлаштування осіб з інвалідністю шляхом застосування міжнародного досвіду таких країн як Польща, Швеція, Великобританія і його імплементація в національне законодавство України.

Ключові слова: особи з інвалідністю, працевлаштування, роботодавець, робочі місця.

Аннотация. На сегодняшний день законодательство Украины предусматривает европейский вектор развития государства. В первую очередь это относится к распространению и утверждению высокого социального уровня качества жизни населения, в том числе, и для людей с инвалидностью. С каждым годом в Украине количественный показатель лиц с инвалидностью увеличивается постоянно, и поэтому, автоматически возникает потребность в обеспечении таких людей соответствующими правами, что поможет им лучше адаптироваться в общество. Обеспечение надлежащими рабочими местами лиц с инвалидностью является одним из важных показателей развития социального государства.

В данной статье проанализировано законодательство Украины относительно лиц с инвалидностью, приведен перечень норм и гарантий, предоставленных государством относительно трудоустройства данной категории лиц. Исследовано фактическое состояние выполнения и осуществления контроля за процессом занятости людей с инвалидностью со стороны органов государственной власти Украины. Обнаружены отдельные проблемы и освещены недостатки, которые относятся к процессу трудоустройства лиц с инвалидностью. Определены и предложены пути улучшения законодательства и процесса трудоустройства лиц с инвалидностью, путем применения международного опыта таких стран, как, Польша, Швеция и Великобритания, и его имплементация в национальное законодательство Украины.

Ключевые слова: лица с инвалидностью, трудоустройство, работодатель, рабочие места.

Summary. To date, Ukrainian legislation provides for a European vector of state development. First of all, it concerns the introduction and implementation of a high social standard of quality of life for the population, including persons with disabilities. Every year in Ukraine, the number of people with disability increases, and therefore the need to provide such persons with social rights is automatically raised, which will allow them to better adapt to society. Providing people with disabilities with proper jobs is one of the important indicators of the development of the welfare state. The article analyses the legislation of Ukraine on persons with disabilities, lists the norms and guarantees provided by the state regarding employment of this category of persons. The actual state of implementation and control over the process of employment of people with disabilities by the state authorities of Ukraine is investigated. We have identified some problems and highlighted shortcomings regarding the employment process for people with health problems. Ways to improve the legislation and the process of employment of persons with disabilities have been identified and proposed by applying the international experience of countries such as Poland, Sweden and the United Kingdom and its implementation in the national legislation of Ukraine.

Key words: persons with disabilities, employment, employer, working places.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні спостігається достатньо стійка тенденція до зростання чисельності осіб з інвалідністю. Такі громадяни є серед усіх верств населення суспільства, а тим більше, кількісний показник таких людей постійно зростає і причини тому можуть бути різні. Це зумовлено, насамперед, суперечливим соціально-економічним розвитком держави, безробіттям, незадовільним станом системи охорони здоров'я, охорони праці на підприємстві, низьким рівнем екологічної культури, недосконалістю законодавчої бази, війни в Афганістані та на Донбасі, Чорнобильської катастрофи, внаслідок чого українці отримали різні групи інвалідності.

Сучасна Конституція України передбачає європейський вектор розвитку суспільства, держави й національного законодавства. Такий вектор покликаний сприяти розвитку інклюзивного суспільства, утвердження гідного рівня та якості життя кожної особи, у тому числі особи з інвалідністю [1, с. 356].

Крім Конституції України, особливості правового регулювання праці людей з інвалідністю знайшли своє відображення в різноманітних нормативно-правових актах, починаючи з норм КЗпП України та закінчуючи підзаконними актами. Правові, соціально-економічні та організаційні засади захисту прав людей з обмеженими можливостями в національному законодавстві містяться в спеціальних законах, що поширюються винятково на зазначену категорію працівників, а саме, в Законі України від 21 березня 1991 р. № 875-ХІІ «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [2] та в Законі України від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [3]. Важливе значення щодо соціального захисту та

працевлаштування осіб з інвалідністю мають норми Конвенції ООН від 13 грудня 2006 року про права осіб з інвалідністю, яка наблизила національне законодавство до міжнародних стандартів у цій сфері.

Незважаючи на існуючу нормативно-правову базу, наразі залишається невирішеним питання працевлаштування осіб з інвалідністю. Головними чинниками, які стримують процес працевлаштування осіб з вадами здоров'я є низький освітній та професійний рівень; відсутність економічної зацікавленості керівників підприємств у створенні робочих місць для осіб з інвалідністю; недостатня кількість спеціалізованих робочих місць; низька конкурентоспроможність робочої сили осіб з фізичними обмеженнями, недосконалість законодавства, пасивне ставлення органів влади, відсутність належного громадського контролю тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні, розробки заходів щодо збільшення зайнятості, ефективного і раціонального працевлаштування зазначених осіб, аналіз світового досвіду та його застосування в національне законодавство досліджувалося в працях таких науковців як: Н. М. Біби, П. А. Буценка, В. С. Венедиктова, Г. С. Гончарової, П. І. Жигалкіна, І. В. Зуба, І. Г. Козуб, В. Л. Костюка, В. І. Прокопенка, О. І. Процевського, Н. М. Хуторян та ін.

Метою пропонованої статті є аналіз національного і міжнародного законодавства, щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, виявлення окремих проблем у працевлаштуванні зазначеної категорії працівників в Україні. Розробити пропозиції, які спрямовано на покращення становища осіб з інвалідністю із застосуванням світового досвіду.

Виклад основного матеріалу. Працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні, як вже зазналося, залишається доволі проблематичним питанням. Необхідно відмітити той факт, що й досі в нашій країні відсутні точні статистичні дані про людей з інвалідністю. Брак такої інформації є перешкодою на шляху реального та ефективного виконання політики, яка пов'язана з працевлаштуванням зазначеної категорії осіб. У пояснювальній записці до проекту закону від 24. 05. 2016 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення працевлаштування інвалідів» А. В. Журжій визначив, що є нагальна потреба у створенні Єдиного Реєстру осіб з інвалідністю, які потребують працевлаштування, розпорядником якого буде Фонд соціального захисту інвалідів та який буде періодично або за запитом Державної служби зайнятості надавати відомості щодо осіб з інвалідністю, які шукають роботу [4]. З такою пропозицією ми повністю погоджуємося, оскільки, по-перше, це полегшить особам з інвалідністю процедуру пошуку відповідного робочого місця, і по-друге, перевагою такого реєстру буде те, що в ньому будуть міститись відомості стосовно достовірної кількості всіх працездатних осіб з інвалідністю, які шукають відповідну роботу. Таким чином, такі заходи дозволять підвищити ефективність працевлаштування осіб з інвалідністю та забезпечать належну реалізацію їх права на працю.

За даними Міністерства соціальної політики, станом на 2017 рік в Україні працевлаштовано 540 187 людей з інвалідністю. Тобто вони складали 26,2 відсотка від дорослого працездатного населення з інвалідністю [5]. А цей показник, як ми бачимо, не відповідає визначеній програмі міністерства, що означає лише одне: гарантії існують лише на папері. У той же час, існуючи міжнародні стандарти містять положення про те, щоб у державі було працевлаштовано хоча б половина із загальної чисельності осіб із інвалідністю, які проживають в країні. На жаль, ні державна програма, ні існуючі міжнародні стандарти не виконувались і не виконуються, їх закріплення є законним, доцільним і очевидним, проте практична їх реалізація по суті відсутня. Не менш важливим і достатньо актуальним питанням на сьогодні залишається процес працевлаштування роботодавцем осіб з інвалідністю. Виходячи з норм закону для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських організацій осіб з інвалідністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, установлюється норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю у розмірі чотирьох відсотків середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, — у кількості одного робочого місця [2]. За загальним правилом невиконання за підсумками звітного року нормативу з працевлаштування осіб з інвалідністю роботодавцю загрожують адміністративно-господарські санкції.

Тобто існують доволі несприятливі для роботодавця наслідки у разі невиконання зазначеної норми закону. Така вимога повинна стимулювати роботодавця працевлаштовувати осіб з інвалідністю. Але що відбувається на практиці? Загальновідомим є той факт, що забезпечення робочими місцями осіб з інвалідністю є майже формальністю і фактично залишається лише деклараціями, нереалізованими на практиці. Як правило, підприємці забезпечують робочими місцями людей з інвалідністю для того, щоб була дотримана квота працевлаштування і таким чином вони ухиляються від сплати штрафних санкцій. З цієї проблеми витікає ще одна, а саме, створюються «фіктивні робочі місця», тобто коли роботодавець за використанням трудової книжки людини з інвалідністю сплачує їй якісь незначні кошти. Крім цього, досить часто на підприємствах згадують про дотримання норми щодо працевлаштування аж наприкінці року, і потім починають посилено працевлаштовувати осіб з інвалідністю. На перший погляд можна побачити, що роботодавці такими діями не порушують закон, бо навпаки, забезпечують робочими місцями, але виникає досить гуманне питання: а чи задоволена особа з інвалідністю від такого «процесу» працевлаштування? Очевидно, що ні. Варто підкреслити, що роботодавець не тільки повинен формально виконувати норму закону щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, а й забезпечувати людям здатність через працю бути рівноправними членами суспільства. Але цього факту ніхто не враховує. Зазначена низка таких причин обумовлена з одного боку, через провину роботодавця, а з іншої сторони і через недбалість інших органів влади. Так обов'язок щодо безпосередньої організації працевлаштування осіб з інвалідністю, зокрема направлення їх на роботу до відповідних підприємств, установ, організацій, в тому числі підприємств, громадських організацій інвалідів, фізичних осіб, які використовують найману працю покладається на державну службу зайнятості. На сьогоднішній день зазначена служба не здійснює свої функції належним чином та не вживає всіх можливих та необхідних заходів для направлення інвалідів на працевлаштування. І тому склалась така практика, що роботодавці, з метою виконання нормативу робочих місць, просто змушені самостійно шукати осіб з інвалідністю, бо будуть зобов'язані сплатити досить велику суму грошей за порушення законодавства. Особливо гостро це питання стоїть перед підприємствами, з великою штатною чисельністю працівників, які зобов'язані забезпечити працевлаштуванням інвалідів в кількості 4% від загальної кількості працюючих, але знайти таку кількість осіб, щоб вони в той же час відповідали необхідним кваліфікаційним вимогам є не простою, а й подекуди і нездійсненною справою. Проблеми виникають також і у підприємств з важкими та шкідливими умовами праці, адже кількість осіб з інвалідністю

які будуть згодні та зможуть працювати на таких підприємствах є набагато меншою, якщо порівнювати з іншими підприємствами. Сьогодні існують непоодинокі випадки, коли роботодавці з об'єктивних причин не в змозі знайти необхідну кількість осіб з інвалідністю для працевлаштування, проте до такого суб'єкта незалежно від таких обставин будуть застосовані штрафні санкції. Тому, як наслідок, роботодавцями працевлаштування таких осіб сприймається як тиск з боку держави. Вирішення досить непростой ситуації повинно відбуватися шляхом спільної праці як роботодавця так і державної служби зайнятості. Отже, зауважимо, що державній службі зайнятості необхідно досить відповідально відноситись до питання працевлаштування осіб з інвалідністю.

Повертаючись до питання процесу працевлаштування осіб з інвалідністю, можна погодитись з думкою багатьох науковців, що штрафні санкції за невиконання квоти, щодо кількості осіб з інвалідністю, сприяє певним негативним наслідкам. Як вихід з такої ситуації пропонується застосувати зарубіжний досвід, який має досить позитивні і ефективні результати стосовно цього питання. Слушним і досить результативним є досвід Польщі. Сутність врегулювання цього питання полягає в тому, що кожен роботодавець повинен сплатити грошовий внесок до Фонду реабілітації осіб з інвалідністю, при цьому зробити цей внесок він повинен лише тоді, коли квота не виконується, якщо ж навпаки — відповідно не здійснює визначений законом внесок. Тим більше роботодавець має можливість отримати фінансову допомогу з Фонду реабілітації осіб з інвалідністю для організації відповідних робочих місць [6]. Взагалі не існує системи квот і заохочувань для роботодавців у Бельгії, Фінляндії, Швейцарії, Латвії, Ліхтенштейні, Нідерландах, Норвегії, Швеції та Великій Британії, проте відсоток забезпечених робочим місцем осіб з інвалідністю має достатньо високі позначки [7]. З метою сприяння зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями уряди багатьох держав застосовують різноманітні заходи щодо найму та збереження зайнятості такої категорії осіб. Це, зокрема, матеріальне стимулювання, а саме, надання дотацій роботодавцям з метою компенсації заробітної плати працівників з інвалідністю; створення пільг для роботодавців, наприклад, пільг при сплаті внесків на соціальне страхування; використання психологічних та соціальних стимулів для заохочення роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю; надання дотацій та субсидій роботодавцям для облаштування та технічного оснащення робочих місць для працівників з інвалідністю тощо.

Варто не оминути і той факт, що одним із негативних наслідків, що впливає на зайнятість і працевлаштування є низький освітній та професійний рівень осіб з інвалідністю. Численні дослідження стверджують, що в сучасних умовах, при значній

конкуренції виживають тільки ті, які підготовлені, компетентні і здатні в силу своїх навичок бути конкурентоспроможними суб'єктами на трудовому ринку [8]. Проте постає питання: як бути тим, що мають вади пов'язані зі станом здоров'я? Сучасне законодавство України гарантує доступ осіб з інвалідністю до освітніх закладів загального та спеціального характеру. У свою чергу Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю здійснює фінансування на професійне навчання (професійну підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку) осіб з вадами здоров'я які зареєстровані в установленому порядку в державній службі зайнятості як безробітні та відповідно до законодавства не мають права на допомогу по безробіттю, у професійно-технічних, закладах вищої освіти та інших навчальних закладах для здобуття професії за направленням державної служби зайнятості тощо [9]. Проте, незважаючи на це, практичне втілення зазначених норм і доступ осіб з інвалідністю до якісних послуг із професійного навчання є проблематичним на сьогодні, що зумовлює у свою чергу труднощі у працевлаштуванні. Це породжує стереотип, що особи з інвалідністю можуть виконувати тільки некваліфіковану роботу або недостатньо кваліфіковано виконувати свої трудові обов'язки [10]. Держава, як гарант, повинна створити якісні механізми працевлаштування шляхом забезпечення осіб з інвалідністю професійним навчанням та підвищенням кваліфікації, допомагаючи тим самим роботодавцям забезпечувати робочими місцями кваліфікованих спеціалістів. Зарубіжний досвід вказує, що вирішення цієї проблеми є реальним і має ефективні наслідки. Прикладом може слугувати Німеччина, де основним завданням органів влади є професійна підготовка осіб з інвалідністю та навчання їх за однією із загальнонавчальних спеціальностей. По можливості, процес навчання повинен проходити на робочому місці поруч зі співробітниками без інвалідності. Особи з інтелектуальними порушеннями для отримання подальшої освіти або навчання за іншою спеціальністю можуть бути зараховані в один з інститутів тривалого навчання осіб з інвалідністю, де нараховується близько 15 тисяч місць. У свою чергу не менш важливим є навчання працівника на робочому місці. Звичайно, у разі неможливості здійснювати навчання на робочому місці в силу різних обставин, не можна не оминути і такий спосіб як дистанційне навчання, яке виступає чи не єдиним освітнім шансом для осіб з обмеженими функціональними можливостями. Як досить влучно підмітили І. В. Закоков та О. І. Стахов, що для віддаленої зайнятості, у тому числі для осіб з інвалідністю, найкраще підходять такі професії як: програмісти, художники, дизайнери, веб-дизайнери, журналісти, оператори комп'ютерного набору тощо. Тим більш, в Україні, останнім часом намітились тенденції в напрямку зростання потреби фахівців у галузі інформаційних технологій, тому враховуючи

ці тенденції, саме зайнятість працездатних осіб з інвалідністю у цій сфері має бути пріоритетною [11]. Головним здобутком дистанційної освіти для осіб з обмеженими фізичними можливостями є їх придатність до життя і праці, можливість користуватися нарівні з іншими людьми навчальними послугами. Це дасть змогу особам з інвалідністю, реалізувати себе не виходячи з дому.

Право на дистанційну зайнятість викладено у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»: людям з інвалідністю, які не мають змоги працювати на підприємствах, в установах, організаціях, державна служба зайнятості сприяє у працевлаштуванні з умовою виконання роботи безпосередньо вдома [2]. Питання надомної зайнятості регулюються лише постановою Держкомпраці СРСР та Секретаріату ВЦРПС від 29 вересня 1981 р. № 275/11–9921, яка потребує оновлення. Першим кроком на шляху має стати ратифікація Конвенції МОП № 177 «Про надомну працю» 1996 р. та № 189 «Про гідну працю домашніх працівників» 2011 р., а також передбачити в трудовому законодавстві умови та вимоги щодо організації надомних робочих місць. Незважаючи на відсутність реального втілення дистанційної зайнятості осіб з обмеженими можливостями, законодавство України зобов'язує підприємства, установи та організації, у тому числі підприємства, громадські організації, а також фізичних осіб, які використовують найману працю: виділяти і створювати робочі місця для працевлаштування осіб з інвалідністю, у тому числі спеціальні робочі місця; створювати для таких працівників умови праці з урахуванням індивідуальних програм реабілітації. Проте на практиці у роботодавця при прийнятті на роботу особи з інвалідністю виникають труднощі, які пов'язані з тим, що у розділі індивідуальної програми «трудова реабілітація» фахівці медико-соціальної експертної групи пишуть «потребує спеціальних умов праці» без будь-якої конкретизації таких умов. З приводу такої ситуації, вважаємо, що МСЕК в індивідуальній програмі реабілітації повинна уточнювати яких саме спеціальних умов праці потребує особа з інвалідністю, з урахуванням її діагнозу та можливостей організму.

Виходячи з норм закону єдиною можливістю отримати кошти для створення відповідних умов на робочому місці для осіб з інвалідністю є дотації для створення спеціальних робочих місць, які у Державній службі зайнятості зареєстровані як безробітні. При цьому процедура отримання таких дотацій є

настільки ускладненою, що роботодавець взагалі не зацікавлений у співпраці з державою з відповідного питання. Вирішити таку непросту ситуацію, на нашу думку, можливо лише звернувшись до досвіду зарубіжних країн. Наприклад, при соціальних службах Великобританії існують спеціальні служби по найму осіб з інвалідністю на роботу, у яких надають допомогу з пошуком роботи, оплатою спеціального транспорту, робоче місце клієнта забезпечують необхідним обладнанням [6]. У свою чергу установи, підприємства, організації, які приймають на роботу осіб з інвалідністю, отримують місячну допомогу для придбання спеціальної техніки, наприклад, інвалідних колясок, ліфтів. Особи з важкими захворюваннями здійснюють свої робочі обов'язки безпосередньо вдома, при цьому, для робочих цілей їм встановлюють спеціальне комп'ютерне обладнання. Вдалим прикладом найбільш успішного досягнення рівня зайнятості осіб з інвалідністю є шведська антидискримінаційна модель. Держава пропонує саме компенсацію витрат пов'язаних із розумним пристосуванням. Роботодавець, в тому числі і особа з інвалідністю, має право отримати до 100 тисяч крон на рік на необхідне для трудової діяльності обладнання. Також існує Офіс соціального страхування, який відповідає за забезпечення допоміжних технологій у сфері праці [6].

Висновки. Таким чином, враховуючи позитивний зарубіжний досвід, для вирішення питання щодо ефективного і належного працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні необхідно: 1) створити Єдиний Реєстр осіб з інвалідністю; 2) змінити в сучасному законодавстві вектор примусу на вектор стимулювання і заохочення з боку держави стосовно роботодавців; 3) забезпечити плідну співпрацю і взаємодію державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, роботодавців щодо працевлаштування осіб з інвалідністю; 4) удосконалити систему обліку і контролю за виконанням приписів закону шляхом вжиття процедур по передачі результатів щодо точної кількості працевлаштованих осіб з інвалідністю і тих, що знаходяться в пошуку робочого місця уповноваженим органам для прийняття і вирішення відповідних питань; 5) посилити контроль з боку держави над державною службою зайнятості, з метою вжиття всіх необхідних заходів щодо працевлаштування осіб з інвалідністю; 6) запровадити постійний державний і громадський моніторинг за дотриманням прав осіб з інвалідністю; 7) запровадити та законодавчо врегулювати питання щодо дистанційної зайнятості осіб з інвалідністю.

Література

1. Костюк В. Л., Яцкевич І. І. Тенденції реформування соціального захисту осіб з інвалідністю у контексті сьогодення: проблеми та перспективи: Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення» присвяченій 90-річчю чл.-кор. НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. О. І. Процевського. Юрайт. 2019. 508 с.
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України № 875-ХІІ від 09.08.2019 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 21, ст. 252.
3. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні Закон України № 2961-IV від 06. 10. 2005 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 2, /2–3/, ст. 36.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення працевлаштування інвалідів. Проект закону № 4578–2 від 24.05.2016.
5. Державна служба статистики «Соціальний захист населення». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_szn_2017.pdf
6. Богданов С., Мойса Б. Пропозиції до політики щодо працевлаштування осіб з інвалідністю. Лабораторія законодавчих ініціатив. 2017. 40 с.
7. Галицький О. М. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його імплементація в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 6. С. 122–127.
8. Маршавін Ю. М., Маршавін Д. Ю., Судаков М. В., Бондарчук Л. В.; за заг. ред. Ю. М. Маршавіна. Працевлаштування молоді з інвалідністю: ПІК ДСЗУ. 2010. 184 с.
9. Про зайнятість населення: Закон України від 09.08.2019 № 5067-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 24, ст. 243.
10. Працевлаштування та зайнятість людей із інвалідністю: Довідник для роботодавців. Упорядн. Семигіна Т. В., Іванова О. Л., 2010. 140 с.
11. Проблеми та перспективи зайнятості інвалідів в Україні. І. В. Заюков, О. І. Стахов. URL: http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/30_3.pdf

УДК 349.23

Морозова Альона Олександрівна

студентка міжнародно-правового факультету

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Морозова Алёна Александровна

студентка международно-правового факультета

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Morozova Alyona

Student of the International Law Faculty of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Красюк Тетяна Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,

асистент кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ДОДАТКОВА УМОВА ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

КОММЕРЧЕСКАЯ ТАЙНА КАК ДОПОЛНИТЕЛЬНОЕ УСЛОВИЕ ТРУДОВОГО ДОГОВОРА

A TRADE SECRET AS ADDITIONAL CONDITION OF LABOR CONTRACT

Анотація. У статті проаналізована сутність поняття «комерційна таємниця», як додаткова умова трудового договору, виокремлено її основні ознаки. Досліджено окремі механізми захисту комерційної таємниці на підприємстві з метою охорони економічної безпеки роботодавця. Сформульовано пропозиції до проекту Трудового кодексу України.

Ключові слова: трудовий договір, комерційна таємниця, захист прав, розголошення відомостей, відповідальність.

Аннотация. В статье проанализирована суть понятия «коммерческая тайна», как дополнительное условие трудового договора, выделены ее основные признаки. Исследованы отдельные механизмы защиты коммерческой тайны на предприятии с целью охраны экономической безопасности работодателя. Сформулированы предложения в проект Трудового кодекса Украины.

Ключевые слова: трудовой договор, коммерческая тайна, защита прав, разглашение сведений, ответственность.

Summary. The article analyzes the essence of the concept of «trade secret» as an additional condition of an employment contract, its main features are highlighted. Separate mechanisms for protecting trade secrets at the enterprise with the aim of protecting the economic security of the employer are investigated. The proposals to the draft Labor Code of Ukraine are formulated.

Key words: labor contract, trade secret, protection of rights, disclosure of information, responsibility.

Постановка проблеми. Однією з сучасних тенденцій у трудовому договорі є укладення угоди про додержання комерційної таємниці. Укладення такої угоди здійснюється з метою попередження розголошення такої інформації; виступає підставою для застосування санкцій до працівника у випадку розголошення конфіденційної інформації; забез-

печує відшкодування матеріальних збитків, які було завдано працівником роботодавцю, у зв'язку з розголошенням комерційної таємниці [1, с. 155]. Умова про нерозголошення комерційної таємниці є додатковою умовою трудового договору, яка з одного боку може позитивно вплинути на результати виробництва, а з іншого обмежити неправомірне

зловживання роботодавцем залежним становищем працівника. І навпаки, зазначення окремих положень у трудовому договорі дозволить захистити роботодавця від недобросовісної поведінки працівника як під час дії трудового договору, так і після закінчення його строку [2, с. 181]. Слід зазначити, що у діючому Кодексі законів про працю України відсутні норми, які визначають межі використання комерційної таємниці, а також відповідальність у разі її незаконного поширення. Сучасному трудовому законодавству бракує низки принципових положень, які б юридично закріплювали порядок використання комерційної таємниці у трудових відносинах та механізм захисту комерційної таємниці від її розголошення. Відсутність таких положень в законі сприяє як порушенню прав працівників так і завдає шкоду економічним інтересам роботодавця.

Метою статті є проаналізувати положення діючого національного законодавства про комерційну таємницю та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями щодо визначення поняття комерційної таємниці, її особливостей, ознак, було предметом дослідження таких вчених, як Краснова Є. В., Носіка Ю. В., Святоцького А. Д., Северіна Н. В., Середи О. Г., Уляшиної-Рябокони О. М., Жилінського С. Є., Юсупової Д. В. та ін. Особливості гармонізації охорони комерційної таємниці в Європейському Союзі містить дослідження Ю. М. Капіци. В своїх працях більшість науковців розглядали комерційну таємницю як об'єкт господарських відносин та інтелектуальну власність підприємства. Дослідження які присвячено комерційній таємниці в контексті трудових відносин залишаються поза увагою вчених.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 505 Цивільного кодексу комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці [3]. У чинному Кодексі законів про працю України відсутнє таке поняття як комерційна таємниця. Позитивним є той факт, що у проекті Трудового кодексу визначено правовий режим використання та захисту комерційної таємниці в трудових відносинах. Так у ст. 21 проекту до основних обов'язків працівника віднесено нерозголошення комерційної таємниці та іншої захищеної інформації. Згідно ч. 3 ст. 32 проекту ТК України

умови про нерозголошення комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації віднесено до додаткових умов трудового договору [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 встановлено Перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці. Такими відомостями є: установчі документи, документи, що дозволяють займатись підприємницькою діяльністю та її окремими видами; інформація щодо всіх установлених форм державної звітності; дані, необхідні для перевірки нарахування і сплати податків та інших обов'язкових платежів; відомості про чисельність і склад працюючих, про їх заробітну плату в цілому і за професіями та посадами, а також про наявність вільних робочих місць; документи про сплату податків та інших обов'язкових платежів; документи про платоспроможність; відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, що не займаються підприємницькою діяльністю; відомості, які відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню [5].

На сьогодні науковці розділилися, щодо визначення поняття комерційної таємниці. На думку Д. Юсупової комерційна таємниця — це економічні інтереси, що навмисно приховуються з економічних міркувань, відомості про різні сторони та сфери виробничо-господарської, управлінської, науково-технічної та фінансової діяльності фірми, охорону яких зумовлено інтересами конкуренції та можливими загрозами економічній безпеці компанії [6, с. 338].

С. Є. Жилінський, поєднуючи комерційну та службову таємницю, вказує, що це є «охоронюване законодавством право індивідуальних підприємців, комерційних і некомерційних організацій на засекречування відомостей про свою виробничу, економічну і фінансову діяльність, які, ставши відомими конкурентам або іншим стороннім особам, можуть завдати матеріальної та (або) моральної шкоди первісним власникам цих відомостей» [7, с. 184].

В свою чергу Д. В. Карпенко зазначає, що база персональних даних на підприємстві може бути віднесена до комерційної таємниці за умови, що вона має комерційну цінність та до неї застосовано режим правової охорони. Все це підкреслює, що до бази персональних даних на українських підприємствах можуть бути встановлено режим комерційної таємниці. Введення комерційної таємниці на підприємстві можливо, якщо право на комерційну таємницю встановлено в статуті підприємства, колективному договорі, посадових інструкціях, правилах внутрішнього розпорядку та закріплено в положенні про комерційну таємницю, з обов'язковим додатком-переліком відомостей, що становлять комерційну таємницю. Якщо база персональних даних включена у цей перелік, то до неї застосовується режим комерційної таємниці» [8, с. 435].

Однак, ми не підтримуємо таку позицію тому, що інформація про працівників не завжди має комерційну цінність. Персональні дані працівника більше є конфіденційною інформацією, а такі відомості, як «національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження» відповідно до ст. 11 Закону України «Про інформацію» [9] визначені конфіденційною інформацією про фізичну особу. Порядок збирання, зберігання, обробки, використання та поширення інформації про працівників може регулюватися локальними актами підприємства та посадовими інструкціями працівників, однак це не доводить, що конфіденційна інформація про працівника має комерційну цінність [10, с. 352].

Таким чином, комерційна таємниця може містити різну економічну, технологічну, організаційну та іншу секретну інформацію, яка під час виконання трудових обов'язків є доступною працівнику.

Крім цього, зазначимо, що в науковій літературі відсутня єдина думка щодо ознак комерційної таємниці. Ю. В. Носік до таких ознак відносить: інформаційність комерційної таємниці, конфіденційність, комерційна цінність, захищеність інформації, що становить комерційну таємницю [11, с. 175]. Жилінський С. Е. наголошує на тому, що комерційна інформація повинна бути не тільки новою, оригінальною, а й мати зараз чи набути в майбутньому реальну споживчу цінність, тобто стати нематеріальним активом, товаром, ураховуючи інтерес з боку інших осіб, може бути предметом господарських правочинів чи іншого обігу в економіці [7, с. 184].

Отже, характеризуючи ознаки комерційної таємниці, важливо зосередитись на таких: по-перше, комерційна таємниця — це економічна цінність для суб'єкта господарювання, секретна та невідома іншим учасникам ринку; по-друге, до цієї інформації мають доступ невелике коло осіб; по-третє, встановлений власником механізм захисту комерційної таємниці може полягати у будь-яких технічних, організаційних або юридичних діях.

Разом з цим існує порядок процедур, які забезпечують реалізацію укладення договору про нерозголошення комерційної таємниці. На думку О. Г. Середи єдиним законним засобом запобігти втратам відомостей в таких випадках є встановлення власником режиму охорони, шляхом вчинення певних дій. До способів захисту, обумовлених діями з працівниками вчена відносить: уточнення цілей організації, функціонального та інформаційного забезпечення економічної безпеки; проведення аудиту знань працівників; підготовка заходів боротьби або відбиття загроз розголошення відомостей; виявлення методичної бази знань, якими володіє персонал для гарантування конкурентної безпеки роботодавця [2, с. 185]. І з цим можна погодитись.

Організаційно-юридичний захист комерційної таємниці на підприємстві реалізується на рівні актів

локальної нормотворчості. В установчих документах слід сформулювати положення про те, підприємство має право класифікувати належну йому інформацію як відомості, визначати їх склад, обсяг і порядок захисту, секретність відомостей. З боку роботодавця необхідним є затвердження Переліку відомостей, що містять комерційну таємницю та положення про захист відомостей, що містять комерційну таємницю. Окрім цього у Правилах внутрішнього трудового розпорядку конкретизуються обов'язки роботодавця та працівників підприємства щодо захисту зазначених відомостей [11, с. 245]. Окремо слід передбачити відповідні положення щодо комерційної таємниці у трудових договорах та посадових інструкціях працівників, якщо вони укладаються у письмовій формі.

Зауважимо, що чинний КЗпП України не визначає механізмів захисту комерційної таємниці в процесі трудових відносин. На практиці довести факт розголошення комерційної таємниці конкретним працівником досить складно. Це пов'язано через труднощі в отриманні доказів розголошення конфіденційної інформації а також визначенні розміру збитку. Крім того, чинне трудове законодавство не передбачає можливості покладання на працівника матеріальної відповідальності за розголошення комерційної таємниці. Не можуть бути кваліфіковані такі дії з боку працівника, як порушення трудової дисципліни. Виняток становлять окремі працівники, з якими відповідно до закону укладається трудовий договір у формі контракту. Оскільки відповідно до ч. 3 ст. 21 КЗпП України контракт є особливою формою трудового договору, в якому строк його дії, права і обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення і організації праці працівник, умови розірвання трудового договору, в тому числі дострокового можуть встановлюватися угодою сторін [13]. Отже, умови про нерозголошення комерційної таємниці в трудових відносинах можуть встановлюватися для працівників, з якими відповідно до закону укладається контракт.

Висновок. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що відомості, які становлять комерційну таємницю, повинні відповідати таким ознакам: по-перше, комерційна таємниця — це економічна цінність для суб'єкта господарювання, секретна та невідома іншим учасникам ринку; по-друге, до цієї інформації мають доступ невелике коло осіб; по-третє, встановлений власником механізм захисту комерційної таємниці може полягати у будь-яких технічних, організаційних або юридичних діях.

Незважаючи на те, що КЗпП України не містить чіткого переліку умов трудового договору, але інформація про наявність використання комерційної таємниці має бути обов'язково закріплена під час його укладання. Окремий організаційно-юридичний захист в контексті конкурентної безпеки роботодавця

можливий лише через прийняття на підприємстві актів локальної нормотворчості. З метою захисту роботодавця від недобросовісної поведінки працівника як під час дії трудового договору, так і після закінчення його строку пропонуємо доповнити частину 3 статті

32 проекту Трудового кодексу України наступним: «Роботодавець зобов'язаний проінформувати працівників у письмовій формі не пізніше двох місяців від дати початку виконання ним трудових обов'язків про основні та додаткові умови трудового договору».

Література

1. Краснов Є. В. Захист комерційної таємниці в трудових відносинах в проекті Трудового Кодексу України. Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення: тези та доп. та наук. повідомл. учасників VII Міжнарод. наук.-практ. конф. Право, 2017. С. 154–158.
2. Серeda О. Г. До питання захисту відомостей, що становлять інформацію з обмеженим доступом у трудових відносинах. Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальне забезпечення: тези та доп. та наук. повідомл. учасників VII Міжнарод. наук.-практ. конф. Право, 2017. С. 181–186.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356
4. Проект трудового кодексу України (реєстр. № 1658, від 27.12.2014 р.) Текст законопроекту до другого читання 24.07.2017. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66555
5. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF/card6#Public>
6. Юсупова Д. Комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин: поняття та ознаки. Публічне право. 2013. № 2 (10) С URL: <http://www.yourfuture.org.ua/ua/pb/2013/pp110/Yusupova.pdf>
7. Жилинский С. Э. Правовая основа предпринимательской деятельности (предпринимательское право): Курс лекций. Москва: НОРМА ИНФРА-М, 1998. 672 с.
8. Карпенко Д. В. Правовий режим охорони бази персональних даних на підприємствах України. Форум права. 2012. № 1. С. 435–436.
9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.
10. Серeda О. Г. Державно-правовий механізм захисту прав працівників в умовах інтеграції України до Європейського Союзу: теорія та практика: монографія. Харків: Право, 2018. 472 с.
11. Носік Ю. В. Зміни в правовому режимі комерційної таємниці за новим інформаційним законодавством України. П'яті цивілістичні читання, присвячені 85-річчю з Дня народження професора О. А. Підопригори. Видавничо-поліграф. центр «Київський університет», 2012. 265 с.
12. Уляшина-Рябокoнь О. М. Комерційна таємниця в Україні: визначення сутності та юридичне закріплення права на комерційну таємницю в документах підприємства. Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. 2013. № 18(277). С. 238–247.
13. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375; URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

УДК 341.21

Пулик Василь Михайлович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Пулык Василий Михайлович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Pulyk Vasyl

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Асірян Сюзанна Рафіківна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри права Європейського Союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ACQUIS COMMUNAUTAIRE ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЦЬОГО ПОНЯТТЯ В УКРАЇНІ

СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ ACQUIS COMMUNAUTAIRE И ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ЭТОГО ПОНЯТИЯ В УКРАИНЕ

CONTENT OF THE ACQUIS COMMUNAUTAIRE CONCEPT AND FEATURES OF APPLICATION OF THIS CONCEPT IN UKRAINE

Анотація. Стаття присвячена теоретичним аспектам та практичним проблемам адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, зокрема, проаналізовано поняття *acquis communautaire*, названі основні підходи до розуміння обсягу та змісту зазначеного поняття.

З огляду на важливість наближення національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, автором розкрито концепції адаптації національного законодавства держав-кандидатів на вступ до Європейського Союзу. Водночас приділено увагу і проблемам, які характерні для даного процесу.

Ключові слова: *acquis communautaire*, імплементація, адаптація Європейський Союз, інтеграція, членство, співробітництво.

Аннотация. Статья посвящена теоретическим аспектам и практическим проблемам адаптации украинского законодательства к стандартам Европейского Союза, в частности, проанализировано понятие *acquis communautaire*, названы основные подходы к пониманию объема и содержания этого понятия.

Учитывая важность приближения национального законодательства к законодательству Европейского Союза, автором раскрыты концепции адаптации национального законодательства государств-кандидатов на вступление в Европейский Союз. В то же время уделено внимание и проблемам, которые характерны для этого процесса.

Ключевые слова: *acquis communautaire*, имплементация, адаптация, Европейский Союз, интеграция, членство, сотрудничество.

Summary. The article is devoted to theoretical aspects and practical problems of adaptation of Ukrainian legislation to European Union standards, in particular, the concept of *acquis communautaire* is analyzed, the main approaches to understanding the scope and content of this concept are identified.

Considering the importance of approximating national legislation to the legislation of the European Union, the author discloses the concept of adaptation of the national legislation of the candidate countries for accession to the European Union. At the same time, attention is paid to the problems that are characteristic of this process.

Key words: *acquis communautaire, implementation, adaptation, European Union, integration, membership, cooperation.*

Постановка проблеми. Відомо, що Україна прагне максимально відповідати стандартам Європи для ефективної реалізації Угоди про асоціацію, зокрема в частині наближення національного законодавства до *acquis communautaire*, як необхідної передумови для вступу до Європейського Союзу. Разом з цим виникають проблеми, а саме: 1) відсутність цілісного законодавчого поля в Україні, що поглиблює складнощі у створенні нового законодавства, відповідно до принципів і стандартів ЄС; 2) незначна частина законів містять норми прямої дії; 3) неналежна якість чинних законів [1, с. 7–8].

З огляду на зазначене, для успішної реалізації процесу адаптації національного законодавства до законодавства ЄС актуальним є розкриття змісту *acquis communautaire* та особливостей його застосування.

Метою даної статті є визначення поняття *acquis communautaire*, особливостей його застосування безпосередньо в Україні, а також їх обґрунтованість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вказаній правовій концепції присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці як Петров Р., Кравчук І., Друзенко Г., Муравйов В., Серeda Т., Басараб М., Добров П., Софіщенко І., Прилипчук О., Акуленко Л., Яковюк І., Стременовський С., Грищак С., Суходубова І. Жиалдіно К., Делкор К., Крензлер Х., Еверсон М. та ін.

Виклад основного матеріалу. Поняття *acquis communautaire* є визначальним для розуміння Європейського Союзу, інтеграційних процесів, що відбуваються в Європі та пов'язані з розширенням Союзу, а також процесу розробки й погодження тексту Конституції ЄС. Не меншим є значення *acquis communautaire* і для реалізації зовнішньої політики України щодо інтеграції з ЄС та, зокрема, адаптації національного законодавства до правової системи ЄС [2]. Починаючи з витоків європейської інтеграції, поняття *acquis communautaire* стало широко застосовуватись серед інститутів та держав — членів ЄС та символізує всі правові та політичні досягнення ЄС за півстолітній період його еволюції.

Посилання на *acquis communautaire* міститься у Договорі про ЄС, Договорі про заснування ЄС, проєкті Договору про Конституцію для Європи, документах, ухвалених органами ЄС, міжнародних угодах ЄС та в рішеннях Суду ЄС [3, с. 85].

Разом з цим, у жодному з актів ЄС зміст і обсяг поняття *acquis communautaire* у праві ЄС не розкриті. На думку Д. Котляра, *acquis communautaire* є досить динамічним утворенням, що знаходиться

в процесі постійного розвитку в напрямі розширення та поглиблення регулятивних конструкцій [2].

Петров С. А. звертає увагу на існування декількох підходів до розуміння обсягу та змісту поняття *acquis communautaire*.

Згідно з першим підходом, поняття *acquis communautaire* охоплюється не лише правом ЄС, але також включає й всі правовідносини, які регулюються установчими договорами ЄС, в тому числі вторинне законодавство та судову практику ЄС в сучасній західній юридичній науці.

В межах другого підходу поняття *acquis communautaire* розуміється як поняття, властиве не лише правовій системі ЄС, а є більш широкою категорією, яка у будь-який момент може доповнюватися (переглядатися) державами-членами [4, с. 21].

Відповідно до третього підходу поняття *acquis communautaire* охоплює не лише правові та політичні елементи, але і майбутні цілі європейської інтеграції та інституціональні засоби досягнення цих цілей. Таким чином, існує припущення, що поняття *acquis communautaire* є універсальним та міждисциплінарним [4, с. 22].

В науковій літературі адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу розуміється як послідовний процес наближення її правової системи, включаючи законодавство, правотворчість, юридичну техніку, практику правозастосування до правової системи Європейського Союзу відповідно до критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір до нього приєднатися [5, с. 20].

Стратегічним документом, який регулює питання застосування *acquis communautaire* в Україні, є Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [6], який визначає механізм досягнення Україною відповідності Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі, а також встановлює інституціональну складову такого механізму. Слушною є позиція О. Прилипчука, який пише, що Загальнодержавною програмою 2004 року започатковано системний підхід до поступового приведення у відповідність до стандартів ЄС законодавства України [7, с. 134]. Дійсно, вказаний Закон характеризується ознакою системності, оскільки поєднує декілька взаємопов'язаних елементів, що здатні наблизити Україну до отримання статусу держави-члена Європейського союзу.

У науковій літературі виділяють декілька концепцій щодо об'єму адаптації законодавства України до законодавства ЄС [8].

1. Концепція «мінімальної адаптації» обмежується діяльністю у галузях, що регулюють економічне співробітництво України та Європейського Союзу та впливають на торгівельні і ділові стосунки між країнами партнерами.

2. Концепція «помірної адаптації» виходить з необхідності створення зони вільної торгівлі з ЄС та розповсюдження інших переваг внутрішнього ринку ЄС. Основою цієї концепції є бачення Європейською комісією перспектив відносин із сусідами.

3. Концепція «максимальної адаптації» вбачає необхідність гармонізації законодавства у зв'язку із перспективою членства в ЄС.

Відповідно до ст. 124 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна зобов'язується забезпечити поступове приведення своїх чинних законів та майбутнього законодавства у відповідність до *acquis* ЄС [9].

На сучасному етапі можна виокремити низку проблем, характерних для процесу адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* ЄС:

- 1) інституційні виклики, пов'язані зі співпрацею із державами-членами та необхідністю здійснювати спільні дії, створенням спеціальних органів для допомоги в імплементації законодавства ЄС;
- 2) виклики, пов'язані з правовою природою джерел права ЄС, стосуються особливостей застосування регламентів ЄС, врахування рішень Суду Європейського Союзу як джерела права ЄС, включення міжнародних зобов'язань держав — членів ЄС та самого ЄС до відповідних директив та регламентів, формулювання окремих положень в актах ЄС;
- 3) виклики технічного характеру, пов'язані з питанням якості перекладу актів Європейського Союзу та необхідності забезпечити імплементацію в Україні останніх (найновіших) директив/регламентів ЄС [10, с. 2–4].

Т. М. Серета на додаток до зазначених проблем називає також нестабільність, суперечливість і недосконалість наявної законодавчої бази, відсутність належного законодавчого регулювання процесу прийняття нормативно-правових актів суб'єктами нормотворення [11].

На мій погляд, поряд із нормативними вимогами до проведення адаптації важливу роль відіграють засади, відповідно до яких відбувається процес адаптації. Так Рабінович С. П. виділяє такі: забезпечення наступництва розвитку національної правової системи; збереження єдності й цілісності національної правової системи як компонента соціорегулятивної системи українського суспільства; соціальна дієвість та ефективність результатів правової адаптації національних механізмів захисту майнових прав до європейських [12, с. 153].

Справедливо з цього приводу зазначає і Шемшученко Ю. С. Науковець пише, що процес адаптації законодавства України до норм права Європейського Союзу є досить складним. Зокрема, зазначається, що адаптація систем національного і європейського права не може здійснюватися механічно: по-перше, продовжує діяти принцип державного суверенітету кожної країни; по-друге, ці країни мають багато особливостей, які вони оберігають і не хотіли б втратити в ході інтеграційних процесів; по-третє, ще не вироблено універсальних організаційних механізмів адаптації відповідних правових систем; по-четверте, мають місце суттєві недоліки в теоретичному вирішенні відповідних проблем, що стримує і їх практичне вирішення [13, с. 35].

З огляду на вищевикладене, процес адаптації національного законодавства повинен бути стратегічним, коли важливою є кінцева мета — дієве європейське законодавство, яке буде ефективним для України [10, с. 4].

Висновки. Як ми бачимо, процес адаптації національного законодавства відповідно до вимог вступу до Європейського Союзу нині триває. Слід зазначити, що хоча і застосування *acquis communautaire* здійснюється протягом багатьох років, проте цей процес є планомірним та багатоаспектним, а отже потребує залучення певних ресурсів для ефективного та успішного результату. Зрозуміло, що державні органи повинні сприяти удосконаленню та пришвидшенню вказаного процесу, але це можна здійснити лише в умовах належного співробітництва між гілками влади, уникаючи політичних конфліктів та за відсутності соціальної напруги в суспільстві.

Література

1. Прилипчук О. В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС / О. В. Прилипчук // Державне будівництво. 2015. № 1. С. 1–10.
2. Котляр Д. *Acquis communautaire* та реформування законодавства України. URL: <https://parlament.org.ua/2004/03/27/acquis-somunautaire-ta-reformuvannya-zakonodavstva-u/>
3. Трихліб К. О. Зміст та обсяг *acquis communautaire* / К. О. Трихліб / Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, КНУ Шевченка, 8 черв. 2018 р. Київ, 2018. С. 84–87.
4. Петров Р. А. Транспозиція «*acquis*» Європейського Союзу у правові системи третіх країн: Монографія. — К.: Істина, 2012. — 384 с.

5. Смолярова М. Л., Аристархова А. С. Поняття та зміст адаптації законодавства про працю України до законодавства Європейського Союзу // *Право та державне управління*. 2011. № 2. С. 19–22 (дата звернення 26.11.2019).
6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1629-15> (дата звернення 26.11.2019).
7. Прилипчук О. Інституціональні передумови адаптації законодавства України до вимог європейського адміністративного простору // *Ефективність державного управління*. 2016. С. 132–140 (дата звернення 26.11.2019).
8. Рабінович М. Гармонізація законодавства України та ЄС: теоретичний аспект. 4 с. URL: <http://tdp.kpi.ua/wp-content/uploads/%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%9B%D1%8C%D0%B2%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page
10. Межі імплементації *acquis communautaire* в Україні у сфері охорони довкілля: аналіт. докум. URL: <http://www.rac.org.ua/>
11. Серeda Т. М. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / Т. М. Серeda. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.
12. Рабінович С. П. Гармонізація права України з правом Євросоюзу у контексті проблеми балансування пріоритетів національної правової політики // *Приватне право і підприємництво*. 2009. Вип. 8. С. 152–155 (дата звернення 26.11.2019).
13. Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы. Под общ. ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. К: Юринком Интер. 2003 р. 528 с. (дата звернення 26.11.2019).

УДК 342.92(477):341.231.14

Сичик Владислав Васильович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сычук Владислав Васильевич

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sychuk Vladyslav

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ

ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ ЦЕНТРАЛЬНЫХ ОРГАНОВ ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ

WAYS OF OPTIMIZATION OF CENTRAL BODIES OF EXECUTIVE POWER: PROBLEMS AND PROSPECTS OF REFORM

Анотація. Досліджено правовий статус центральних органів виконавчої влади. Проаналізовано Концепцію оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, з визначенням основних напрямків та пріоритетних завдань їх реформування.

Особливу увагу було приділено процесу децентралізації та проблемі розмежування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, узагальнено думки науковців щодо шляхів його реалізації

Ключові слова: система центральних органів виконавчої влади, міністерство, реформа державного управління, орган виконавчої влади, децентралізація, оптимізація.

Аннотация. Исследован правовой статус центральных органов исполнительной власти. Проанализировано Концепцию оптимизации системы центральных органов исполнительной власти, с определением основных направлений и приоритетных задач их реформирования.

Особое внимание было уделено процессу децентрализации и проблеме разграничения полномочий между органами государственной власти и органами местного самоуправления, обобщено мнения ученых о путях его реализации.

Ключевые слова: система центральных органов исполнительной власти, министерство, реформа государственного управления, орган исполнительной власти, децентрализация, оптимизация.

Summary. *The legal status of the central bodies of executive power is investigated. The Concept of optimization of the system of central bodies of executive power is analyzed, with definition of the main directions and priority tasks of their reforming. Special attention was paid to the process of decentralization and the problem of the separation of powers between state authorities and local self-government bodies, and generalized scientists' views on the ways of its implementation.*

Key words: *system of central executive bodies, ministry, public administration reform, executive, decentralization, optimization.*

Постановка проблеми. В нашій державі на сьогодні проходять трансформаційні зміни які тягнуть за собою демократичні перетворення. Зважаючи на роль, яку відіграють органи виконавчої влади в системі цих перетворень, постає питання щодо оновлення й актуалізації наукових досліджень та запровадження концепцій щодо організації виконавчої влади на всіх рівнях. Виходячи із поділу державної влади в Україні на три гілки, можна стверджувати, що виконавча влада — це відносно незалежна гілка влади наділена особливим адміністративно-правовим статусом, функціями, принципами, засадами формами та методами її діяльності. Тому актуальним завданням є дослідження всіх цих питань в цілісному контексті виходячи із самостійності виконавчої гілки влади.

У процесі адміністративної реформи в Україні, зважаючи на те, що саме органи виконавчої влади реалізують найважливіші функції держави, постає необхідність в науково-теоретичному обґрунтуванні проблем та перспектив реформування даних органів.

Аналіз дослідження проблеми. У сучасній науці дослідженню питань правового статусу та оптимізації центральних органів виконавчої влади, проблемам їх реформування присвячено багато праць видатних науковців, у тому числі В. Б. Авер'янов, Р. М. Андрусишин, Ю. П. Битяк, Д. І. Йосифович, Я. Й. Малик, В. Я. Малиновський, Н. П. Матюхіна, Р. В. Чернолуцький та інші. Проте узагальнене визначення оптимальної моделі взаємодії центральних органів влади та їх оптимізації залишається, значною мірою, дискусійним.

Метою статті є дослідження системи та правового статусу центральних органів виконавчої влади в контексті їхньої взаємодії між собою, а також з'ясування проблем які виникають у процесі реформування.

Виклад основного матеріалу. Основним призначенням центральних органів виконавчої влади (далі — ЦОВВ) є участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя. Всі ЦОВВ становлять цілісну систему, тобто характеризуються сукупністю визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія; якісні характеристики цих елементів становлять зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами — внутрішню форму (структуру системи) [1, с. 583].

Відповідно до Закону «Про центральні органи виконавчої влади» (далі — Закон), систему ЦОВВ складають міністерства та інші ЦОВВ. Система центральних органів виконавчої влади є складовою

виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України (далі — КМУ) [2].

На сьогодні, відповідно до схеми спрямування і координації діяльності ЦОВВ Кабінетом Міністрів України через відповідних членів КМУ (яку затверджено постановою Уряду від 10 вересня 2014 р. № 442 (в редакції постанови КМУ від 20 жовтня 2019 р. № 879)), систему ЦОВВ складають: 15 міністерств, 24 державні служби, 13 агентств, 4 інспекції, 7 ЦОВВ зі спеціальним статусом, 4 колегіальні органи, 5 інших ЦОВВ, 27 місцевих органів влади [3].

Варто зазначити, що поняття «виконавча влада» та «орган виконавчої влади» на сьогодні в законодавстві України відсутні. Р. В. Чернолуцький визначає орган виконавчої влади як: 1) сформований органами держави інституцію (одноосібну, колегіальну або колективну), що наділена державно-владними повноваженнями у вигляді компетенції; 2) має відповідний кадровий склад; 3) є уповноваженою державою на здійснення її завдань і функцій у процесі управління різними сферами життя суспільства, контролю за дотриманням чинного законодавства і розпорядження різними об'єктами; 4) діє на підставі та на виконання поточного законодавства у встановленому державою порядку; 5) з метою виконання своїх функцій та компетенції видає підзаконні нормативно-правові акти [4, с. 64–65].

Для того щоб повністю сформулювати уявлення про систему ЦОВВ необхідно розкрити кількість, порядок їх організації, зв'язки та взаємодію між ними, статус таких органів.

Згідно із Законом міністерство — є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, прерогативним завданням якого є забезпечення формування та реалізація державної політики в одній чи декількох сферах визначених КМУ. У разі якщо більшість функцій ЦОВВ складає надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, ЦОВВ утворюється як служба. Якщо більшість функцій ЦОВВ становить управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління, ЦОВВ утворюється як агентство. Якщо більшість функцій ЦОВВ полягає у здійсненні контролю та нагляду за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, ЦОВВ утворюється як інспекція.

Варто зазначити, що окрему групу становлять ЦОВВ зі спеціальним статусом, які мають визначені Конституцією за законодавством України особливі завдання та повноваження. Щодо них передбачено спеціальний порядок утворення, реорганізації,

ліквідації, підконтрольності, підзвітності, а також призначення і звільнення керівників тощо.

Сьогодні в Україні відбувається реформа державного управління, мета, її основні завдання та напрямки визначено «Стратегією реформування державного управління України на 2016–2021 роки», яку схвалено розпорядженням КМУ «Деякі питання реформування державного управління України» від 24.06.2016 № 474-р [5].

Одним із її складників є реформування ЦОВВ, відповідно до Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, схваленої розпорядженням КМУ від 27.12.2017 р. № 1013 [6]. У межах загальної мети її положення передусім стосуються реформування міністерств, робота яких має в основному зосереджуватися на стратегічному плануванні, забезпеченні формування державної політики, здійснення моніторингу (контролю) та оцінювання результатів її реалізації.

Міністерства мають поступово позбавлятися функцій з надання адміністративних послуг, інспекційно-наглядових функцій та функцій з управління об'єктами державної власності (крім управління об'єктами державної власності, діяльність яких спрямована на забезпечення господарського обслуговування міністерств, а також об'єктами державної власності, які використовуються для розміщення закордонних дипломатичних установ України). Функції з реалізації державної політики передбачається зосередити в інших ЦОВВ, а діяльність більшості ЦОВВ буде спрямовуватися і координуватися через відповідних міністрів, а не безпосередньо КМУ.

Варто зазначити, що реалізація Концепції також передбачає оновлення організаційної структури

апарату міністерств, їх кадрового складу, оптимізацію чисельності та реформування системи оплати праці державних службовців та інших працівників центральних органів виконавчої влади.

Реалізація Концепції, на думку розробників, дасть змогу залучити на посади державної служби кваліфікованих фахівців, які зможуть на високому рівні та ефективно виконувати завдання з підготовки та реалізації головних національних реформ, впливати на тенденції та розвиток державної служби, запровадити аналіз державної політики та стратегічне планування у діяльність міністерств

Одним з актуальних завдань адміністративної реформи, є також забезпечення стабільності та ефективної організації системи виконавчої влади [7, с. 33].

Україна сьогодні взяла курс на децентралізацію, а головним питанням цього процесу є оптимізація розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Я. Й. Малик проаналізував думки науковців щодо цього питання та дійшов висновку, що існування двовладдя на обласному та районному рівні (місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування) не сприяє якісному виконанню їх повноважень. Тому, науковці висловлюють погляди щодо необхідності ліквідування місцевих державних адміністрацій, а в органах місцевого самоврядування одночасно створити виконавчі комітети [8, с. 297].

Висновок. Аналіз сучасного стану існування ЦОВВ в Україні, дає підстави стверджувати, що в їх системі на сьогодні існують проблеми, які зумовлюють необхідність реформування структурно утворювальних елементів цієї гілки влади.

Література

1. Філософський енциклопедичний словник / під гол. ред. В. І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3166-17> (дата звернення: 17.11.2019).
3. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади Постанова Кабінету Міністрів України; Схема від 10.09.2014 № 442 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#n38> (дата звернення: 18.11.2019).
4. Чорнолуцький Р. В. Органи виконавчої влади України як суб'єкти нормопроектної діяльності: концептуальні підходи до визначення. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2016. № 1.
5. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 24.06.2016 № 474-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#n350> (дата звернення: 23.11.2019).
6. Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 27.12.2017 № 1013-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-%D1%80> (дата звернення: 23.11.2019).
7. Основи публічного адміністрування: навч. посіб. / Ю. П. Битяк, Н. П. Матюхіна, М. С. Ковтун та ін.; за заг. ред. Н. П. Матюхіної. Харків: Право, 2018. 172 с.
8. Малик Я. Й. До питання про взаємодію органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». 2015. № 23.

References

1. Filosofs'kyj encyklopedychnyj slovnyk / pid ghol. red. V. I. Shynkaruka. Kyjiv: Abrys, 2002. 742 s.
2. Pro central'ni orghany vykonavchoji vlady: Zakon Ukrainy vid 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/3166-17> (data zvernennja: 17.11.2019).
3. Pro optymizaciju systemy central'nykh orghaniv vykonavchoji vlady Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy; Skhema vid 10.09.2014 № 442 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#n38> (data zvernennja: 18.11.2019).
4. Chornoluc'kyj R. V. Orghany vykonavchoji vlady Ukrainy jak sub'jekty normoproektnoji dijalnosti: konceptual'ni pidkhody do vyznachennja. Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoji Rady Ukrainy. 2016. № 1.
5. Dejaki pytannja reformuvannja derzhavnogho upravlinnja Ukrainy: Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy; Strateghija, Plan, Zakhody vid 24.06.2016 № 474-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80#n350> (data zvernennja: 23.11.2019).
6. Pro skhvalennja Koncepicii optymizaciji systemy central'nykh orghaniv vykonavchoji vlady Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy; Koncepcija vid 27.12.2017 № 1013-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-%D1%80> (data zvernennja: 23.11.2019).
7. Osnovy publichnogho administruvannja: navch. posib. / Ju. P. Bytjak, N. P. Matjukhina, M. S. Kovtun ta in.; za zagh. red. N. P. Matjukhinoji. Kharkiv: Pravo, 2018. 172 s.
8. Malyk Ja. J. Do pytannja pro vzajemodiju orghaniv derzhavnoji vlady ta orghaniv miscevogho samovrjaduvannja v Ukraini. Zbirnyk naukovykh pracj «Efektyvnistj derzhavnogho upravlinnja». 2015. № 23.

УДК 341.171

Сіненко Поліна Олександрівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Синенко Полина Александровна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sinenko Polina

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Маринів Іванна Ігорівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права Європейського союзу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВРОБІТНИЦТВО ЄВРОПОЛУ З УКРАЇНОЮ

СОТРУДНИЧЕСТВО ЕВРОПОЛА С УКРАИНОЙ

EUROPOL COOPERATION WITH UKRAINE

Анотація. У статті розглядаються напрями міжнародного співробітництва України з Європол. Наводиться визначення поняття Європейського офісу поліції, аналізується нормативно-правова база, що регулює зазначені питання. Автор наголошує на проблемі організованої транснаціональної злочинності та важливості для обох сторін поліцейського співробітництва. Наводяться приклади із практики співпраці правоохоронних органів України та Європейського офісу поліції в боротьбі із організованою злочинністю.

Ключові слова: Європейський офіс поліції, Європол, міжнародне поліцейське співробітництво, транснаціональна злочинність.

Аннотация. В статье рассматриваются направления международного сотрудничества Украины с Европол. Называется определение понятия Европейского офиса полиции, анализируется нормативно-правовая база, регулирующая данные вопросы. Автор отмечает проблему организованной транснациональной преступности и важности для обеих сторон полицейского сотрудничества. Приводятся примеры из практики сотрудничества правоохранительных органов Украины и Европейского офиса полиции в борьбе с организованной преступностью.

Ключевые слова: Европейский офис полиции, Европол, международное полицейское сотрудничество, транснациональная преступность.

Summary. The article deals with the directions of international cooperation of Ukraine with Europol. It defines the concept of the European Police Office, analyzes the regulatory framework, that governing these issues. The author emphasizes the problem of organized transnational crime and the importance of police cooperation for both sides. The author gives examples from the practice of cooperation between law enforcement agencies of Ukraine and the European Police Office in the fight against organized crime.

Key words: European Police Office, Europol, international police cooperation, transnational crime.

Постановка проблеми. Сьогоднішній етап розвитку України характеризується посиленням співпраці держав та міжнародних організацій у різноманітних сферах. Перш за все, особливої уваги потребує співпраця в галузі правоохоронних органів, яка зумовлена проблемою збільшення

транснаціональної злочинності, що, в свою чергу, зачіпає інтереси двох і більше держав. Посилення транснаціональної злочинності призвело до необхідності міжнародного співробітництва держав у зазначеній сфері. Спільні дії держав необхідні для розкриття злочинів та притягнення винуватих

до відповідальності, а також попередження нових правопорушень.

Сьогодні наша країна бере активну участь у співпраці з різними країнами на основі міжнародних договорів і на принципі взаємності. Окрім того, наша правоохоронна діяльність пов'язана з діяльністю такої європейської інституції, як Європол (Європейський офіс поліції). Досвід Держав-членів Європейського Союзу в галузі поліцейської співпраці має особливе значення як для нашої держави, так і для світового співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема міжнародного співробітництва у галузі боротьби зі злочинністю неодноразово поставала у наукових дослідженнях І. Бородіна, Д. Калайнова, О. Карпова, М. Корнієнка, В. Авер'янова, М. Коваліва, О. Бандурки, В. Острицького, Н. Бортник, О. Калмикової, В. Шамрая, О. Гладенка, О. Остапенка та інших науковців. Переважно, зазначені проблеми досліджувалися в широкому значенні, не торкаючись сфери боротьби зі злочинністю в межах Європейського Союзу, або висвітлюючи її окремі аспекти. Питання поліцейського співробітництва фігурувало в роботах європейських правознавців: С. Глесс, С. Пірса, Ш. Зіннеріт, Н. Уолкера, І. Вернера, Б. Хекера, Х. Затцгера, У. Зібера, К. Тідемана, М. Вазмайера та інших вчених.

Загалом, дослідження питань поліцейського співробітництва України та Європейського Союзу має досить фрагментарний характер. Серед вітчизняних дослідників, що торкалися зазначеної теми у своїх роботах, можна назвати М. Сіранта, О. Устименко, В. Неволю, О. Передерій, Л. Чорнозуб, А. Павленко. Проте, вказана тема, нашу думку, є недостатньо висвітленою та дослідженою з усіма її аспектами, що обумовлює актуальність цієї статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження правових основ та механізму поліцейського співробітництва Європейського Союзу та України.

Виклад основного матеріалу. На початку своєї незалежності наша держава визначила основні напрямки зовнішньої політики, а також вирішила питання щодо основних стратегічних партнерів: Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки та Російської Федерації. Із трьох зазначених особливого пріоритету набуло співробітництво саме із Європейським Союзом. Україна взяла курс на європейську інтеграцію з подальшою метою вступити до Євросоюзу [1].

Наша держава була визнана Європейським Союзом повноцінним партнером у міжнародних відносинах з моменту проголошення першою незалежності. Положення Спеціальної декларації Євросоюзу щодо України зазначили демократичний характер Всеукраїнського референдуму і закликали Україну до підтримання діалогу з ЄС.

Сьогодні Україна, як сучасна демократична і соціальна держава, провадить відкриту зовнішню

політику та прагне рівноправної та взаємовигідної співпраці з усіма зацікавленими партнерами, насамперед, виходячи з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності України. Одним із ключових принципів зовнішньої політики нашої держави є забезпечення інтеграції України до європейського політичного, економічного та правового простору для вступу до Європейського Союзу (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики») [2, с. 483].

2014 рік був важливою датою переходу відносин України з Євросоюзом на новий, більш тісний, рівень правової, політичної, культурної та економічної інтеграції. Це здобуло своє офіційне закріплення в Угоді про асоціацію між Україною та Євросоюзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами [3]. Згідно із вказаною Угодою, сторони взяли на себе зов'язання вести боротьбу із організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів, а також зменшувати постачання та попит на незаконні наркотичні засоби і підсилувати співпрацю в боротьбі з тероризмом. Окрім того, стаття 3 Угоди закріплює, що боротьба із корупцією, а також із різноманітними формами транснаціональної організованої злочинності та тероризму є основними принципами зміцнення відносин між сторонами. Отже, успішність у розбудові зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та можливість отримати переваги у співробітництві з ЄС для нашої країни залежатиме від ефективності дій, які вживає Україна у боротьбі зі злочинністю [4, с. 32].

Ч. 3 ст. 22 Угоди закріплює положення, згідно з яким вкрай важливою є співпраця України з Європол (European police office — Europol) — спеціалізованою агенцією ЄС, яка надає аналітичну, технічну та фінансову підтримку державам-членам ЄС, а також є дуже важливою для посилення співробітництва у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю [2, с. 384].

Європол, як відомо, є особливою агенцією правопорядку Європейського Союзу, спрямованою на підвищення якості співпраці між компетентними органами країн у сфері транснаціональної злочинності. Європол поширює свою діяльність на території 28 країн-членів Європейського Союзу [5, с. 648].

Початок діяльності Європолу датується 1 липня 1999 року. Основною метою його діяльності можна назвати ефективність співробітництва між компетентними органами в протидії злочинності, а також аналіз причин її поширення. Варто зазначити, що Європол також прагне підвищити ефективність національних правоохоронних органів і розвиток співробітництва між ними [7, с. 47].

Рішення про створення Європейського офісу поліції передбаченого статтею К. 1 Маастрихтського договору про Євросоюз. Європейська поліцейська агенція була створена для обміну інформацією між

правоохоронними органами держав-членів ЄС у сфері боротьби з транснаціональною злочинністю, наданні допомоги у оперативному, технічному та аналітичному аспекті діяльності. Конвенція про створення Європейського офісу поліції (Конвенція Європол) була прийнята Європейською Радою у 1995 році. Держави-члени ЄС ратифікували Конвенцію, яка набрала чинності 1 жовтня 1998 року [8, с. 354].

Сьогодні ж держави-члени ЄС офіційно визнали, що Європол вносить вагомий внесок у зміцненні законності, протидії організованій злочинності та виявленні злочинних організацій [4, с. 33].

Варто зазначити, що Європол наділений повноваженнями встановлювати співробітництво із державами, які не являються державами-членами ЄС. Така співпраця можлива за умови укладення угоди про оперативне та стратегічне співробітництво задля превенції та протидії транснаціональній злочинності шляхом обміну оперативними даними та технічною інформацією [5, с. 648].

Необхідно зауважити, що Україна не була першою державою, що уклала подібні угоди. Ще раніше договори про співробітництво з Європолем уклали наступні держави: США, Канада, Швейцарія, Австралія, Ісландія, Норвегія, Албанія, Молдова та Македонія. Окрім того, з Європолем співпрацювали міжнародні організації: Інтерпол та Євроюст [4, с. 32].

4 грудня 2008 року в м. Києві під час Саміту України — ЄС відбулося підписання Угоди про стратегічне співробітництво. Метою угоди було сприяння координації зусиль держав-учасниць з Україною в сфері запобігання і протидії різноманітним формам міжнародної злочинності: терористичним загрозам, торгівлі людьми, злочинам у сфері обігу наркотиків, психотропних речовин, нелегальній міграції тощо. Зазначене співробітництво реалізовувалось у безпосередній взаємодії Міністерства внутрішніх справ України та Секретаріатом Європолу [2, с. 384].

11 березня 2015 року між Європолем та Україною був підписаний Меморандум про взаєморозуміння щодо встановлення захищеної лінії зв'язку. Даний акт, ратифікований Верховною Радою України, став правовою основою для обміну інформацією між державами-членами ЄС та Україною в режимі реального часу. Він сприятиме зміцненню та поглибленню практичної взаємодії України з інституціями ЄС в боротьбі з транснаціональною злочинністю на внутрішньому та міжнародному рівнях [2, с. 384].

Варто зазначити, що 14 грудня 2016 року Україною було підписано нову Угоду про оперативне та стратегічне співробітництво з Європолем, яка набула чинності 12 липня 2017 року та припинила попередню Угоду про стратегічне співробітництво між Україною та Європолем у 2009 році, яка була спрямована на зміцнення співпраці держав-членів ЄС, які діють через Європол, з Україною у сфері запобігання тяжким формам міжнародної злочинності, їх виявленню, припиненню та розслідуванню

шляхом обміну стратегічною та технічною інформацією [5, ст. 649].

Згідно зі статтею 4 чинної Угоди про оперативне і стратегічне співробітництво окрім обміну інформацією, співпраця також може включати у себе: обмін спеціальними знаннями, загальними зведеннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією з питань процедур кримінальних проваджень, інформацією про методи протидії злочинності, надання консультацій і підтримки в окремих розслідуваннях, а також участь у навчальних процедурах [6].

Так, завдяки названій угоді українським правоохоронним органам доступна можливість співпрацювати у проведенні поліцейських заходів разом з іноземними колегами, аналізувати і обмінюватися стратегічною та оперативною інформацією, встановлювати місцезнаходження злочинців, що перебувають у розшуку, а також створювати міжнародні слідчі групи та інше [5, ст. 650].

Згідно з положеннями угоди, основоположним напрямком у взаємодії України та Європолу є обмін між українськими правоохоронними органами у сфері боротьби зі злочинністю, що представляють оперативний інтерес. Перспектива використання інформаційних ресурсів Європолу Україною має фундаментальне значення, адже за роки існування Європолу ним було створено досконалу систему збирання, зберігання, обробки та використання інформації про найтяжчі форми злочинності на території ЄС, а також підозрюваних осіб та їх взаємодію в потенційних злочинних групах або реальних потерпілих [4, с. 33].

Україна також взяла на себе зобов'язання надати доступ до своїх баз даних Європолу. Це дасть можливість відпрацьовувати великомасштабні спільні операції з питань протидії організованій злочинності. Національним контактним пунктом у співпраці з Європолем з української сторони визначено Національну поліцію. В свою чергу, задля оперативного обміну інформацією європейськими партнерами заплановано встановлення спеціального програмного забезпечення та обладнання, що вплине на якість та швидкість взаємодії [2, с. 385].

Задля забезпечення можливості проводити обмін інформацією максимально оперативно і в будь-який час, на базі національного контактного центру створюється високотехнологічна лінія зв'язку між Україною та штаб-квартирою Європолу [4, с. 33].

Серед національних органів України, що можуть бути компетентними в обробці названої інформації, можна визначити наступні: Міністерство внутрішніх справ України, Державна служба фінансового моніторингу України, Головний Департамент по боротьбі із організованою злочинністю та корупцією, Служба Безпеки України, Адміністрація Державної прикордонної служби України, Державна фіскальна служба України, Національне антикорупційне бюро України, а також Генеральна прокуратура України [4, с. 33].

В Європейському офісі поліції існує Департамент міжнародного поліцейського співробітництва, що являється самостійним підрозділом апарату Національної поліції та здійснює представництво України. В той же час, Департамент є центром координації та забезпечення співробітництва правоохоронних органів України із компетентними органами інших держав з тих питань, що належать до сфери відання Європолу [5, с. 650].

Так, у звіті на виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 році було зазначено, що з метою активізації дій Нацполіції з питань боротьби із організованою злочинністю, у тісній співпраці з Консультативною місією ЄС та Посольством США в Україні у структурі кримінальної поліції Національної Поліції засновано Департамент стратегічних розслідувань. Протягом 2018 року українськими правоохоронними органами викрито 280 організованих груп і злочинних організацій; загальна сума матеріальних збитків, завданих їх протиправною діяльністю складає 192 мільйонів гривень. Інтенсивно використовується отримання інформації через Європол [9].

У 2019 році Європол за участю України провів масштабну операцію проти спортивного допінгу. Операція Viribus, яку очолили італійські карабієри спільно з фінансовим підрозділом грецької поліції, стала найбільшою подією такого роду: правоохоронці ліквідували 17 організованих злочинних груп незаконного продажу контрафактних лікарських

препаратів і допінгових матеріалів. Затримання і обшуки проводилися в 23 країнах Євросоюзу і ще 10 країнах за межами ЄС, зокрема в Німеччині, Україні, Молдові, Латвії, Литві, Франції, Великобританії, Колумбії і США. Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол), Об'єднаний дослідницький центр і Всесвітнє антидопінгове агентство приєдналися до операції [10].

Висновки. Отже, сьогодні ми можемо спостерігати посилення співпраці Європейського союзу та України з питань протидії транснаціональної злочинності. На нашу думку, для України, поглиблення співробітництва з Європейським Союзом є надзвичайно важливою можливістю не тільки в окремих практичних питаннях щодо боротьби з транснаціональною злочинністю, а й вірним напрямком у перспективі більш глобальної взаємодії на політичній арені. А також задля подальшого приведення правового, економічного та демократичного стану України, який буде відповідати умовам вступу до ЄС.

Для Євросоюзу поглиблення такої взаємодії є цікавим, адже через близьке географічне розташування криміногенна ситуація вчиняє вплив і на територію Європейських країн.

Щодо діючої Угоди про стратегічне та оперативне співробітництво, то її укладення є необхідним та логічним етапом розвитку відносин Європейського союзу та нашої держави не тільки в аспекті боротьби із організованою злочинністю, а наступним кроком інтеграції України в Європейський Союз.

Література

1. Постанова ВРУ Про основні напрями зовнішньої політики України від 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (дата звернення 13.12.2019)
2. Чорнозуб Л. В. Співпраця України та Європолу у боротьбі зі злочинністю // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 383–385.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 13.12.2019)
4. Perederii, O. (2017). Взаємодія України і Європейського поліцейського офісу в контексті реалізації спільної з Європейським Союзом політики безпеки // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право», (24), 32–34.
5. Устименко О. С. Співробітництво України з Європолем та Євроюстом / О. С. Устименко // Сучасний рух науки: тези доп. III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1–2 жовтня 2018 р. Дніпро, 2018. 648–652 с.
6. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16 (дата звернення 13.12.2019)
7. Каркач П. Координація діяльності правоохоронних органів держав — членів Європейського Союзу / П. Каркач // Історико-правовий часопис. 2013. № 1. С. 127–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2013_1_29
8. Сірант М. М. Поліцейське співробітництво України і Європейського Союзу — правовий аспект / М. М. Сірант // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 850. С. 353–360.
9. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 році URL: <https://eu-ua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementation-report-2018.pdf> (дата звернення 13.12.2019)
10. Матеріали з сайту www.europol.europa.eu URL: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/keeping-sport-safe-and-fair-38-million-doping-substances-and-fake-medicines-seized-worldwide> (дата звернення 13.12.2019)

УДК 343.3/.7

Собуцька Олександра Андріївна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Собуцкая Александра Андреевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sobutska Olexandra

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Шульженко Надія Володимирівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Шульженко Надежда Владимировна

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры криминального права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Shulzhenko Nadiia

PhD in Law, Assistant of the Department of Criminal Law

Yaroslav Mudryi National Law University

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА СТАТТЕЮ 126-1 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

**УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ
ПО СТАТЬЕ 126-1 УГОЛОВНОГО
КОДЕКСА УКРАИНЫ**

**CRIMINAL LIABILITY UNDER
ARTICLE 126-1 OF THE CRIMINAL
CODE OF UKRAINE**

Анотація. Стаття присвячена проблемі домашнього насильства, проводиться аналіз положень, які передбачені національним законодавством, а також новел Кримінального кодексу України (далі- КК України). Доповнення до КК України відбулися у зв'язку із імплементацією норм Стамбульської Конвенції від 11.05.2011 р. до національного законодавства України, відповідно до КК України щодо боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством.

Ключові слова: кримінальне законодавство, домашнє насильство, Стамбульська конвенція, протидія домашньому насильству.

Аннотация. Статья посвящена проблеме домашнего насилия, проводится анализ положений, предусмотренных национальным законодательством, а также новел Уголовного кодекса Украины (далее- УК Украины). Дополнение к УК Украины состоялись в связи с имплементацией норм Стамбульской Конвенции от 11.05.2011 в национальное законодательство Украины, соответственно к УК Украины, по борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием.

Ключевые слова: уголовное законодательство, домашнее насилие, Стамбульская конвенция, противодействие домашнему насилию.

Summary. The article deals with the problem of domestic violence, analyzes the provisions stipulated by national legislation, as well as the amendments to the Criminal Code of Ukraine. Amendments to the Criminal Code of Ukraine were made in connection with the implementation of the provisions of the Istanbul Convention 11.05.2011 to the national legislation of Ukraine, namely the Criminal Code, on combating violence against women and domestic violence.

Key words: criminal law, domestic violence, the Istanbul Convention, counteracting domestic violence.

Актуальність. На сьогодні одним із найбільш прогресивних та ефективних засобів протидії домашньому насильству є Стамбульська Конвенція 11 травня 2011 року [9]. Варто зазначити, що проблема домашнього насильства займає одне з першочергових завдань, які потребують вирішення суспільством та державою. Тому, як один із засобів такого реагування, спрямований на вирішення зазначених проблем, є імплементація взятих державою зобов'язань у національне законодавство, у тому числі і кримінальне, які передбачені Законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12. 2017 р. № 2229-VIII (далі — Закон України від 07.12. 2017 р. № 2229-VIII) [3] та «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII (далі — Закон України 06.12.2017 р. № 2227-VIII) [10]. Така практична реалізація взятих державою зобов'язань, показує її пріоритетний вибір у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Домашнє насильство вважається серйозною проблемою в кожній країні, де вивчається це питання. Таке небезпечне явище відоме і сучасному українському суспільстві, що підтверджується даними соціологічних опитувань населення України, за яким майже половина населення відчула на собі різні форми насильства [8, с. 280]. Останні зміни у КК України були зумовлені прийняттям ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 (далі — ЗУ). Згідно з пояснювальною запискою метою закону є узгодження положень чинного законодавства України у сфері протидії домашньому насильству та насильству стосовно жінок та адаптування його до європейських стандартів, що забезпечують підготування бази для ратифікації, передбаченої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2015 № 450-р, Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 р. [1]. В результаті з'явилися нові законодавчі положення, до яких належать доповнення КК України розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи», в якому передбачені заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство; доповнення КК України ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство», також доповнення КК України ст. 151-2 КК України «Примушуван-

ня до шлюбу», доповнення КК України ст. 153 КК України «Сексуальне насильство» тощо [2].

Відповідно до статті 126-1 КК України під домашнім насильством розуміють умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [2].

Як зазначає А. А. Вознюк, що відповідна кримінально-правова норма породжує більше проблем, ніж вирішує, оскільки: 1) є не чітко визначена диспозиція, яку можна тлумачити по-різному; 2) ст. 126-1 КК України не охоплює переважну більшість випадків домашнього насильства, яке криміналізоване в інших статтях закону про кримінальну відповідальність; 3) для визнання злочину домашнім насильством необхідно, щоб відповідні дії вчинялися систематично, що не дає можливість цій кримінально-правовій нормі ефективно виконувати функцію запобігання цим злочинам; 4) у разі кваліфікації злочину, передбаченого ст. 126-1 КК України, за сукупністю існує висока вірогідність порушення принципу *non bis in idem* [11].

Об'єктом злочину є здоров'я і нормальний психологічний стан особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність. Проте, детальний аналіз диспозиції дає зрозуміти, що основний об'єкт не обмежується лише здоров'ям людини, що дозволяє задуматися про правильне місцезнаходження даної статті в кодексі.

Цьому складові злочину притаманний спеціальний потерпілий. Ним можуть бути: один з подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, з якою винний перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах. В статті 3 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачено вичерпний перелік тих осіб, на кого поширюється насильство, незалежно чи проживають вони разом.

Об'єктивна сторона — фізичне, психологічне або економічне насильство. Більше того, законодавець вказує, що такі види насильства призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи [11].

У ст. 1 ЗУ під домашнім насильством розуміється діяння (дії або бездіяльність) фізичного,

сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3]. Таким чином в даній нормі, домашнє насильство включає в себе чотири види: фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство, які, в свою чергу, утворюють основний зміст такого насильства.

Проте, порівнюючи поняття «домашнє насильство» в статті 126-1 та у Законі, в першому випадку ми не бачимо такої складової як «сексуальне насильство». Отже, виникає певне протиріччя між даними нормами і питання про те, чи варто доповнити об'єктивну сторону статті в КК України такою ознакою, як «сексуальне насильство».

Суб'єкт злочину — спеціальний. Ним може бути член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває у сімейних або близьких відносинах.

У пояснювальній доповіді до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11.05.2011, а саме в пункті 42 зазначено, що домашнє насильство може бути двох видів: 1) насильство у стосунках інтимних партнерів — з боку теперішнього чи колишнього чоловіка чи дружини або партнера (особи, з якою потерпілий перебуває або перебував у сімейних чи близьких відносинах) і 2) насильство у стосунках між поколіннями — зазвичай батьками і дітьми або дідами (бабами) й онуками. Останнє може мати місце з боку особи до своєї дитини, батька чи матері (жорстоке поводження з особами похилого віку) або насильство в стосунках між будь-якими іншими двома чи декількома членами сім'ї різних поколінь і, знову ж таки, спільне проживання потерпілого та правопорушника не вимагається [4].

Отже, виникає питання щодо розуміння поняття близьких осіб. Визначення даному поняттю, ми можемо знайти у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції». Звідси ми можемо виділити таку категорію осіб зазначених в п.б ч. 1 ст. 1 цього закону: будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі [5]. Проте такі ж ознаки притаманні і «близьким родичам та членам сім'ї», визначення яких надано в статті 3 Кримінального Процесуального Кодексу України. Тому, на мою

думку, у визначенні близьких осіб не повністю охоплено усіх можливих і на практиці будуть виникати труднощі. Наприклад, до близьких осіб можна віднести близьких друзів, яких теж з особою може поєднувати спільне майно, проживання, побут.

Суб'єктивна сторона характеризується умислом. Більше того, варто зазначити, що для наявності складу злочину умисел повинен бути систематичним. Проте, тлумачення терміну «систематичності» не надається. Науковці О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк висвітлили свою позицію щодо цього питання і визначили, що злочин вважається вчиненим з моменту хоча б однієї з форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, в результаті чого настав хоча б один із зазначених у законі наслідків. При цьому немає значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в терміновому заборонному приписі, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Звісно, для доказування факт документування має значення, але не більше ніж інші передбачені законом докази (свідчення потерпілих, свідків, висновки експертиз тощо) [7, с. 78].

Саме на ознаку систематичності звертає увагу Оболонський районний суд м. Києва, який вперше виніс вирок в столиці, за яким чоловіка було визнано винним за ст. 126-1 КК України. Зазначається, що засуджений в період з 03.06.2019 по 19.09.2019, був неодноразово притягнутий до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства відносно своєї цивільної дружини, систематично, на протязі тривалого часу вчиняє домашнє насильство відносно останньої, які виражаються у фізичному, психологічному насильстві, в результаті чого, засуджений завдає систематичні фізичні та психологічні страждання потерпілій [12].

При кваліфікації слід розмежовувати положення статті 126-1 КК України від норми Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі-КУпАП) 173-2 статті, тому що в деяких моментах виникає конкуренція між написаним. Таким чином, адміністративна відповідальність настає за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [6]. Відмінність перш за все полягає у самому протиправному діянні, так як кримінальна відповідальність виникає за вчинення домашнього насильства, в той час, коли КУпАП передбачає відповідальність і за насильство за ознакою статі. Насильство у статті 173-2, так як і в 126-1 вчиняється у спосіб фізичного,

психологічного чи економічного характеру але наслідками такого насильства можуть бути лише: а) шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, яка — саме з метою відмежування її від шкоди, визначеної у ст. 126-1 КК — не охоплюється поняттям «фізичні або психологічні страждання, розлади здоров'я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи» або б) сама по собі можливість настання (а не реальне настання) будь-якої шкоди фізичному або психічному здоров'ю потерпілого [7, ст. 79–80]. Частиною 2 ст. 173-2 КУпАП передбачено відповідальність за ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною 1 цієї статті, що означає порушення цієї норми вдруге. Стаття 173-2 не має ознак систематичного вчинення правопорушення, притаманного ст. 126-1 ККУ. Тому, на мою думку, варто правильно визначити поняття «систематичності», за яке передбачена кримінальна відповідальність. Отже, з вище викладеного, можна зробити висновок, що покарання є суворіше за вчинення домашнього насильства щодо дружини

(чоловіка) або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, ніж до зовсім випадкової особи, яка не має жодного відношення до кривдника.

Висновок. Таким чином, зрушення і запровадження новачків в законодавстві щодо протидії домашньому насильству в Україні відбуваються, але існує ще низка питань, які потребують певних поправок чи рекомендацій. Перш за все, варто звернути увагу на Стамбульську Конвенцію, яку Україна підписала, але ще досі не ратифікувала, а це є великою прогалиною в законодавстві, якщо говорити про євроінтеграційні процеси. Також, потрібно звести у відповідність між собою ознаки «домашнього насильства», які наводяться у Кодексах та законах, мінімізувати конкуренцію між собою положень Кримінального Кодексу та КУпАПу. Стаття 126-1 КК України також потребує уточнень і ширшого тлумачення а саме поняття «систематичності», для розмежування вказаного складу злочину від схожого складу правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП. Конкретизації змісту форм об'єктивної сторони цього злочину.

Література

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 14.05.2015 № 450-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/450-2015-%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2229-19>
4. Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 11.05.2011 (п. 42).
5. Про запобігання корупції Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1700-18>
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-21) Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/80731-10>
7. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Баїте, 2019. 288 с.
8. Пивоваров В. В., Ілліна А. В. Кримінологічний аналіз законодавства про запобігання і протидію домашньому насильству / В. В. Пивоваров, А. В. Ілліна // Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1. С. 280–284.
9. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/MU11251?an=2>
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами від 06.12.2017 № 2227-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2227-19/sp:java->
11. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. Форум Права, 55(2). 6–14. 2019. URL: https://forumprava.pp.ua/files/006-014-2019-2-FP-Voznyuk_3.pdf
12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85407744>

УДК 343.97

Строга Єлизавета Олександрівна
студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Строгая Елизавета Александровна
студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Stroga Elizabeth

Student of the

Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Харитоновна Олена Володимирівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри кримінального права № 1

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАГУВАННЯ НА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

ПРАВОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РЕАГИРОВАНИЯ НА НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ

LEGAL TOOLS FOR RESPONDING TO DOMESTIC VIOLENCE

Анотація. Стаття присвячена питанням щодо домашнього насильства як злочину та адміністративного проступку. У статті проаналізовано склади відповідних правопорушень, передбачених ст. 126¹ Кримінального кодексу України та ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення, проведено їх розмежування та визначено різницю з явищем сімейного конфлікту.

Авторкою ґрунтовно досліджено питання циклічності домашнього насильства та юридичного закріплення цієї ознаки як систематичності. Окремо у статті розглянуто кількісну та якісну складові систематичності, співвідношення цього поняття з повторністю. Авторкою, також, підкреслюється проблемність реального встановлення даної ознаки, що підтверджується зібраними та наведеними статистичними даними.

У статті значна увага приділена сучасним засобам правового впливу на насильство в сім'ї та практику їх застосування.

Ключові слова: домашнє насильство, сімейний конфлікт, латентне правопорушення, циклічний характер, систематичність.

Аннотация. Статья посвящена вопросам относительно домашнего насилия как преступления и административного проступка. В статье проанализированы составы соответствующих правонарушений, предусмотренных ст. 126¹ Уголовного кодекса Украины и ст. 173² Кодекса Украины об административных правонарушениях, проведено их разграничение и определена разница с явлением семейного конфликта.

Автором основательно исследован вопрос цикличности домашнего насилия и юридического закрепления этого признака как систематичности. Отдельно в статье рассмотрены количественная и качественная составляющие систематичности, соотношение этого понятия с повторяемостью. Автором, также подчеркивается проблемность реального установления данного признака, что подтверждается собранными и приведенным статистическим данным.

В статье значительное внимание уделено современным средствам правового воздействия на насилие в семье и практику их применения.

Ключевые слова: домашнее насилие, семейный конфликт, латентное правонарушение, циклический характер, систематичность.

Summary. The article addresses domestic violence as a crime and administrative misconduct. The article analyzes the composition of relevant offenses under Art. 126¹ of the Criminal Code of Ukraine and Art. 173² of the Code of Administrative Offenses, their delineation and the difference with the phenomenon of family conflict.

The author thoroughly investigated the issue of cyclicity of domestic violence and the legal fixation of this feature as systematic. The article deals with quantitative and qualitative constituents of systematicity, correlation of this concept with repetition. The author also emphasizes the problem of the actual establishment of this trait, which is confirmed by the statistics collected and presented.

The article focuses on contemporary remedies for domestic violence and the practice of their use.

Key words: domestic violence, family conflict, latent offense, cyclical nature, systematic nature.

Постановка проблеми. Довгий час у житті людей побутував стереотип про домашнє насильство як виключно проблему сім'ї, а не суспільства в цілому. Регулювання відносин даної сфери перебувало поза межами права, оскільки будь-яке втручання держави у сімейні стосунки вважалося недоцільним, а більше того навпаки розцінювалося як порушення таємниці приватного життя. Таке становище сприяло розвитку й поширенню проявів насильства в сім'ї, а також їх перетворенню на латентні правопорушення, які залишалися поза увагою компетентних органів державної влади.

Проте нині, з оновлення чинної нормативно-правової бази та імплементацією міжнародних і європейських норм та стандартів, питання домашнього кривдження набуло широкого розголосу та вийшло за рамки сприйняття, як «буденної справи».

Однак, на даний момент, наявні дослідження правових засобів реагування на домашнє насильство є фрагментарним. До того ж, із включення до Кримінального кодексу України (далі — КК) статті 126¹ «Домашнє насильство», постала проблема щодо правильної кваліфікації та практичного розмежування передбаченого даною статтею злочину і адміністративного правопорушення закріпленого в ст. 173² Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП).

Таким чином, актуальність цієї роботи зумовлена, з одного боку, включення нової форми правового впливу на делікти, що виникають у сімейно-побутових стосунках, а з іншого боку, недостатністю її дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою домашнього насильства у різних галузях науки займалася велика кількість як вітчизняних, так і західноєвропейських вчених, зокрема: Байда А. О., Гальцова В. В., Гончарова Т. В., Дудоров О. О., Хавронюк М. І., Харитонова О. В., Єжі Меллібруда (Jerzy Mellibruda), Ленор Уокер (Lenore Walker), Е. Салісбурі (Eve Salisbury) та Г. Донавін (Georgiana Donavin).

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексне дослідження правових засобів протидії домашньому насильству як латентному правопорушенню, розгляд питань пов'язаних з його криміналі-

зацією, практичне розмежування насильства в сім'ї як злочину та адміністративного правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Людина — істота соціально залежна, оскільки все своє життя перебуває в оточенні інших людей, поведінка яких безпосередньо на неї впливає. У даній сфері співіснування та взаємодії індивідів зустрічаються випадки соціальних відхилень, коли дії особи набувають аморального або суспільно небезпечного / шкідливого характеру.

Слід зазначити, що девіантна поведінка притаманна людині протягом всього історичного розвитку, і знайшла свій прояв, навіть, у такому соціальному інституті як сім'я, де нібито особа повинна бути найбільш захищеною.

Для розв'язання проблем у площині забезпечення прав і свобод людини, її благополуччя та соціального порядку існують різні засоби та механізми, зокрема правові, необхідність застосування яких прямо залежить від характеру делінквентної поведінки та динамічності суспільних відносин.

Наразі поряд з регулюванням нових видів та форм протиправних діянь, під увагу держави потрапляють також правопорушення, які тривалий час мали латентний характер. Серед таких протиправних діянь необхідно виділити домашнє насильство, яке досягло значних масштабів та вже занадто загрожує безпеці особи, суспільства та держави, щоб залишатися приватним питанням.

Таким чином, свідоме суспільство усіяко намагається протидіяти насильству в сім'ї застосовуючи наступні підходи: 1) ресторативний; 2) каральний.

Ресторативний спрямований запобігати насильству шляхом вирішення домашніх конфліктів третейськими судами або через примусову психологічну та медичну допомогу. А каральний має місце, коли такий конфлікт набуває циклічного характеру, тобто особа повторює свої дії у різних проявах. У такому разі необхідно розірвати стосунки між жертвою та насильником та накласти певні санкції на останнього.

Тому, у більшості розвинених країн діє не лише базовий закон про домашнє насильство, а також створюються як адміністративні, так і кримінально-правові заходи для боротьби з цим негативним явищем.

Так, в Україні законодавство, що регламентує даний інститут становлять: Конституція України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ, Закони України, зокрема ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» прийнятий 07.12.2017 року та інші нормативно-правові акти, серед яких провідне місце займає КК України та КУпАП.

За своєю суттю адміністративне та кримінальне право мають тісний зв'язок у сфері охорони суспільних відносин, проте саме найбільш важливі з них знаходяться під охороною кримінального закону. Зі свого боку за посягання та завдану шкоду охоронюваним відносинам особи притягаються до відповідної відповідальності, градація якої залежить від рівня суспільної небезпеки протиправних дій / бездіяльності.

Зокрема у ч. 2 ст. 1 КК вказано, що для здійснення охорони суспільних відносин КК України, який є єдиним джерелом кримінального права, визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [1].

Принципово важлива норма міститься в ч. 2 ст. 9 КУпАП і має наступний зміст: «Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності» [2].

Оскільки домашнє насильство може бути як кримінальною, так і адміністративною категорією, необхідним є практичне його розмежування, а також встановити різницю між поняттями «конфлікт» і «ситуація насильства».

Однією з найважливіших відмінних ознак є циклічний характер домашнього насильства. Тобто, це не прояв одноразового акту поведінки особи-кривдника, а цілий процес, який складається з циклічних дії, тобто має триваючий характер.

Вперше теорія щодо циклів насильства була розроблена американською дослідницею і фахівцем проблеми домашнього насильства Ленор Уокер (Lenore Walker) у ході практичної роботи з постраждалими, та знайшла своє відображення у книзі «Побити жінку» (The battered woman) [3, с. 91–95]. У дані концепції визначено 3 окремі фази, які, як правило, присутні у відносинах пов'язаних з насильством.

Слід зазначити, що принциповим є встановлення наявності чи відсутності всіх наведених у таблиці ознак, щоб охарактеризувати дії особи як насильницькі. На відміну від «ситуації насильства» розвиток «конфліктної ситуації» має 2 шляхи (схема 1).

Так, яким би гострим не був конфлікт, він переходить в категорію домашнього насильства, тільки коли акти агресії стають методичними й повторюваними, а ціль спору зміщується з площини його

Таблиця 1

Співвідношення сімейного конфлікту та домашнього насильства

Критерій розмежування	Сімейний конфлікт	Домашнє насильство
Поняття		
	Це різке загострення <i>суперечностей</i> двох членів сім'ї, відстоювання ними своєї думки у процесі розв'язування певної проблеми, яка є особистісно значимою для кожного учасника.	Повторювані та образливі дії фізичного, економічного, психологічного та сексуального характеру, які набувають циклічності і є спрямованими на <i>встановлення влади і контролю</i> над особами пов'язаними спільним побутом
Ознаки	є індикаторами, що дають змогу відрізнити конфлікт від насильства	
Рівність суб'єктів	– Наявна Двоє осіб на рівних відстоюють свою позицію	– Відсутня Кривдник намагається підпорядкувати волю скривдженої особи, контролювати її дії
Циклічність	– Відсутня Дії можуть повторюватися, але не створюють цикл	– Завжди наявна Дії є повторюваними і складаються з 3 фаз циклу
Умисність та характер дій	– Умисел відсутній Дискусія є випадковою (особи не мають попереднього наміру); У діях відсутній суспільно небезпечний/шкідливий характер.	– Наявний умисел Попередній намір досягти бажаного результату; Повне усвідомлення дій та їх наслідків, які є суспільно небезпечними (шкідливими)
Спричинення шкоди	– Відсутнє Можливий сплеск емоцій під час конфлікту, що <i>впливає</i> на психоемоційний стан особи. Обов'язково: <i>вплив повинен бути незначним</i> . Наслідки: дискомфорт, стрес.	– Завжди наявне Наслідки: шкода фізичному/психічному здоров'ю тощо.
Порушення прав і свобод людини	– Відсутнє	– Завжди наявне

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Таблиця 2

Цикл насильства (The Cycle of Violence)

Фаза	Характеристика стадії
1. Tension Building Phase — Фаза будівництва напруги	- Поступова ескалація напруженості - Окремі спалахи образ - Жертва намагається контролювати ситуацію та заспокоїти кривдника, який починає вчиняти насильницькі дії, але не в крайній вибуховій формі - Виправдовування поведінки кривдника(ці) - Тривалість фази не є сталою
2. Violent Episode Phase — Фаза насильницького епізоду	- Втрата контролю над діями кривдника - Виявлення вербальної і фізичної агресії у найбільш негативній формі - Жертві заподіяна шкода - Тривалість: від 2 до 24 годин - Публічність: залучення інших суб'єктів (поліції, закладів охорони здоров'я тощо) — не є обов'язковою
3. Remorseful/Honeymoon Phase — Фаза щирого каяття/»медового місяця»	- Осуд своєї поведінки кривдником - Надання допомоги жертві - Примирення/намагання зберегти відносин - Обіцянки кривдника більше ніколи не повторювати насильства - Жертва легковажно довіряє кривднику - Може продовжуватись застосування економічного та психічного насильства

Джерело: складено автором на основі [3]

вирішення у бажання завдати шкоди та встановити контроль над іншою особою. Насильницькі дії завжди повторюються, навіть після 3 стадії циклу — «щирого розкаяння», оскільки саме жага влади керує кривдником. Для ілюстрації цього явища, одна з американських компаній — Duluth Domestic Abuse Intervention Project, розробила схему під назвою «Колесо влади й контролю» (Power and Control Wheel), вказавши технології, які застосовує кривдник [4].

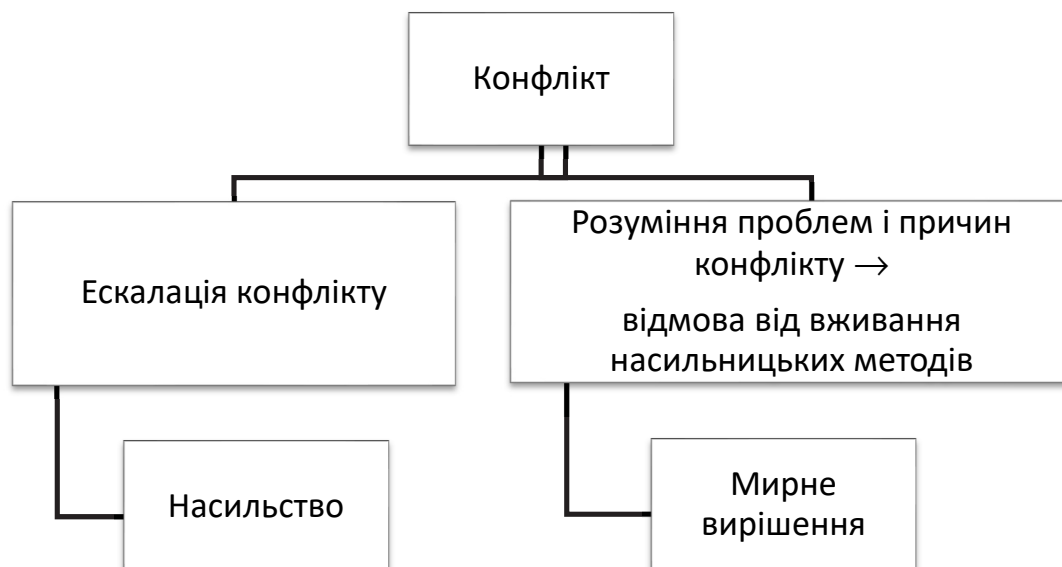
З вищевикладеного можна зробити висновок, що насильство в сім'ї, безперечно, є антисоціальним явищем та однією з формою порушення прав люди-

ни. За вчинення відповідного діяння передбачена юридична відповідальність закріплена у ст. 126¹ КК та ст. 173² КУпАП. Даними статтями регулюються одні й ті ж правовідносини, які мають надто схожий зміст, а тому утворюють «конкуренцію» норм.

Так, ст. 126¹ КК закріплює, що домашнє насильство — це умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я,

Схема 1

Варіанти розвитку конфліктної ситуації

Джерело: складено автором

втрата працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

А відповідно до ч. 1 ст. 173² КУпАП вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі — це умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого.

У ч. 2 вищевказаної статті передбачена повторність як кваліфікуюча ознака адміністративного правопорушення.

Слід зазначити, що підставою відповідальності як кримінальної так і адміністративної є наявність в діянні особи складу злочину або проступку відповідно, які передбачені КК та КУпАП. У свою чергу склад правопорушення — це сукупність об'єктивних (об'єкт, об'єктивна сторона) та суб'єктивних (суб'єкт, суб'єктивна сторона) ознак, які характеризують діяння як правопорушення та які є необхідними і достатніми для притягнення до юридичної відповідальності [5].

Окремої уваги заслуговує розгляд об'єктивної сторони даних правопорушень, оскільки саме їх зовнішня сторона дає змогу чітко встановити, коли те чи інше діяння можна кваліфікувати як злочинне.

По-перше, слід зазначити, що склад адміністративного правопорушення передбаченого ст. 173² КУпАП є формальним, на противагу ст. 126¹ КК обов'язковою ознакою встановлює наявність суспільно небезпечних наслідків, а тому зазначений склад

є матеріальним. Наслідки можуть бути [6, с. 100]: 1) фізичні страждання (виражаються у негативних змінах у фізичному стані особи й набувають своїх проявів через фізичний біль); 2) психологічні страждання (міни, які відбуваються у психоемоційному стані особи та викликають душевні переживання, почуття тривоги, страху або приниження тощо); 3) розлади здоров'я (порушення нормального стану організму людини, тобто його ушкодження, розвиток хворобливих процесів тощо); 4) втрата працездатності (даний наслідок включає не тільки втрату професійної працездатності потерпілого, а й загалом його навичок та вмінь, які особа не може реалізувати, через завдану шкоду); 5) емоційна залежність (пригнічення потерпілого таким чином, що виключає можливість його вільної та самостійної реалізації як особистості); 6) погіршення якості життя потерпілої особи (може виражатися в позбавленні або зменшенні кількості необхідних благ, доходів т.д.), що викликає економічну залежність скривдженої особи від кривдника.

Однак, суспільно небезпечні наслідки можуть бути поставлені у вину особі лише за умов, що вони перебували у причинному зв'язку з її дією або бездіяльністю [7]. На відміну від даної конструкції *corpus delicti*, встановлення наявності чи відсутності наслідків та причинного зв'язку для притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 173² КУпАП не є обов'язковим. Підтвердженням даної тези є наступне формулювання використане законодавцем у вищевказаній статті «внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода».

По-друге, домашнє насильство як діяння передбачене ст. 126¹ КК та ст. 173² КУпАП можна розмежувати за наступними ознаками:

Таблиця 3

Співвідношення складу ст. 126¹ КК та ст. 173² КУпАП

Суб'єкт	КК	Спеціальний суб'єкт (ч. 2 ст. 18 КК) Ознаки: — Фізична та осудна особа — відповідно до ч. 1 ст. 22 досягла 16 років на момент вчинення злочину — член подружжя чи колишнього подружжя або інша особа, яка перебуває у сімейних або близьких відносинах із потерпілим (потерпілою)
	КУпАП	Оскільки стаття, крім домашнього насильства, включає здійснення насильства за ознакою статі, таким чином суб'єкт є загальний: — Фізична та осудна особа — відповідно до ч. 1 ст. 12 досягла 16 років на момент вчинення адміністративного проступку
Суб'єктивна сторона	КК	Наявність вини у формі умислу, однак умисел повинен бути систематичним
	КУпАП	Наявність вини у формі умислу
Об'єкт	КК	Родовий об'єкт: життя та здоров'я особи Безпосередній об'єкт: здоров'я особи. Додатковим факультативним його об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна недоторканність. Вимагає встановлення особа потерпілого.
	КУпАП	Родовий об'єкт: громадський порядок та безпека Безпосередній об'єкт: суспільні відносини у сфері захисту прав громадян

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Продовження таблиці 3

Спільні ознаки	Відмінність
1. Умисне вчинення фізичного, психологічного та економічного насильства	1. Окрім домашнього насильства, як поширюється на визначене коло суб'єктів, КУпАП передбачає насильство за ознакою статі розширюючи тим самим і коло потерпілих
2. Можуть мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі)	2. Діяння передбачені КК є суспільно небезпечними, за КУпАП — суспільно шкідливими. Суспільна небезпечність діяння полягає у систематичності його вчинення, тобто 3 і більше разів
3. Відсутність сексуального насильства, останнє підлягає кваліфікації за окремими статтями КК (149, 152–156, 301–303)	

Джерело: складено автором на основі [1; 2]

Поняття систематичності було розроблено установою практикою ВСУ з метою однакового і правильного застосування судами законодавства при розгляді кримінальних справ.

Так, у аб. 2 п. 28 ППВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи» систематичним приниженням людської гідності є тривале принизливе ставлення до потерпілого (постійні образи, глуmlinня над ним тощо) [8].

У свою чергу ППВСУ «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» уточнює поняття «систематичність» вказуючи, що діяння повинні вчинятися не менше трьох разів протягом нетривалого часу (аб. 4 п. 10) [9].

Таким чином, систематичним визнається багаторазове вчинення, не менше 3 разів (кількісна ознака), діяння протягом фактичного року. За якісною ознакою, такі діяння повинні бути взаємопов'язані, об'єднуватись спільним умислом, та разом утворювати єдиний цикл.

Потрібно відрізнити систематичність від повторюваності, яка кваліфікується за ч. 2 ст. 173² КУпАП,

оскільки для наявності останньої необхідно вдруге вчинити такі протиправні діяння.

До того ж, слід зазначити, що суспільна небезпечність виражається саме в систематичності тому, що окремо прояви одиничних тотожних, схожих або однорідних дій (бездіяльності) мають незначний вплив на особу-потерпілого, однак в своїй сукупності можуть завдати істотної шкоди охоронюваним правам та свободам людини.

Зі свого боку, встановлення кількісного показника викликає суперечки серед багатьох вчених-юристів та юристів-практиків, оскільки одні з них наголошують, що для доведення факту систематичності потрібно 2 рішення суду про притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 173² КУпАП, інші ж заперечують це твердження.

Для вирішення цього питання проаналізуємо дані ЄДРСР, а саме судові рішення за ст. 173² КУпАП прийняті в Харківській обл. за березень 2019 року.

Таким чином, лише третина справ вирішена по суті, а тому визначення систематичності за кількістю прийнятих судом рішень дає можливість злочинцям уникнути кримінальної відповідальності за скоєний злочин.

Таблиця 4

Статистичні дані за ст. 173² КУпАП

К-сть справ	Постановлене рішення про:
182 (31,9%)	Визнання особи винною та накладення адміністративного стягнення
214 (37,5%)	Направлені для додаткової перевірки та належного оформлення матеріалів справи (доопрацювання протоколу)
41 (7,2%)	Перенесення розгляду справи у зв'язку з відсутністю відповідача та для забезпечення його участі у розгляді справи здійснити привід
72 (12,6%)	Закриття провадження по справі у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи строків накладення адміністративного стягнення
23 (4%)	Заміну адміністративного стягнення
14 (2,45%)	Закриття провадження по справі у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення
14 (2,45%)	Закриття провадження по справі у зв'язку із малозначністю діяння (ст. 22 КУпАП)
11 (1,9%)	Об'єднання декількох проваджень в одне
Всього: 571	

Джерело: складено автором на основі [11]

Потрібно підкреслити, що з моменту набрання чинності закону, яким встановлюється відповідальність за домашнє насильство (11 січня 2019 року), та станом 12.04.2019 судами України винесено 5 вироків. Аналіз даних рішень ще раз підтверджує тезу встановлення систематичності за фактично скоєними діями, а не постановами за ст. 173² КУпАП.

Науковці О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк у своєму науково-практичному коментарі до новел КК «Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі» додають: «Злочин вважається вчиненим з моменту хоча б однієї з форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, в результаті чого настав хоча б один із зазначених у законі наслідків. При цьому немає значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в терміновому заборонному приписі, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Звісно, для доказування факт документування має значення, але не більше ніж інші передбачені законом докази (свідчення потерпілих, свідків, висновки експертиз тощо)» [10, с. 78].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підсумовуючи можна зазначити, що домашнє насильство є антисоціальним явищем та одним із видів порушення прав людини. Тому, державами створюються правові механізми для боротьби з різними формами його прояву, в Україні — це, зокрема, система адміністративних та кримінальних засобів.

Зі свого боку для недопущення помилковості кваліфікації діянь, що становлять склад правопорушень передбачених ст. 126¹ КК та 173² КУпАП, та правильного застосування правових санкцій, потрібно враховувати наведені в статті позиції, зокрема щодо встановлення факту систематичності.

Оскільки, домашнє насильство — це циклічний процес обов'язковою складовою якого є фаза «щирого розкаяння» кривдника, тому тимчасове примирення сторін не вирішує проблему, а лише розширює темпоральні рамки для її вирішення. При цьому наявні наразі правові механізми можуть виявитися неефективними. Таким чином, зміст відповідного дослідження є важливим не тільки для практичної діяльності, а й для подальшого вдосконалення правових засобів для боротьби з насильством в сім'ї.

Література

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 23.10.2019).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 26.10.2019).
3. Lenore E. A. Walker. The battered woman syndrome: book. New York: Springer Publishing Company, 2009. 511 p.
4. Understanding the Power and Control Wheel. Domestic Abuse Intervention Project: веб-сайт. URL: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/understanding-power-control-wheel/> (дата звернення 13.11.2019).
5. Склад правопорушення — поняття, структура. Юридичні послуги Online: веб-сайт. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/stati/tgp/130.php> (дата звернення 14.10.2019).
6. Мінка Т. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2019. С. 98–101.
7. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Вид. 5-те, переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.
8. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 07.02.2003 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%E0%F2%E8%F7%ED%E5#w11> (дата звернення 16.11.2019).
9. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верхов. Суду України від 27.02.2004 № 2 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%E0%F2%E8%F7%ED%E8%EC#w11> (дата звернення 16.11.2019).
10. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Baite, 2019. 288 с.
11. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 15.11.2019).

References

1. Kryminal'nyj kodeks Ukrajinjy: Zakon Ukrajinjy vid 05.04.2001 # 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennja: 23.10.2019).
2. Kodeks Ukrajinjy pro administratyvni pravoporushennja: Zakon Ukrajinjy vid 07.12.1984 # 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (data zvernennja 26.10.2019).

3. Lenore E. A. Walker. The battered woman syndrome: book. New York: Springer Publishing Company, 2009. 511 p.
4. Understanding the Power and Control Wheel. Domestic Abuse Intervention Project: веб-сайт. URL: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/understanding-power-control-wheel/> (дата звернення 13.11.2019).
5. Sklad pravoporushennja — ponjattja, struktura. Jurydychni poslughy Online: veb-sajt. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/stati/tgp/130.php> (data zvernennja 14.10.2019).
6. Minka T. Rozmezhuvannja administratyvnoji ta kryminaljnoji vidpovidalnosti za vchynennja domashnjogho nasylystva. Nacionalnyj jurydychnyj zhurnal: teoriya i praktyka. 2019. S. 98–101.
7. Kryminalne pravo Ukraïny. Zaghaljna chastyna: pidruchnyk / V. I. Borysov, V. Ja. Tacyi, V. I. Tjutjughin ta in.; za red. V. Ja. Tacija, V. I. Borysova, V. I. Tjutjughina. Vyd. 5 te, pererobl. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2015. 528 s.
8. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyny proty zhyttja ta zdorov'ja osoby: postanova Plenumu Verkhov. Sudu Ukraïny vid 07.02.2003 # 2 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%E0%F2%E8%F7%ED%E5#w11> (data zvernennja 16.11.2019).
9. Pro zastosuvannja sudamy zakonodavstva pro vidpovidalnistj za vtjaghnennja nepovnolitnikh u zlochynnu chy in-shu antyghromadsjku dijalnistj: postanova Plenumu Verkhov. Sudu Ukraïny vid 27.02.2004 # 2 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-04?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC%E0%F2%E8%F7%ED%E8%EC#w11> (data zvernennja 16.11.2019).
10. Dudorov O. O., Khavronjuk M. I. Vidpovidalnistj za domashnje nasylystvo i nasylystvo za oznakoju stati (naukovo-praktychnyj komentar novel Kryminalnogho kodeksu Ukraïny) / za red. M. I. Khavronjuka. Kyjiv: Vaite, 2019. 288 s.
11. Jedynyj derzhavnyj rejestr sudovykh rishenj Ukraïny. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/> (data zvernennja: 15.11.2019).

УДК 342.92(477):341.231.14

Федоренко Євгенія Ігорівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Федоренко Евгения Игоревна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Fedorenko Yevgenia

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ СТАТУС ВОЕННОСЛУЖАЩИХ В УКРАИНЕ: СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА

ADMINISTRATIVE-LEGAL STATUS OF MILITARY PERSONNEL IN UKRAINE: ESSENCE AND STRUCTURE

Анотація. На основі чинного законодавства України у статті досліджено адміністративно-правовий статус військовослужбовців як суб'єктів адміністративного права, розглянуто та охарактеризовано його структурні елементи.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, військовослужбовець, військова служба, військовий обов'язок, права, обов'язки, заборони, обмеження, юридичні гарантії, соціальні гарантії, юридична відповідальність.

Аннотация. На основе действующего законодательства Украины в статье исследовано административно-правовой статус военнослужащих как субъектов административного права, рассмотрены и охарактеризованы его структурные элементы.

Ключевые слова: административно-правовой статус, военнослужащий, военная служба, военные обязанности, права, обязанности, запреты, ограничения, юридические гарантии, социальные гарантии, юридическая ответственность.

Summary. On the basis of the current legislation of Ukraine the article investigates the administrative-legal status of military personnel as subjects of administrative law, its structural elements are considered and characterized.

Key words: administrative and legal status, military, military service, military duty, rights, duties, prohibitions, restrictions, legal guarantees, social guarantees, legal responsibility.

Постановка проблеми. У наш час проблема визначення адміністративно-правового статусу військовослужбовців є досить актуальною. Адже в умовах, коли відбуваються воєнні дії, роль військовослужбовців в житті держави все більше зростає, їх діяльність набуває активного характеру, що зумовлює потребу в правильному розумінні їх адміністративно-правового статусу, в його чіткій фіксації та конкретизації на законодавчому рівні.

Мета. Проаналізувати правові основи військової служби в Україні, розглянути структуру адміністративно-правового статусу військовослужбовців, охарактеризувати її елементи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все, необхідно зосередитись на термінології, а саме на таких поняттях як «статус», «правовий статус». «Status» у перекладі з латинської мови означає положення, стан чого-небудь або будь-кого [1, с. 578]. За юридичною енциклопедією статус — правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [2, с. 626].

Щодо поняття «правовий статус»: за О. Ф. Скакуна це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права координує своє поведінку в суспільстві [3, с. 377, 381]. До такої думки схилиються О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко та додають, що характерними ознаками правового статусу є: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність [4, с. 366].

Більш точний зміст поняття «правовий статус» формується нормами відповідних галузей права. Галузеві правові статуси уточнюють загальний правовий статус особи щодо конкретних правових відносин, які виникають у суспільстві та є предметом певної галузі права.

Адміністративно-правовий статус притаманний кожній особі, яка є суб'єктом адміністративно-правових відносин, він визначає положення, становище конкретного суб'єкта в управлінських відносинах. Прийнято виділяти загальний, особливий та спеціальний адміністративно-правові статуси. Особливий адміністративно-правовий статус включає в себе специфічні права та обов'язки громадянина, які реалізуються в адміністративних правовідносинах, в тих чи інших галузях і сферах функціонування публічної влади. Саме таким статусом наділені військовослужбовці.

Так, Закон «Про військовий обов'язок і військову службу» визначає, що військова служба є різновидом державної служби особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та

осіб без громадянства. Вона пов'язана із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які проходять військову службу, є військовослужбовцями [5].

Правові основи військової служби складають Конституція України, цей Закон та Закони: «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію», інші закони, — а також прийняті відповідно до них Укази Президента України та інші нормативно-правові акти щодо забезпечення обороноздатності держави, виконання військового обов'язку, проходження військової служби, служби у військовому резерві та статусу військовослужбовців, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Аналіз положень законодавства дає змогу зробити висновок, що елементами адміністративно-правового статусу військовослужбовців є:

- 1) права і обов'язки;
- 2) заборони та обмеження;
- 3) юридичні гарантії;
- 4) юридична відповідальність.

Характеризуючи права військовослужбовців, варто зазначити, що вони виступають як міра необхідної, а не можливої поведінки, на відміну від прав осіб із загальним правовим статусом. Проаналізувавши співвідношення прав з обов'язками військовослужбовців, ми дійшли до висновку, що такі права насамперед передбачені для належного виконання відповідних обов'язків. Ст. 11 Закону «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» закріплює загальні обов'язки військовослужбовців: додержуватися Конституції України та законів України, Військової присяги, віддано служити Українському народові, сумлінно і чесно виконувати військовий обов'язок; беззастережно виконувати накази командирів (начальників) і захищати їх у бою; оберігати Бойовий Прапор своєї частини; постійно підвищувати рівень військових професійних знань; знати й утримувати в готовності до застосування закріплене озброєння, бойову та іншу техніку, берегти державне майно; поважати бойові та військові традиції, допомагати іншим військовослужбовцям, що перебувають у небезпеці, стримувати їх від вчинення протиправних дій, поважати честь і гідність кожної людини; суворо зберігати державну таємницю; вести бойові дії ініціативно, наполегливо, до повного виконання поставленого завдання тощо [6]. Згідно зі ст. 17 Закону на військовослужбовців під час перебування на бойовому чергуванні, у внутрішньому і гарнізонному наряді, а також під час виконання інших завдань покладаються спеціальні обов'язки. Військовослужбовці перебувають під захистом держави і мають усю повноту прав і свобод, закріплених Конституцією України (ст. 18 Закону). Військовослужбовці під час виконання

службових обов'язків мають право застосовувати заходи фізичного впливу, а також носити, зберігати та застосовувати спеціальні засоби, зброю в порядку, встановленому законодавством. Це право, перш за все, спрямоване на те, щоб забезпечити реалізацію загальних обов'язків військовослужбовців, визначених у ст. 11 Закону.

Невід'ємним елементом адміністративно-правового статусу військовослужбовців є заборони та обмеження, які встановлюються виключно законодавством. Вони включають перелік діянь, несумісних зі статусом військовослужбовців загалом. У разі їх недотримання завдається істотна шкода не лише інтересам військової служби, а й держави. Так, військовослужбовцям забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та в будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення, а також займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту [7].

Метою обмеження прав і свобод військовослужбовців є, передусім, забезпечення ефективної службової діяльності, недопущення можливих зловживань під час її здійснення та створення умов щодо незалежності службової діяльності від впливу сторонніх чинників, які не пов'язані з військовою службою. Так, Розділом IV Закону «Про запобігання корупції» встановлено наступні обмеження: щодо використання службових повноважень чи свого становища; щодо одержання подарунків; щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; спільної роботи близьких осіб [8]. Відповідно до ст. 3 дія цього Закону поширюється на: військових посадових осіб Збройних Сил України, Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України та на інші утворені відповідно до законів військової формування, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки.

Юридичні гарантії дають змогу військовослужбовцям реалізувати свої права та обов'язки в повному обсязі, адже нерідко їх реалізація відбувається в умовах небезпеки. Гарантії слугують для військовослужбовців певною опорою, сприяють, зокрема, й виконанню покладених на них обов'язків. Перш за все, ст. 17 Конституції України закріплює наступне: держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [9]. Ст. 40 Закону «Про військо-

вий обов'язок і військову службу» вказує на те, що гарантії правового і соціального захисту громадян України, які виконують конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни, забезпечуються відповідно до законів «Про Збройні Сили України», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» та іншими законами [5].

Так, ст. 11 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» визначає наступні права, пільги та соціальні гарантії: безоплатна кваліфікована медична допомога у військово-медичних закладах охорони здоров'я, а при їх відсутності чи у невідкладних випадках — медична допомога надається державними або комунальними закладами охорони здоров'я за рахунок Міністерства оборони України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів; військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, особи, звільнені з військової служби, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції чи виконували службово-бойові завдання в екстремальних (бойових) умовах, в обов'язковому порядку повинні пройти безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад; санаторно-курортне лікування та відпочинок військовослужбовців і членів їх сімей (крім військовослужбовців строкової військової служби) у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України, з пільговою оплатою вартості путівок у розмірах та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України не більше одного разу на рік; таким же правом користуються члени сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби. До таких членів сімей належать: батьки, дружина (чоловік), неповнолітні діти, а також діти — інваліди з дитинства (незалежно від їх віку) [10]. У ст. 14 Закону також передбачено безоплатний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним (за винятком таксі) транспортом у відрядження, відпустку у межах України, при переведенні на нове місце проходження військової служби або у зв'язку з передислокацією військової частини разом із членами сімей (крім членів сімей військовослужбовців строкової служби) і перевезення багажу до місця проживання, обраного при звільненні з військової служби, в межах України. Порядок відшкодування витрат, пов'язаних з таким перевезенням військовослужбовців та членів їх сімей, їх особистого майна затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2 березня 2016 р. № 155. До того ж, уряд встановлює

Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями.

Що стосується юридичної відповідальності військовослужбовців, то під нею ми насамперед розуміємо один із видів соціальної відповідальності, яка характеризується формальною визначеністю, обов'язковим дотриманням правових норм, державним контролем за їх виконанням, застосуванням до правопорушника державного примусу. Військовослужбовець може бути притягнутий до адміністративної, дисциплінарної, кримінальної, матеріальної та цивільної відповідальності. Головною особливістю юридичної відповідальності військовослужбовців є те, що вона передбачена за неналежне виконання більш широкого кола обов'язків, ніж у цивільних осіб, це зумовлено специфікою військової служби та її чіткою нормативно-правовою регламентацією.

Зокрема, ст. 42 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» встановлено відповідальність за порушення законодавства про військовий обов'язок і військову службу [5]. Ст. 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП) встановлює відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень. Також КУпАП було доповнено главою 13-Б (ст. 172⁻¹⁰–172⁻²⁰) згідно із Законом № 158-VIII від 05.02.2015, яка передбачає адміністративну відповідальність за вчинення військових

адміністративних правопорушень [11]. Дисциплінарна відповідальність військовослужбовців настуває за скоєння проступку, який є порушенням військової дисципліни або громадського порядку. Основні вимоги військової дисципліни викладено в: Законі «Про військовий обов'язок і військову службу»; Військовій Присязі; статутах Збройних Сил України, — а порядок накладення дисциплінарних стягнень чітко визначений у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України. Відповідно до ст. 27 Закону «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення за вчинене правопорушення, не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності за ці правопорушення [6]. Розділом XIX Кримінального кодексу України встановлено кримінальну відповідальність за злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) [12].

Висновок. Таким чином, адміністративно-правовий статус військовослужбовців є різновидом особливого адміністративно-правового статусу, регламентованого нормативно-правовими актами, які визначають: права і обов'язки, заборони та обмеження, юридичні гарантії та юридичну відповідальність військовослужбовців. Адміністративно-правовий статус військовослужбовців є складним механізмом, у якому всі структурні елементи є надзвичайно важливими та взаємопов'язаними між собою.

Література

1. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2003. 704 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 2003 Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник / О. Ф. Скакун / пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.
4. 4. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
5. 5. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 27. Ст. 385.
6. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22–23. Ст. 194.
7. Про Положення про проходження військової служби (навчання) військовослужбовцями Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України: Указ Президента України від 31.07.2015 № 463/2015 // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463/2015>.
8. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.
9. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. додаток до № 51. Ст. 1123.
12. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

УДК 336.72

Чиркін Антон Сергійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри державного будівництва

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Чиркин Антон Сергеевич

кандидат юридических наук,

ассистент кафедры государственного строительства

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Chyrkyn Anton

Candidate of Jurisprudence,

Assistant of the Department of Statebuilding

Yaroslav Mydryi National Law University

Витвицький Максим Степанович

студент

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Витвицкий Максим Степанович

студент

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Vytvytskyi Maxym

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice of the

Yaroslav Mydryi National Law University

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ ІСПАНІЇ ТА УКРАЇНИ

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОЯ ИСПАНИИ И УКРАИНЫ

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF THE GOVERNMENT OF SPAIN AND UKRAINE

Анотація. Статтю присвячено питанню співвідношення державного ладу Іспанії та України. Перш за все, автор статті розглядає актуальність даного питання та наводить аргументи, чому дане дослідження є актуальним саме в наш час. Мета цієї статті полягає в тому, щоб детально проаналізувати органи державної влади двох вищеназваних країн, а також дізнатися якнайбільш детально про особливості їх організації та діяльності на основі комплексного й об'єктивного аналізу праць зі згаданої тематики. У статті зазначені проблемні питання теорії і практики державного будівництва з точки зору форми державного устрою як Іспанії, так й України. Визначені основні дефініції, переваги і недоліки існуючих форм державного устрою. Приведені докази доцільності унітаризму України на сучасному етапі перетворень та шляхи його удосконалення з метою ефективного функціонування влади в цілому. Центральна увага приділяється порівняльній характеристиці законодавчої та виконавчої гілок влади в державах. Крім того, у статті розкрито та проаналізовано досвід Іспанії щодо процесу децентралізації державного управління, перерозподілу повноважень між гілками влади в Іспанії та в Україні. Питання децентралізації є досить важливим, оскільки саме цей процес є однією з базових умов незалежної й ефективної діяльності органів місцевої влади як Іспанії, так й України. Результати дослідження є цікавими і цінними в умовах розбудови державності України. Важливим у статті є те, що в ній аналізується спільна для нашої

держави та Іспанії складність децентралізації в умовах взаємовідносин регіонів та центру, їх досвіду. Акцентовано увагу на адміністративно-територіальному устрої. Визначено його особливості та основні адміністративно-територіальні одиниці. Завдяки цьому, можна зізнатися та взяти до уваги досвід Іспанії з питань державного устрою.

Ключові слова: державний лад, парламентська монархія, законодавча влада, виконавча влада, республіка.

Аннотация. Статья посвящена вопросу соотношения государственного строя Испании и Украины. Прежде всего, автор статьи рассматривает актуальность данного вопроса и приводит аргументы, почему данное исследование является актуальным именно в наше время. Цель этой статьи заключается в том, чтобы детально проанализировать органы государственной власти двух вышеназванных стран, а также узнать как можно подробно об особенностях их организации и деятельности на основе комплексного и объективного анализа работ из упомянутой тематики. В статье указаны проблемные вопросы теории и практики государственного строительства с точки зрения формы государственного строя как Испании, так и Украины. Определены основные дефиниции, преимущества и недостатки существующих форм государственного строя. Приведены доказательства целесообразности унитаризма Украины на современном этапе преобразований и пути его совершенствования с целью эффективного функционирования власти в целом. Центральное внимание уделяется сравнительной характеристике законодательной и исполнительной ветвей власти в государствах. Кроме того, в статье раскрыт и проанализирован опыт Испании относительно процесса децентрализации государственного управления, перераспределения полномочий между ветвями власти в Испании и в Украине. Вопрос децентрализации является весьма важным, поскольку именно этот процесс является одной из базовых условий независимой и эффективной деятельности органов местной власти как Испании, так и Украины. Результаты исследования интересны и ценны в условиях развития государственности Украины. Важным в статье является то, что в ней анализируется общая для нашего государства и Испании сложность децентрализации в условиях взаимоотношений регионов и центра, их опыта. Акцентируется внимание на административно-территориальном устройстве. Определены его особенности и основные административно-территориальные единицы. Благодаря этому, можно узнать и учесть опыт Испании по вопросам государственного устройства.

Ключевые слова: государственный строй, парламентская монархия, законодательная власть, исполнительная власть, республика.

Summary. The article is devoted to the question of the relation between the state system of Spain and Ukraine. Firstly, the author of the article considers the topicality of this issue and makes arguments why this research is actual problem in our time. The purpose of this article is to analyze in detail the public authorities of the two countries mentioned above, as well as to find out as much as possible about the features of their organization and activity on the basis of a comprehensive and objective analysis of the works on the mentioned topics. The article addresses the problematic issues of the theory and practice of state building from the point of view of the form of state system of both Spain and Ukraine. The main definitions, advantages and disadvantages of the existing forms of state system are identified. The arguments of the expediency of the Unitarianism of Ukraine at the modern stage of transformation and the ways of its improvement for the purpose of effective functioning of the state power as a whole are presented. The focus is on the comparative characterization of the legislative and executive branches in the states. In addition, the article reveals and analyzes the experience of Spain in the process of decentralization of public administration, the redistribution of powers between the branches of power in Spain and in Ukraine. The issue of decentralization is quite important, as this process is one of the basic conditions for the independent and effective operation of local authorities in both Spain and Ukraine. The results of the study are interesting and valuable in the conditions of statebuilding of Ukraine. Important in the article is that it analyzes the complexity of decentralization in the context of the relations between the regions and the center, their common experience to our state and Spain. The attention is focused on the administrative and territorial structure. Its features and main administrative and territorial units are defined. Thanks to this, we can learn and take into account the experience of Spain on the state system.

Key words: government, parliamentary monarchy, legislature, executive power, republic.

Як відомо, Королівство Іспанія — це одна з найрозвиненіших країн світу, яка характеризується монархічною формою державного правління; в той час як Україна належить до тих країн, що розвиваються та має республіканську форму правління. Тобто ці держави відрізняються одна від одної, насамперед, специфікою державного ладу. У зв'язку з цим питання щодо порівняльної характеристики державного устрою Іспанії та України залишається актуальним і в наш час.

Перш за все, потрібно зазначити, що досвід Іспанії у сфері державного будівництва був би корисним для багатьох країн світу. З цією думкою

погоджуються багато науковців, які досліджували державний лад Іспанії, а саме: Х. М. Дейнега, М. М. Бессонова, Ю. Ю. Курілов, М. М. Варварцев та ін. Аналізуючи зміст даних праць, можна зробити висновок, що дослідники лише надали загальну характеристику державному устрою Іспанії. Проте конкретної публікації та думки з приводу співвідношення Королівства Іспанії та України у сфері державного будівництва немає. Якщо є поодинокі роботи, то вони недостатньо інформаційні. Звідси впливає актуальність цієї статті, ціль якої полягає в тому, щоб детально проаналізувати органи державної влади двох вищеназваних країн, особливості їх

організації та діяльності на основі комплексного й об'єктивного аналізу праць зі згаданої тематики.

На відміну від України, яка є парламентсько-президентською республікою, Королівство Іспанія — парламентська монархія з 1978 року [10, с. 16]. Тобто відтоді, коли була схвалена національним референдумом нова Конституція Іспанії, яка набрала чинності 29 грудня 1978 року. П'розділ Конституції присвячений королю Іспанії, який є главою держави. Як зазначає І. В. Процюк: «Відповідно до Іспанської Конституції глава держави сприймається як певний символ держави поряд з її гербом, прапором, гімном, столицею» [8, ст. 10]. Найяскравіше це виражено у статті 56 Конституції Іспанії: «Король — глава держави, символ її єдності й наступності, арбітр і гарант згоди в повсякденній діяльності державних органів — здійснює вище представництво Іспанії в міжнародних відносинах, особливо з народами, з якими зв'язує державу історична спільність, і функції надані йому Конституцією й законами» [8, ст. 20]. Отже, якщо виходити з уявлень прихильників президентської влади, то вказане формулювання Іспанської Конституції повинно свідчити про особливу королівську владу в Іспанії. Однак Іспанія — парламентська монархія, у якій влада монарха багато в чому номінальна й символічна. Натомість в Конституції України главою держави є Президент України, який не сприймається як символ держави. Але незважаючи на це, відповідно до статті 102 Конституції України він уособлюється «гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, а також є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [3, ст. 39]. Потрібно зазначити, що функції глави держав майже не відрізняються між собою, а якщо й відрізняються, то тільки тому, що в кожній країні є власні органи державної влади [7, с. 223]. Також, на відміну від Президента України, який видає укази та розпорядження, Король Іспанії видає декрети. Крім того, Президент України не може передавати свої повноваження іншим органам або особам, а Король Іспанії може, в порядку регентства, що характерно для монархічних держав.

В Україні законодавча влада представлена однопалатним парламентом — Верховною Радою України, конституційний склад якої складається з чотирьохсот п'ятдесяти народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. Варто зазначити, що Верховна Рада України — це єдиний орган законодавчої влади [9, с. 421]. В той час як в Іспанії законодавча влада належить двопалатному парламенту (Cortes Generales), який складається з представників іспанського народу, що обираються кожні 4 роки. Вищим

законодавчим органом Іспанії є двопалатні Генеральні кортеси, що безперервно функціонують з 1977 року. Вони складаються з верхньої палати — Сенату та нижньої палати — Конгресу депутатів відповідно. Парламент (Cortes Generales) репрезентує іспанський народ. Сенат описується в ст. 69 Конституції Іспанії як палата територіальної репрезентації [2, с. 33]. Зазначено, що сенат є не більше ніж слабкіша версія конгресу, оскільки має обмежені законодавчі повноваження. Конгрес є важливішою палатою, оскільки тільки він може змусити уряд піти у відставку. Хоча конгрес не може змусити окремих міністрів піти у відставку, але може спричинити їх відставку шляхом чинення тиску на прем'єр-міністра, на чие подання міністри призначаються та звільняються королем [1, с. 463]. Обидві палати парламенту Іспанії обираються населенням загальним, прямим і таємним голосуванням терміном на 4 роки. Проте Конгрес депутатів обирається за системою пропорційного представництва, а Сенат — за мажоритарною системою. В Україні парламент обирається за паралельною (змішаною) системою виборів, тобто пропорційно-мажоритарною. Конституцією Іспанії встановлено, що мінімальна кількість депутатів конгресу має складати 300 осіб, а максимальна — 400. Зокрема, на сьогодні чисельність конгресу становить 350 депутатів, а Сенату — 266. Таким чином, всього Генеральні кортеси налічують 616 депутатів, в той час як в Україні ця цифра є значно меншою — 450 народних депутатів. В обох законодавчих органах головною організаційною формою роботи є сесія. Чергова сесія проводиться двічі на рік, а от у період між ними можуть скликатися позачергові сесії. Скликання позачергових сесій в кожній з країн відрізняється між собою. Наприклад, в Україні вони скликаються Головою Верховної Ради на вимогу не менше як третини від конституційного складу парламенту або Президента України, а в Іспанії — на прохання Уряду, постійної депутатської Комісії або за рішенням абсолютної більшості загального числа членів будь-якої Палати. Також законодавчі органи України та Іспанії здійснюють свою діяльність на пленарних засіданнях і в комісіях. Якщо ж структура та діяльність пленарних засідань у двох країнах майже однакова, то діяльність законодавчих органів у комісії має свої особливості. Наприклад, в Україні діють лише тимчасові спеціальні та тимчасові слідчі комісії, які не є постійними та створюються за необхідністю. В той час як в Іспанії діє постійна законодавча комісія, а також комісії з розслідування, які утворюються Сенатом та Конгресом спільно.

Генеральні кортеси в межах своєї компетенції ухвалюють три види законів: органічні, базові та звичайні. Закони, які пов'язані з основними правами та свободами є органічними. Натомість базові закони ухвалюються з усіх питань, за винятком тих, що регулюються органічними законами у випадку делегування Генеральними кортесами урядові права

прийняття норм. Решта законів є звичайними. Відповідно до статті 91 Конституції України Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу [3, с. 34]. В Конституції Іспанії зазначено, що право законодавчої ініціативи урядові, конгресу та сенату. В той час як в Конституції України, а саме у статті 93 зазначено, що право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належить Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України [3, с. 36].

Виконавчу владу в Іспанії здійснює уряд на чолі з головою уряду. Іспанський уряд складається з голови, його заступників, міністрів та інших членів уряду, передбачених законом. В Україні ж виконавча влада очолюється Кабінетом Міністрів України, якому підпорядковані всі інші центральні, регіональні та місцеві органи виконавчої влади держави. На відміну від Іспанії, уряд України складається з Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, віце-прем'єр-міністрів та міністрів.

Як відомо, міністерство України — це головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, прерогатив ним завданням якого є забезпечення формування та реалізація державної політики в одній чи декількох визначених Кабінетом Міністрів України сферах. Як в Іспанії, так і в Україні міністерства дуже відрізняються між собою. Насамперед, потрібно зазначити, що Кабінет Міністрів України на сьогодні складається з 15 міністерств, на відміну від уряду Іспанії, який налічує 11 міністерств [6, с. 422]. На сьогодні в Іспанії діють такі міністерства: Міністерство економіки та фінансів, Міністерство регіональної політики та публічного адміністрування, Міністерство закордонних справ та співробітництва, Міністерство юстиції, Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство освіти, Міністерство розвитку, Міністерство праці та міграції, Міністерство промисловості, енергетики та торгівлі, Міністерство навколишнього середовища, сільського господарства та рибальства, Міністерство культури, Міністерство охорони здоров'я, соціальної політики та рівності, Міністерство науки та інновацій. Натомість в Україні зараз діють такі міністерства: Міністерство внутрішніх справ, Міністерство енергетики та захисту довкілля, Міністерство закордонних справ, Міністерство інфраструктури, Міністерство культури, молоді та спорту, Міністерство оборони, Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерство розвитку громад та територій України, Міністерство соціальної політики, Міністерство у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, Міністерство фінансів, Міністерство цифрової трансформації та Міністерство юстиції.

Іспанія та Україна є унітарними державами. Проте в Іспанії країна Басків та Каталонія мають широкі автономії. В Україні ж широкими автономними правами наділена Автономна Республіка Крим. Згідно зі ст. 137 Конституції Іспанії, мережу адміністративно-територіального поділу Іспанії утворюють муніципалітети, провінції та регіони (самокеровані спільноти) [5, с. 4]. Серед країн-членів ЄС самоорганізація територій Іспанії є однією із найскладніших за своєю будовою, характеризується великим різноманіттям форм самоуправління в муніципалітетах, провінціях, регіонах, містах та островах [4, с. 124]. Основною адміністративно-територіальною одиницею в Іспанії є автономне співтовариство. На сьогодні в Іспанії налічується 17 автономних співтовариств. У свою чергу, автономні співтовариства діляться на провінції — їх налічується 50, а також два так звані автономні міста в Африці — Сеуту і Мелілью. Представницькими органами провінцій є провінційні депутації, виконавчими органами — управи уряду, кожна з яких складається з голови і вокалів. Провінції діляться на комарки, а комарки, у свою чергу, — на муніципії (аж до окремих селищ і навіть кварталів у рамках населених пунктів). Представницьким органом муніципії є аюнтамент, виконавчим — управа місцевого уряду, кожна з яких складається з алькальда і вокалів. Децентралізованість адміністративно-територіального устрою Іспанії втілюється через такі принципи: свободи пересування та поселення людей, вільного обігу товарів, самофінансування, децентралізації податків провінцій, обмежень генеральних кортесів щодо засновництва самоврядних спільнот. Натомість відповідно до статті 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села. Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України [2, с. 35].

Отже, порівнюючи державний устрій Іспанії та України, можна зробити висновок, що в обох країнах він різний. Перш за все, як вже було зазначено вище, це залежить від форми правління держав. Оскільки Іспанія — парламентська монархія, а в Україні присутня республіканська форма правління, то відповідно до цього й державний устрій у цих країнах власний. Тобто він має свої особливості, які притаманні лише тій чи іншій державі. Саме тому законодавча та виконавча влада в Іспанії багато в чому відрізняється від тієї, що діє в Україні. Потрібно зазначити, що дане дослідження також торкається питання щодо досвіду процесу децентралізації в Іспанії, а саме: ієрархії територіальних об'єднань та конституційно-правових механізмів її закріплення. Таким чином, результати дослідження є цікавими і цінними в умовах розбудови державності України.

Література

1. Бессонова М. М. Країни світу і Україна: енциклопедія. Том 1. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». К.: Видавництво «Фенікс», 2017. 564 с.
2. Дейнега Х. М. Система державного управління королівства Іспанія: досвід для України: Київ, 2012. 40 с.
3. Конституція України. К.: Консум, 1996. 72 с.
4. Курілов Ю. Ю. Науково-практичне забезпечення розвитку та співробітництва об'єднаних територіальних громад: Дніпро, 2016. 124–127 с.
5. Курілов Ю. Ю. Децентралізація влади: досвід Іспанії щодо адміністративно-територіального поділу: Публічне адміністрування: теорія та практика. Дніпро, 2017. 11 с.
6. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія: Харків, 2009. 597 с.
7. Прімишев І. М. Державний устрій України: проблемні питання теорії, практики державного будівництва та удосконалення його форми: Київ, 2001. 222–226 с.
8. Процюк І. В. Сучасні підходи до розуміння принципу державної влади: Державне будівництво та місцеве самоврядування. Харків, 2012. 15 с.
9. Телешун С. О. Ідеологія розвитку: вдосконалення державного устрою України, окремі дискусійні питання: наук. праця УАДУ. К.: 2000. 456 с.
10. Телешун С. О. Теоретичні аспекти визначення поняття «державний устрій України»: Вісник УАДУ. Київ, 1999. 14–19 с.

References

1. Bessonova M. M. The countries of the world and Ukraine: an encyclopedia. Volume 1. State Institution «Institute of World History of NAS of Ukraine». K. : Phoenix Publishing House, 2017. 564 p.
2. Deynega H. M. The System of Public Administration of the Kingdom of Spain: An Experience for Ukraine, 2012. 40 p.
3. The Constitution of Ukraine. K. : Consum, 1996. 48 p.
4. Kurilov Yu. Yu. Scientific and practical support of development and cooperation of united territorial communities: Dnipro, 2016. 124–127 p.
5. Kurilov Yu. Yu. Formation of Public Administration in Ukraine: Dnipro, 2016. 137–139 p.
6. Nalyvayko L. R. The State System of Ukraine: Theoretical and Legal Model: Monograph: Kharkiv, 2009. 597 p.
7. Primyshev I. M. The State System of Ukraine: Problems of Theory, Practice of State Building and Improvement of its Form: Kyiv, 2001. 222–226 p.
8. Protsyuk I. V. Modern Approaches to Understanding the Principle of State Power: State Building and Local Self-Government. Kharkiv, 2012. 15 p.
9. Teleshun S. O. The ideology of development: improvement of the state system of Ukraine, separate discussion issues: Sciences. the work of UADU. K. : 2000. 456 p.
10. Teleshun S. O. Theoretical Aspects of Definition of the Concept of «State System of Ukraine»: Bulletin of UADU. Kyiv, 1999. 14–19 p.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Збірник наукових статей

№ 17 (79)

3 том

Голова редакційної колегії — д.е.н., професор *Камінська Т.Г.*

Київ 2019

Видано в авторській редакції

Засновник / Видавець ТОВ «Фінансова Рада України»
Адреса: Україна, м. Київ, вул. Павлівська, 22, оф. 12
Контактний телефон: +38 (067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Підписано до друку 25.12.2019. Формат 60×84/8
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookAS.
Умовно-друкованих аркушів 10. Тираж 100.
Замовлення № 398. Ціна договірна.
Надруковано з готового оригінал-макету.

Надруковано у видавництві
ТОВ «Центр учбової літератури»
вул. Лаврська, 20 м. Київ
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2458 від 30.03.2006 р.